

MINISTRIA E ARSIMIT, E SHKENCËS DHE E TEKNOLOGJISË

PLANI DHE PROGRAMI MËSIMOR (ARSIMI JOFORMAL)

Për klasën IX të shkollës së mesme të ulët

Prishtinë, maj 2006

Kryeredaktor

Dr. Fehmi Ismaili

Redaktorë

Mr. Miranda Kasneci

Ramush Lekaj

UNMIK

INSTITUCIONET E PËRKOHSHME VETËQEVERISËSE
PROVISIONAL INSTITUTIONS OF SELF-GOVERNMENT
PRIVREMENE INSTITUCIJE SAMOUPRAVLJANJA

QEVERIA E KOSOVËS – GOVERNMENT OF KOSOVO – VLADA KOSOVA

**MINISTRIA E ARSIMIT,
E SHKENCËS DHE
E TEKNOLOGJISË**

**MINISTRY OF
EDUCATION, SCIENCE &
TECHNOLOGY**

**MINISTARSTVO ZA
OBRAZOVANJE, NAUKU I
TEHNOLOGIJU**

Kabineti i Ministrit

Office of the Minister

Kabinet Ministra

UDHËZIM ADMINISTRATIV

Zbatimi i planit dhe programit për klasën e nëntë të mësimin joformal

NUMËR: MASHT 17/2006

DATA: 26.05.2006

Në bazë të nenit 1.3 pika (d) të Rregullores së UNMIK-ut nr. 2001/19 mbi degën e Ekzekutivit të Institucioneve të Përkohshme të Vetëqeverisjes në Kosovë si dhe Shtojcës IV pika (iii) të Rregullores së UNMIK-ut nr. 2001/19 mbi Degën e Ekzekutivit të Institucioneve të Përkohshme të Vetëqeverisjes në Kosovë, nenit 4, 42 të Ligjit mbi Arsimin Fillor dhe të Mesëm në Kosovë, neni 1 të Ligjit mbi arsimin dhe aftësimin e të rriturve, Ministria e Arsimit, e Shkencës dhe e Teknologjisë nxjerr këtë Udhëzim Administrativ.

Neni 1

Qëllimi

Qëllimi i këtij udhëzimi është, zbatimi i Planit dhe programit mësimor për klasën e nëntë të mësimin joformal, si rezultat i ristrukturimit të sistemit të arsimit.

Neni 2

Plani dhe programi

Plani dhe programi i ri për klasën e nëntë të mësimit joformal i është bashkëngjitur këtij Udhëzimi Administrativ.

Neni 3

Zbatimi

1. Ky Plan dhe program për klasën e nëntë të mësimit joformal zbatohet nga viti shkollor 2006/2007.
2. Me zbatimin e Planit dhe programit për klasën e nëntë të mësimit joformal, shfuqizohen planet dhe programet e deritashme për klasën e nëntë të mësimit joformal të shkollës fillore.

Neni 4

Hyrja në fuqi

Ky Udhëzim Administrativ hyn në fuqi me dt.26.05.2006.

Agim Veliu, ministër

PËRMBAJTJA

Udhëzim administrativ, **3**

UDHËZIME PËR ZBATIMIN E PLANIT DHE TË PROGRAMIT, 7

I. Hyrje, **7**

II. Qëllimet, **8**

III. Udhëzime metodologjike, **10**

IV. Vlerësimi, **11**

V. Burimet dhe mjetet mësimore, **14**

VI. Plani mësimor, **14**

GJUHËT DHE KOMUNIKIMI

GJUHË SHQIPE, **19**

GJUHË ANGLEZE, **29**

MATEMATIKË, **45**

SHKENCAT E NATYRËS

BIOLOGJI, **59**

FIZIKË, **77**

KIMI, **91**
GJEOGRAFI, **105**

SHKENCAT SHOQËRORE

EDUKATË QYTETARE, **119**
HISTORI, **131**

TEKNOLOGJI

TEKNOLOGJI ME TIK, **151**

ARTET

EDUKATË MUZIKORE, **165**
ART FIGURATIV, **175**

EDUKATË FIZIKE DHE SPORTIVE, **183**

UDHËZIME PËR ZBATIMIN E PLANIT DHE TË PROGRAMIT

I. HYRJE

Arsimi përfaqëson fushëveprimtarinë prirëse të zhvillimeve shoqërore, politike dhe ekonomike të Kosovës.

Vizionin për krijimin e një shkolle bashkëkohore, sipas standardeve më të avancuara ndërkombëtare, që filloi pas përfundimit të luftës, Ministria e Arsimit, e Shkencës dhe e Teknologjisë (MASHT) po e realizon duke ndërmarrë hapa të gjithanshëm dhe praktikë në të gjitha fushat e veprimit.

Në këtë ndërmarrje me rëndësi historike për zhvillimin dhe për përparimin e shoqërisë kosovare MASHT-ti synon të ndryshojë pikëpamjet në procesin e ndërtimit të individit me një vizion të qartë për të ardhmen e tij dhe të vendit të tij.

Kjo krijon parakushtet e nevojshme për integrimin e individit dhe të shoqërisë kosovare në lëvizjet politike, në zhvillimet ekonomike, intelektuale, shkencore e teknologjike dhe në zhvillimet sociale-kulturore të vendeve të përparuara evropiane dhe botërore.

Zhvillimi i Planit dhe i programit lëndor mbështetet në bazën e një procedure të mirëfilltë shkencore, si nga forma, qasja metodologjike, organizimi dhe ndërtimi i përmbajtjes së lëndës, ashtu edhe nga parashikimi i rezultateve të të nxënit, mjetet mësimore, metodat, teknikat dhe instrumentet e vlerësimit.

Grupet punuese profesionale për zhvillimin e planeve dhe të programeve ishin vazhdimisht në rrjedhë të zhvillimeve të reja në arsim dhe në konsultim me ekspertët ndërkombëtarë. Në këtë proces të zhvillimit të planeve dhe të programeve, i cili qëndron mbi bazën e strategjisë afatgjate të MASHT-it, ndihmë të konsiderueshme kanë dhënë UNICEF-i, agjencitë dhe qeveritë e disa shteteve.

Vëmendje e veçantë i është kushtuar kultivimit të qëndrimit pozitiv ndaj të nxënit, inkurajimit të nxënësve të angazhohen në mënyrë të arsyeshme në përmbushjen e kërkesave shkollore, zhvillimit të shkathtë-

sive në jetën e përditshme, gjithnjë duke pasur parasysh veçoritë e zhvillimit fizik dhe psikologjik në këtë moshë.

Realizimi i qëllimit të këtij Plani dhe programi do të varet nga puna e përkushtuar e mësimit dhe nxënësve, të cilëve u kushtohet ky Plan dhe program. Për ta lehtësuar zbatimin e këtij Plani dhe programi mësimor, Ministria e Arsimit, e Shkencës dhe e Teknologjisë do të organizojë kohë pas kohe cikle ligjëratash me mësimit dhe nxënës të udhëhequr nga ekspertë fushash përkatëse me një udhëzim shtojcë të këtij Plani dhe programi.

II. QËLLIMET

Plani dhe programi mësimor për klasën e nëntë për mësimin joformal ka për qëllim që nxënësve:

- T'u ofrojë mundësi dhe njohura bazike për zhvillimin intelektual, estetik, fizik, shoqëror, moral dhe shpirtëror të nxënësve;
- t'u sigurojë orientim dhe t'u ndihmojë në realizimin e interesave të tyre personale për plotësimin e aspiratave përmes nxënies;
- t'u bëjë konsolidimin e diturive, ngritjen, orientimin e prirjeve dhe të shkathtësive në ndërtimin e të ardhmes së tyre;
- t'u mundësojë shfrytëzimin e burimeve të shumta për sigurimin dhe përpunimin e informacioneve dhe për zhvillimin e një qasjeje kritike ndaj informacioneve dhe fakteve që u ofrohen;
- t'u mundësojë që në mënyrë të pavarur të marrin nismë dhe veprim të pavarur, gjithnjë duke pasur parasysh rregullat themelore të sjelljes në grup, varësisht nga llojet e ndryshme të veprimtarive që zhvillojnë.
- Arsimimi i të gjithë qytetarëve të Kosovës edhe të atyre që përdorin arsyet e kanë ndërprerë shkollimin.

Grupet punuese për zhvillimin e planeve dhe të programeve në përshtatshmëri me përmbajtjen i kanë zgjedhur objektivat e përgjithshme dhe specifike për sendërtimin e qëllimeve të lartshënuara, nga të cilat në mënyrë të qartë janë përcaktuar edhe rezultatet e pritura në përfundim të klasës së nëntë të mësimin joformal.

III. UDHËZIME METODOLOGJIKE

Përzgjedhja e metodave mësimore është në kompetencë të mësimdhënësit të lëndës. Ajo bëhet në përshtatje me nevojat, moshën dhe me kërkesat e nxënësve, me veçoritë e përmbajtjes së temave mësimore, me bazën didaktike, me nivelin e formimit të nxënësve etj.

Metodat dhe teknikat e punës me nxënës duhet kombinuar, të jenë sa më të larmishme, ngase nxitin dinamikën e orës, thyejnë monotoninë dhe motivojnë nxënësit për mësim.

Metodat dhe teknikat e mësimdhënies janë po aq të larmishme sa edhe vetë llojet e mësimnxënies. Mësimdhënësi mund të përdorë disa teknika dhe metoda mësimore të kombinuara për të arritur rezultate sa më të larta gjatë procesit mësimor.

Duke synuar përmbushjen e kërkesave për nxënie cilësore sugjerohen disa metoda dhe teknika të ndryshme:

- shpjegimi dhe sqarimi;
- të shprehurit me gojë;
- të shprehurit me shkrim;
- të mësuarit problemor;
- diskutimi (debati);
- puna në grupe;
- demonstrimi dhe interpretimi;
- teknika e të menduarit kritik;
- stuhi mendimesh (brainstorming);
- vetëhulumtimi (kërkimi).

Për tema të caktuara që karakterizohen me informacione të bollshme gjen zbatim edhe ligjërata ndërvepruese e kombinuar me veprimtari praktike.

Për tema mësimore të caktuara mund të shfrytëzohen me sukses mësimi në natyrë, eskursionet të ndryshme studimore, vizitat institucioneve të ndryshme etj.

Në të gjitha rastet zbatimi i metodave apo i teknikave mësimore të lartpërmendura duhet të shoqërohet me përdorimin e materialeve dhe të mjeteve përkatëse didaktike, pa të cilat nuk mund të arrihen rezultatet e pritura.

IV. VLERËSIMI

Vlerësimi është proces i vrojtimit, i mbledhjes sistematike, i analizës dhe i interpretimit të informatave me qëllim të përcaktimit se deri në cilën shkallë nxënësi ka zotëruar objektivat udhëzues. Ai duhet të mbështetet në rezultatet e pritura të programit të lëndës përkatëse dhe të nivelit përkatës.

Ky proces mbështetet në disa parime themelore, siç janë:

- përcaktimi i qëllimit dhe i përparësive në procesin e vlerësimit;
- zbatimi i instrumenteve përkatëse të matjes në përputhje me qëllimin në mënyrë që të matet ajo që është synuar të matet;
- sigurimi i cilësisë së informatave për arritshmërinë e rezultateve të nxënësit përmes matjes dhe vlerësimit të vazhdueshëm;
- matja dhe vlerësimi duhet të jenë të balancuara, të përfshihet e tërë përmbajtja programore e lëndës;
- vlefshmëria e qëndrueshme e të dhënave se shkalla e arritshmërisë së nxënësit është e saktë;
- zbatimi i teknikave të vlerësimit me anë të së cilave bëjmë dallimin e qartë të arritshmërisë së nxënësve.

IV. 1. Instrumentet e vlerësimit

Mësimdhënësi i lëndës dhe shkolla duhet të zgjedhin dhe të zbatojnë një numër të mjaftueshëm instrumentesh për matje dhe vlerësim, siç janë:

- vrojtimi;
- pyetësi (vetëvlerësimi);
- raporti me shkrim i një pune praktike apo një hulumtimi;

- të shprehurit me gojë;
- të shprehurit me shkrim;
- fleta kontrolluese (përdoret për shkathtësitë manovruese të nxënësit);
- dosja apo portofoli (vetëvlerësimi);
- testi i bazuar në kritere dhe në objektiva;
- testi i arritshmërisë i ndërtuar nga kërkesa (pyetje):
  - me përgjigje alternative të shumta;
  - me përgjigje të hapura të shkurtra;
  - me përgjigje të hapura të zgjeruara etj.

dhe çdo instrument tjetër që mësimit duhet të vlerësohet si i nevojshëm.

IV. 2. Shkalla e përfitimit

Në fund të vitit mësimor çdo nxënës duhet të arrijë njërin prej shkallëve të përfitimit të arritshmërisë:

- shkëlqyeshëm (arritje shumë e lartë);
- shumë mirë (arritje e lartë);
- mirë (arritje mesatare);
- mjaftueshëm (arritje e kufizuar) dhe
- pamjaftueshëm (arritje e pamjaftueshme).

Shkalla e përfitimit të arritshmërisë varet drejtpërdrejt nga standardet e arritshmërisë, të cilat mbështeten në:

Objektivat e përgjithshëm	Arritje shumë e lartë 90%	Arritje e lartë 80%	Arritje e kënaqshme 60%	Arritje e kufizuar 40%	Arritje e pamjaftueshme
<i>Njohja e lëndës</i>	Aftësi shumë e lartë në njohjen dhe në zbatimin e njohurive të lëndës në situata të thjeshta.	Aftësi e lartë në njohjen dhe në zbatimin e njohurive të lëndës në situata të thjeshta.	Aftësi mesatare në njohjen dhe në zbatimin e njohurive të lëndës në situata të thjeshta.	Aftësi e kufizuar në njohjen dhe në zbatimin e njohurive të lëndës në situata të thjeshta.	Aftësi jo e mjaftueshme në njohjen dhe në zbatimin e njohurive të lëndës në situata të thjeshta.
<i>Të kuptuarit e proceseve shkencore</i>	Aftësi shumë e lartë e të kuptuarit dhe e zbatimit të fakteve, parimeve, relacionit shkak-pasojë, mbledhjes dhe organizimit të informacioneve, të gjykuarit e thjeshtë.	Aftësi e lartë e të kuptuarit dhe e zbatimit të fakteve, parimeve, relacionit shkak-pasojë, mbledhjes dhe organizimit të informacioneve, të gjykuarit e thjeshtë.	Aftësi e kënaqshme e të kuptuarit dhe e zbatimit të fakteve, parimeve, relacionit shkak-pasojë, mbledhjes dhe organizimit të informacioneve, të gjykuarit e thjeshtë.	Aftësi e kufizuar e të kuptuarit të detyrave dhe të proceseve shkencore	Aftësi e pamjaftueshme e të kuptuarit të detyrave dhe të proceseve shkencore
<i>Të menduarit kritik</i>	Aftësi e lartë e të menduarit kritik në situata komplekse si: njohja me informacione relevante, zgjidhja e problemeve, duke zbatuar parimet dhe ushtrimet e interpretueshme.	Aftësi e të menduarit kritik në situata komplekse, si: njohja me informacione relevante, zgjidhja e problemeve duke zbatuar parimet dhe ushtrimet e interpretueshme.	Aftësi e kufizuar e të menduarit kritik në situata komplekse: njohja me informacione relevante, zgjidhja e problemeve, duke zbatuar parimet dhe ushtrimet e interpretueshme.		
<i>Shkathtësitë manovruese</i>	Shkallë e kënaqshme e përfitimit në shkathtësitë manovruese.			Shkallë e ulët e përfitimit (disa) në shkathtësitë manovruese.	

V. BURIMET DHE MJETET MËSIMORE

Që të realizohet mësimdhënia dhe mësimnxënia efektive e këtij Plani dhe programi, mësimdhënësit dhe nxënësit duhet të shfrytëzojnë burime dhe mjete të ndryshme informimi. Deri tash burim kryesor informimi ishte teksti shkollor i lëndës përkatëse.

Krahas teksteve të ndryshme shkollore, sugjerojmë të përdoren edhe materiale të tjera informimi:

- doracakë, atlasë, broshura;
- gazeta, revista profesionale dhe shkencore;
- fotografi, posterë, afishe, skema, diagrame, harta, tabela;
- modele, figura, makete;
- fotoslajde, filma, videokaseta;
- programe të kompjuterëve, interneti, CD-të etj.

Është në kompetencën e mësimdhënësit që, varësisht nga kushtet në të cilat punon shkolla, të zgjedhë burimin e informacionit dhe mjetet ndihmëse mësimore, duke i kushtuar vëmendje baraspeshës së të dhënave gojore, vizuale, auditive dhe audiovizuale, me theks të veçantë në atë që është qenësore për t'u mësuar.

Kjo liri e të zgjedhurit të burimeve mësimore duhet t'i takojë edhe nxënësit.

VI. PLANI MËSIMOR

Nr.	Lëndët mësimore	Numri i orëve	
		Klasa IX	%
1	Gjuhë shqipe	90	
2	Gjuhë angleze	72	
3	Matematikë	72	
4	Biologji	36	
5	Fizikë	36	
6	Kimi	36	

7	Histori	36	
8	Gjeografi	18	
9	Edukatë qytetare	18	
10	Edukatë muzikore	18	
11	Edukatë figurative	18	
12	Teknologji	36	
13	Edukatë fizike dhe sportive (*)	(36)	
	Gjithsej:	486 + (36)	

(*) Zgjedhjen e bënë shkolla, varësisht prej kërkesave të nxënësve, do të organizohet kjo lëndë mësimore apo jo.

GJUHËT DHE KOMUNIKIMI

- Gjuhë shqipe dhe letërsi
- Gjuhë angleze

GJUHË SHQIPE

(4 orë në javë, 72 orë në vit)

HYRJE

Në këtë klasë nxënësit do të zhvillojnë, zotërojnë dhe zbatojnë shkathtësitë e komunikimit. Vëmendje e veçantë duhet t'i kushtohet përdorimit të saktë të gjuhës, formimit kulturor dhe përvetësimit të shkathtësive të komunikimit. Nxënësit duhet t'i praktikojnë dijet e përvetësuara nga letërsia, kultura, gjuha, nëpërmes të formave të ndryshme të krijimtarisë individuale dhe grupore: nëpërmes të eseve, projekteve, punimeve të ndryshme, të cilat u mundësojnë nxënësve strukturimin e mendimeve, gjykimeve dhe zhvillimin e imagjinatës.

Në këtë klasë ata duhet të jenë në gjendje të trajtojnë me gojë dhe me shkrim tema të ndryshme nga këndvështrimi kulturor, letrar e gjuhësor.

Kjo klasë përmbyll nivelin e dytë të shkollimit dhe nxënësit do të forcojnë suksesin e tyre në pajtim me rezultatet e klasës përkatëse dhe gjithashtu do të zotërojnë përdorimin e drejtë të shkathtësive të komunikimit.

Insistimi në aftësimin e nxënësit në pikëpamje të shkathtësive gjuhësore do të përqendrohet në: përdorimin e gjuhës për të informuar, për të argumentuar, për të diskutuar, për të përshkruar, për të krijuar, për të hulumtuar, për të klasifikuar dhe për të vlerësuar .

QËLLIMET

Lënda Gjuhës shqipe në këtë klasë mësohet me qëllim që nxënësi:

- të përforcojë, të zhvillojë dhe të zbatojë shkathtësitë e komunikimit në shkollë dhe në situata të ndryshme jashtë shkollës;
- të aftësohet për të analizuar, gjykuar dhe vlerësuar tekstet letrare dhe joletrare;
- të zotërojë dhe të praktikojë drejt njohuritë e sistemit gjuhësor.

Shkathtësitë e komunikimit

- I. TË DËGJUARIT DHE TË FOLURIT
- II. TË LEXUARIT
- III. TË SHKRUARIT

Fushat (tërësitë tematike) përmes të cilave do të zhvillohen shkathtësitë e komunikimit:

- organizimi dhe zhvillimi i komunikimit;
- të kuptuarit e teksteve;
- diskutim për tekstin;
- Analiza e fjalës, zhvillimi i fjalorit;
- Analizë dhe interpretim i teksteve letrare;
- strategjia e shkrimit dhe shkrimi i aplikuar;
- norma gjuhësore e shqipes dhe zotërimi i standardit .

• Organizimi dhe zhvillimi i komunikimit

1.1 Formulimi i gjykimeve të sakta për idetë që diskutohen; paraqitjeja e qartë e tyre. Krahasimi dhe kontrasti i mënyrës përmes së cilës mediat e ndryshme (p.sh., televizioni, gazetatat, lajmet rivistat, radioja, dokumentarët, lajmet në internet, etj.) prezantojnë të njëjtën ngjarje.

Shembuj tekstesh joletrare

1.2 Zgjedhja e modeleve logjike të organizimit (p.sh., kronologjik, tematik, shkak-efekt etj.) për të informuar dhe bindur përmes prezantimit!

Shembuj nga Rilindja Kombëtare Shqiptare

1.3 Zgjedhja e teknikave të përshtashme të hyrjes dhe të përfundimit të tekstit gojor apo të shkruar (shembull: duke përdorur citate letrare dhe joletrare, anekdota dhe referenca burimesh autoritative).

1.4 Njohja dhe përdorimi i formave klasike të të folurit (shembull: hyrja, paragrafët e fillimit, trungu, përmbyllja) me qëllim formulimi të argumenteve të arsyeshme dhe të bindurit gjatë debatit.

Shembuj nga Letërsia e vjetër (akte, fjalime, letra etj).

Shembuj nga Rilindja Kombëtare Shqiptare

1.5 Efektet vizuele, grafike, etj., të prezantimit; gjestet, zëri, kontakti me sy etj.

Shembuj nga tekste joletrare fushash të ndryshme.

1.6 Analizimi historik i fjalimeve të rëndësishme (P.sh., nga Kthimi i Skënderbeut në Krujë, nga Fjalimi i Klintonit në Kosovë në vitin 1999 etj.) për të gjetur tiparet themelore retorike të atyre fjalimeve të cilat i bëjnë ato të mbahen në mend më lehtë.

1.7 Identifikimi i efekteve estetike në një krijim letrar të dhënë përmes (p.sh., prezantimit të teknikave të shkrimit dhe të tekstit të një drame të shkruar në kohën e Rilindjes Kombëtare, duke krahasuar atë me teknikat teatrale kur shfaqet ai tekst ose kur bëhet film).

1.8 Demonstrimi i zotërimit të shqipes standarde përmes prezantimeve narrative dhe komunikimit të mirë me publikun.

(Shembuj nga revistat, gazetat).

1.9 Aplikimi i teknikave përkatëse të intervistave:

- a. përgatitja dhe parashtrimi i pyetjeve të rëndësishme;
- b. shënimi i përgjigjeve;
- c. përdorimi i gjuhës me pjekuri, ndjeshmëri, mençuri dhe ndjenjë respekti;
- ç. përgjigjja korrekte dhe efektive në pyetje;
- d. demonstrimi i njohjes së temës;
- dh. vlerësimi dhe efektiviteti i intervistës;

• **Të kuptuarit e teksteve**

1.1 Leximi dhe kuptimi i materialeve.

1.2 Të kuptuarit dhe analiza e tekstit letrar dhe joletrar

1.3 Krijimi i pyetjeve të rëndësishme rreth leximit për çështjet që mund të hulumtohen.

1.4 Sintetizimi i përmbajtjes së tekstit nga disa burime a vepra nga një autor i vetëm për një problem të vetëm dhe nga autorë të ndryshëm për një problem të vetëm; parafrazimi i ideve dhe lidhja me burime dhe tema të tjera.

1.5 Vlerësimi i besueshmërisë së një argumenti të një autori. Mënyra se si autori realizon strukturën e tekstit të tij (shembuj: tekste letrare dhe joletrare; tregime, artikuj, fjalime).

- **Diskutim për tekstin**

1.1 Diskutime për tekste letrare

a. Identifikimi dhe vlerësimi i efekteve shumëkuptimore, nuancat dhe efektet komplekse përbrenda tekstit.

1.2 Krijimi i argumenteve bindëse duke përfshirë analizën e vlerësimin e problemeve dhe zgjidhjeve si dhe shkaqet dhe efektet:

a. strukturimi i idesë dhe argumenteve në mënyrë koherente dhe logjike;

b. sqarimi i mendimeve të ekspertëve, citate të zgjedhura dhe shprehje të besimeve dhe të paragjykimeve të ndryshme si dhe arsyeshmëria logjike e tyre.

c. Parashikimi i asaj që ka dëgjuesi apo i kundërargumentit të tij.

1.3 Krijimi i prezantimeve përshkruese:

a. Vendosja e saktë e pikëshikimit të folësit për temën që prezantohet;

b. Vendosja e saktë e lidhjes së folësit me temën përkatëse (p.sh., vrojtim, gjakftohtë, involvim personal etj.).

- **Analiza e fjalës, zhvillimi i fjalorit**

1.1 Analiza e fjalës, rrjedhshmëria e gjuhës dhe e mendimit, pasurimi sistematik i fjalorit;

1.2 Identifikimi dhe përdorimi i kuptimeve letrare dhe figurative të fjalëve dhe të kuptuarit e burimeve të fjalëve.

1.3 Identifikimi i teksteve të vjetra shqipe, njohja e kuptimit të origjinës dhe kuptimit të fjalëve të reja.

Shembuj nga letërsia e vjetër shqipe, nga letërsia gojore shqipe, nga letërsia e Rilindjes dhe nga letërsia moderne shqipe.

- **Analizë dhe interpretim i teksteve letrare**

1.1 Leximi dhe interpretimi i veprave të rëndësishme historike dhe kulturore të letërsisë, me theks të veçantë në histori dhe në shkencat shoqërore.

Shembuj nga: Letërsia e Rilindjes, Letërsia për të rinj.

- 1.2 Artikulimi i lidhjeve në mes të qëllimeve të shprehura dhe veçorive të formave të ndryshme të letërsisë dramatike (komedisë, tragjedisë, dramës, monologut dramatik); krahasimi dhe kontrasti i temave të ngjashme në zhanre të ndryshme, duke parë se si zgjedhja e zhanrit formëson temën dhe anasjelltas.
- 1.3 Krahasimi i veprave që shprehin tema universale dhe sigurimi i të dhënave për përkrahjen e ideve të shprehura në secilën vepër.
- 1.4 Analiza e zhvillimit të kohës në një paragraf të caktuar, (p.sh., profetizimi apo vizionariteti, retrospektiva etj.).
- 1.5 Nohja dhe të kuptuarit e domethënies së parimeve të ndryshme letrare, duke përfshirë gjuhën figurative, pamjet letrare, alegorinë dhe simbolizmin; sqarimi i tyre.

Shembuj nga letërsia moderne shqipe

- 1.6 Interpretimi dhe vlerësimi i fuqisë shumëkuptimore (ambiguous) të gjuhës së letërsisë; kontradikta, ironia, paradoksi etj.
- 1.7 Sqarimi se si zëri që rrëfen, veta dhe zgjedhja e narratorit ndikon në karakterizim, në intrigë dhe në besueshmëri të tekstit.
- 1.8 Identifikimi dhe përshkrimi i funksionit të dialogut, skenografisë dhe tipareve të karakterit në letërsinë dramatike.
- 1.9. Analiza e mënyrës se si një vepër letrare lidhet me tema dhe çështje nga periudha historike të cilës i takon (qasja historike).

Shembuj nga kritika letrare shqipe.

- **Strategjia e shkrimit dhe shkrimi i aplikuar**

- 1.1 Shkrimi i lidhur (koherent) dhe i përqendruar (fokusuar), i argumentuar dhe nga perspektiva e qartë. Shkrimi demonstroi vetëdijen e nxënësit për publikun dhe për qëllimin e shkrimit. Nxënësi kalon nëpër shkallë të caktuara të proceseve të shkrimit.
- 1.2 Përdorimi i saktë i gjuhës, i foljeve vepruese, detajeve të ndieshme, modifikuesve përkatës dhe të diatezës veprorë më shumë se sa të asaj pësore.
- 1.3 Përdorimi i pyetjeve hulumtuese dhe metodave të përshtatshme të hulumtimit (p.sh., biblioteka, mediat elektronike, intervistat personale) për të siguruar burime themelore dhe plotësuese.
- 1.4 Sinteza e informtave nga burime të ndryshme.
- 1.5 Futja e civateve në tekstin e shkruar duke mos u shkëputur nga rrjedha e idesë së tekstit.

- 1.6 Përdorimi i normave përkatëse për dokumentacionin në tekst; shënimet, bibliografia, fusnota.
- 1.7 Shkrimi i eseve analitike dhe raporteve hulumtuese.
  - a. nënvizimi i të dhënave me të cilat përkrahen tezat dhe informacionet;
  - b. dallimi në mes të vlerave relative dhe domethënies kryesore të fakteve dhe ideve;
  - c. përdorimi i mjeteve vizuale dhe teknologjike për organizimin dhe krijimin e hartave, grafikëve etj.;
  - d. Bartja e shpejtë dhe e suksesshme e informacioneve dhe ideve nga burimet parësore dhe dytësore
- 1.8 Shkrimi i esesë dhe përfillja e gjuhës standarde
- 1.9 Shkresat e karakterit administrativ
- 1.10 Zhvillimi i shkrimit bindës: strukturimi logjik dhe argumentet; përdorimi i procedurave retorike; sqarimi dhe mbrojtja e pozicioneve përmes fakteve të rëndësishme, opinioneve, citimeve etj.; adresimi i preokupimeve, paragjykimeve, pritjeve.
- 1.11 Letra për biznes: sigurimi i informacionit të qartë dhe të kuptimshëm dhe drejtimi kah publiku përkatës; përdorimi i fjalorit dhe stilit të duhur; fuqizimi i idesë dhe imazheve; ndjekja e stilit standard të faqes, formatit, fontit etj.
- 1.12 Dokumenti teknik (p.sh., doracak për rregullat e sjelljes në rast zgjidhjeje të konfliktit, procedurat e udhëheqjes së takimit, minutat e takimit etj.): raportimi logjik dhe korrekt i informatave dhe ideve; ofrimi i specifikave të detajuara, duke përfshirë edhe skenaret, përkufizimet dhe shembujt; parashikimi i gabimeve dhe keqkuptimeve të lexuesit etj.

- **Norma gjuhësore e shqipes dhe zotërimi i standardit**

- 1.1 Zhvillimi historik i gjuhës.
  - a) Rëndësia e zhvillimit historik të gjuhës në periudha të ndryshme
- 1.2 Klasifikimi i gjuhëve
- 1.3 Gjuha standarde dhe dialektet (rëndësia e përdorimit të gjuhës standarde në shkolla dhe roli i dialekteve në zhvillimin e gjuhës. Dialektizmat në gjuhën shqipe)
- 1.4 Tingujt e gjuhës shqipe dhe klasifikimi i tyre

- 1.5 Ndryshimet fonetike të tingujve
- a. (asimilimi, disimilimi, haplologjia, elizioni, metafohia, apofonia, qiellzorëzimi, rotacizmi, metateza);
  - b. Rëniet e tingujve (afereza, sinkopa dhe apokopa);
  - c. shtesat e tingujve (proteza, epenteza dhe epiteza)
- 1.6 Përdorimet kryesore të rasava, nyjeve, parafjalëve, lidhësive, pjesëzave dhe funksioni i tyre në gjuhë
- 1.7 Pasqyra e bashkimit të trajtave të shkurtra të përemrave
- 1.8 Përdorimi i kategorive gramatikore të foljeve dhe rëndësia e praktikimit të drejtë të tyre. Format e pashtjelluara të foljes (paskajorja, pjesorja dhe përcjellorja)
- 1.9 Llojet e fjalive (bashkërenditëse dhe nënrenditëse)
- 1.10 Praktikimi i përdorimit të drejtë të shenjave të pikësimit si: pika, pikëçuditja, pikëpyetja, presja, pikëpresja, viza, thonjëzat, kllapat, dypikat, shumëpikëshi
- 1.11 Rëndësia e zhvillimit leksikor për pasurimin e gjuhës shqipe. Kuptimi leksikor i fjalës, fjalët me shumë kuptime, neologjizmat, mënyra e formimit të fjalëve

REZULTATET E PRITSHME

Në fund të klasës së nëntë, nxënësi:

- zotëron shkathtësi të veçanta individuale për organizimin dhe zhvillimin e komunikimit gjatë punës individuale dhe në grup;
- kupton, identifikon dhe analizon informacione të ndryshme kulturore e letrare;
- analizon, vlerëson dhe organizon informata nga burime të ndryshme duke i paraqitur dhe sistemuar ato;
- kupton strategjinë e shkrimit dhe praktikon përmes shkrimit forma të ndryshme letrare dhe joletrare;
- kupton format dhe idetë themelore të kulturës dhe të letërsisë së periudhave të ndryshme;
- zotëron dijet dhe standardin e sistemit të gjuhës duke e praktikuar atë në lloje të ndryshme të komunikimit, të analizave dhe të shkrimit

QASJET NDËRLËNDORE DHE NDËRPROGRAMORE

Gjuha shqipe është mjet komunikimi për të gjitha lëndët. Mirëpo, lidhje të drejtpërdrejta vihen me historinë, me gjeografinë, me edukatën qytetare, me artet etj. Disa tema nga këto lëndë ndikojnë në zhvillimin e shkathtësive të komunikimit, në formimin kulturor dhe në krijimin e individualitetit të pavarur. Përveç çështjeve ndërlëndore, përmes gjuhës shqipe mund të zhvillohen edhe disa çështje ndërprogramore si p.sh., tema për shëndetësi, për të drejtat e njeriut, për çështjet gjinore, etj. Temat mund të zgjedhen nga mësimdhënësi, varësisht nga rëndësia dhe aktualiteti që kanë (nga televizioni, revistat, gazetatat apo nga rrethi dhe mjedisi i tyre).

UDHËZIME METODOLOGJIKE

Metodologjia e mësimdhënies zë vend kryesor në realizimin e përmbajtjes programore. Gjatë realizimit të procesit mësimor, mësimdhënësi duhet të ketë parasysh strategjitë më efektive, të cilat mundësojnë mësimin efektiv. Mësimdhënësi duhet të jetë model për nxënësit në mënyrën e përdorimit të shkathtësive gjuhësore. Vëmendja e tij duhet të përqendrohet në disa parime bazë

- **Përqendrimi në komunikim** (shkathtësitë e komunikimit: të dëgjuarit dhe të folurit, të lexuarit dhe të shkruarit). E tërë përmbajtja është në funksion të zhvillimit të këtyre shkathtësive;
- **Përqendrimi në zhvillimin e gjuhës**
- **Përqendrimi në nxënësin dhe në të nxënit e tij.**

Nxënësi duhet të jetë në qendër të vëmendjes. Mësuesi duhet të bëjë përpjekje që ta njohë mirë karakterin e nxënësit, përparësitë dhe dobësitë e tij, ta verifikojë a është tip i hapur apo i mbyllur, frikacak apo guximtar, a merr vetë nisiativa apo duhet të nxitet nga mësuesi etj.

Roli i mësimdhënësit është vendimtar i cili ndihmon në procesin e mësimdhënies dhe të mësimnxënies. Kjo varet nga planifikimi i orës mësimore: përdorimi i hapësirës në klasë, d.m.th. mënyra e vendosjes së bankave si dhe aktivitetëve që zhvillohen në klasë: mënyra e komunikimit, luajtja e roleve, puna në grupe, në çifte, luajtja e roleve dhe përdorimi i teknikave të reja të mësimdhënies .

VLERËSIMI

Mësimdhënësi në vazhdimësi duhet të vlerësojë:

- Njohuritë që kanë fituar nxënësit: në ç'shikullë kanë zotëruar fjalorin dhe sa është i aftë nxënësi t'i përdorë shkathtësitë gjuhësore gjatë komunikimit
- Shkallën e zotërimit të njohurive me qëllim eliminimi të pengesave dhe të vështirësive në nxënie
- Integrimin e njohurive të fituara që nxënësit i realizojnë edhe jashtë programit shkollor

Theks të veçantë gjatë vlerësimit duhet kushtuar:

- përdorimit të fjalorit
- pyetjeve dhe përgjigjeve
- nismatave dhe mendimeve të pavarura
- përshkrimeve dhe shpjegimeve
- radhitjes së fjalëve në fjali
- aktiviteteve individuale dhe grupore
- fjalorit (leksiku)

LITERATURA

- **Tekstet që hartohen sipas programit të ri**
- **Tekste të mëhershme që përmbajnë këtë materie**
- **Revista, gazeta etj; të cilat ndihmojnë realizimin e objektivave të këtij programi**
- **Modele të mësimdhënies sipas strukturës ERR – KEC, Prishtinë 2003**
- **Tekste të tjera alternative**

ENGLISH LANGUAGE CURRICULUM

(3 hours per week, 18 weeks in total)

INTRODUCTION

Learning is a complex process of discovery, collaboration, and inquiry facilitated by language. Composed of interrelated and rule governed symbol systems, language is a social and uniquely human way of representing, exploring, and communicating meaning. Language is an essential tool for forming interpersonal relationship, understanding social situations, extending experiences, and reflecting on thought and action. Language is the principal instrument of thought and the primary basis of all communication.

PHILOSOPHY

The program of English language will emphasize the importance of experiencing language in context. Learners' background knowledge, skills and attitudes will be used as means of developing communicating abilities. As the learners develop communication skills, they also increase their linguistic accuracy and develop language learning strategies.

In the English language program learners will acquire various kinds of knowledge, skills and attitudes about:

- 1.** Interpreting, expressing and negotiating meaning (communication).
- 2.** Sounds, written symbols, vocabulary, structure and discourse (language).
- 3.** Cognitive, socio-cognitive and meta-cognitive process (general language education).
- 4.** Patterns of ideas, behaviours, manifestations, cultural artefacts and symbols (culture).

Acquiring the language incorporates communication skills such as listening, speaking, reading, writing, viewing and showing. Learners develop these communication skills by using knowledge of the language, including grammar, and culture, communication and learning strategies, technology, and content from other subject areas to socialise, to acquire and provide information, to express feelings and opinions. Knowledge of other cultures, connections to other disciplines, comparisons between language and cultures, and community interaction all contribute to and enhance the communicative language learning experience, but the communication skills are the primary focus of language acquisition.

AIMS

In order to communicate effectively and increase their language and cultural understanding, in grade nine learners should:

- Use the four language skills in real life situations both inside and outside of school;
- Demonstrate an understanding of the traditions, practices, and products of the cultures other than their own;
- Demonstrate understanding of the nature of language through comparisons of the target language and the mother tongue;
- Demonstrate comprehension of information from making connection with other disciplines in the school setting and further;

The Scope of Grade Nine English Language Curriculum

<p>COMMUNICATION Enable learners to increase confidence and fluency in all language skills and use the language with both native and non-native speakers.</p>		
<p>Listening General objective: Enable learners to listen to peers and teachers to establish, maintain and enhance personal relationship in school and to some extent in the community.</p>		
Specific objectives	Suggested language activities	Attainment targets
<p>Learners should be able to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Listen to, tell and/or re-tell familiar stories; • Distinguish between statements, questions and commands and respond appropriately; • Listen to and take notes from teacher’s lessons presented orally; • Listen to discussions and ask questions to clarify meaning; • Listen to a dialogue and determine probable relationship between the speakers, i.e. family members , friends, doctor/patient; 	<ul style="list-style-type: none"> • Listen and fill in the gaps; • Listen and match; • Listen to recorded short stories; • Dictation • Listen to a tape(dialogue, conversations) and answer; • Listen to songs, poems; • Role play; 	<p>Learners can:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Listen and respond to short, simple stories, songs and poems; • Respond to vocabulary, questions and instructions in a familiar context; • Listen and respond to messages spoken in English at a normal speed;
<p>Reading General objective: Enable learners to increase fluency, comprehension, and insights of written English by using effective reading strategies.</p>		
Specific objectives:	Suggested language activities	Attainment targets
<p>Learners should be able to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Make simple inferences, using information from texts; 	<ul style="list-style-type: none"> • Jigsaw reading; • Read and retell; • Preview the story; 	<p>Learners can:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Read and understand instructions;

<ul style="list-style-type: none"> • Summarise, compare, contrast, and synthesize significant ideas in a text; • Read a variety of texts for a variety of purposes; • Read simple texts for pleasure; • Understand and use new vocabulary words from context to share information about topic. 	<ul style="list-style-type: none"> • Read aloud; • Label the paragraphs; • WH questions; • Poetry. 	<ul style="list-style-type: none"> • Retell stories (e.g. traditional and fairy tales); • Read short stories with the ending omitted; then predict the ending for it; • Read and interpret graphic and pictorial information;
<p>Speaking General objective: Enable learners to engage in conversation, provide and obtain information in a variety of personal and social context.</p>		
Specific objectives:	Suggested language activities	Attainment targets
<p>Learners should be able to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Participate in short conversations; • Offer and respond to greetings, farewells, compliments, and apologies independently; • Participate in class discussions; • Recognise the difference between formal and informal speech; • Ask questions to clarify meaning and seek information; • Exchange opinions about people, activities and events in their personal lives or communities; 	<ul style="list-style-type: none"> • Story-telling; • Oral presentation; • Debate; • WH questions; • Role play; • Answer the question; • Giving opinions. 	<p>Learners can:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Give and follow instructions by participating in various games or activities with partners or groups; • Perform dialogues/role plays, and recite poems; • Express their likes and dislikes regarding various people, objects, events present in their everyday environments;
<p>Writing General objective: Enable learners to write in English for a variety of purposes with increasing independence and accuracy.</p>		
Specific objectives:	Suggested language activities	Attainment targets
<p>Learners should be able to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Write using appropriate word choice; 	<ul style="list-style-type: none"> • Take notes; • Put the word/sentences in a 	<p>Learners can:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Copy blackboard notes and text

<ul style="list-style-type: none"> • Organise ideas into sentences, paragraphs and whole texts; • Write to inform, instruct, explain, describe, narrate and persuade; • Write in a range of forms, e.g. notes, diaries, personal letters, short essays, advertisements, autobiography etc; • Write simple summaries, dialogues, letters, short essay answers; 	<p>correct order;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Correct mistakes on spelling, capitalisation and punctuation; • Replace the underlined word; • Complete sentences. 	<p>accurately;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Check spelling and punctuation; • Write messages to friends (postcards, letters, or email) • Take notes on familiar topics; • Use paragraphs when writing descriptions and narratives;
<p>UNDERSTANDING AND USING ENGLISH General objective: Enable learners to further develop their independence in learning of particular aspects of language system and in using the language communicatively.</p>		
<p>Specific Objectives</p>	<p>Suggested language activities</p>	<p>Attainment targets</p>
<p>Learners should be able to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Use appropriate dictionary to find the correct spelling; • Correct the spelling of frequently used words; • Begin to demonstrate an awareness of the sound and spelling systems of the target language and the mother tongue. • Use commonly used vocabulary to maintain conversations with peers and teacher; • Begin to incorporate newly acquired vocabulary into their written work; • Recognise and use language structures; • Use common grammatical rules with some 	<ul style="list-style-type: none"> • Find the word • Crossword • Complete the conversation; • Discuss in a group; • Put the words in the right order; • Listen and repeat; • Dictation; 	<p>Learners can:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Spell the frequently used words with some accuracy; • Correct the text by using capitalisation and punctuation; • Engage in conversations using commonly used vocabulary; • Use and spell correctly the vocabulary appropriate for the grade-level. • Use newly acquired structures in conversations, narrations and presentations;

<p>accuracy</p> <ul style="list-style-type: none"> • Apply knowledge of tenses and language structure conventions; 		<ul style="list-style-type: none"> • Describe present, past and future actions and events with greater confidence; • Initiate, maintain and end conversations with peers and teachers;
<p>Making Connections General objective: Enable learners to reinforce and extend their knowledge of other learning areas and make connection with other disciplines through the study of English.</p>		
<p>Specific objectives</p>	<p>Suggested language activities</p>	<p>Attainment targets</p>
<p>Learners should be able to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Identify and understand the links between the mother tongue and English, (e.g. in grammar) • Begin to translate and adapt simple texts from English into their mother tongue and vice versa; • Begin to explore texts of interest to them and to compare it to the one in the mother tongue. • Recognise common themes, ideas, and perspectives of their peers from different countries; • Communicate information about the main events from the world of sport, music and fine arts using age appropriate vocabulary; • Use technical equipment to exchange and share information, both directly and through electronic media; • Develop an awareness of the diversity of social 	<ul style="list-style-type: none"> • Read labels and ads in English and translate them into the mother tongue; • Read a folk tale/story in mother tongue and translate it into English and vice versa; • Group discussion; • Role play. 	<p>Learners can:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Translate age-appropriate texts into English and/or the mother tongue; • Listen to a text in English and summarise the main points in the mother tongue; • Use bilingual dictionaries. • Use age appropriate vocabulary to talk about familiar topics learned in other subjects (e.g., talking about weather, historical events); • Use familiar vocabulary to talk/write about their favourite famous personalities; • Make posters on topics of

customs and values(family life, folklore, holidays, traditions and similar);		mutual interest (art, sport, music and science).
English in the World		
General objective: Learners should be given opportunities to demonstrate understanding for cultural similarities and differences inherent in the study of a target language in order to develop respect and tolerance for cultures other than their own.		
Comparison of language and cultures		
General objective: Enable learners to demonstrate understanding for the nature of English language and the concept of culture through comparisons between other cultures and their own.		
Specific objectives	Suggested language activities	Attainment targets
<p>Learners should be able to :</p> <ul style="list-style-type: none"> • Use appropriate oral expressions for greetings, farewells and common or familiar classroom interactions; • Participate in activities enjoyed by other cultures such as games, sports, music, dance, drama, birthday celebrations, songs, cultural events and food. • Identify cultural similarities and differences observed while viewing a film of the target language; • Communicate through letters, emails and video tapes with students around the world at an introductory level. • Exchange basic information about events such as classes, meetings and meals; 	<ul style="list-style-type: none"> • Exchange letters; • Eating and drinking; • Puzzles and quizzes; • Picture stories; • Story telling; • Role play; • Write character sketches; • Dialogues; • Poster presentations. 	<p>Learners can:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Discuss similarities and differences between their life and that of their peers in different parts of the world; • Write short stories, emails, letters, greetings, invitations on special occasions; • Write or speak about clothes (national and modern); • Present short plays (dialogues), recite selected poems, and perform songs in the target language. • Greet and respond to greetings. • Listen to music, sing songs, from the target culture.

Grade Nine Topical Content

1. **Lifetime events**
  - A memory from my childhood
  - Meeting with a celebrity
2. **Making friends**
  - The end of term party
  - My chat friend
3. **Holidays**
  - After a Vacation
  - Halloween
4. **Weather**
  - Be a weather reporter
  - Bathing under the sun
5. **Sports**
  - The most popular sport in the world
  - Living as a champion
6. **School**
  - My classroom
  - School competition
7. **Around the world**
  - Travelling around the world in eighty days
  - At the hostel
8. **Media**
  - If I were a cartoon character I would...
  - Say no to drugs-a media campaign

Note to the teachers: In order to achieve the targeted aims and objectives of **Grade nine Curriculum**, and cover the topical content of **Grade nine syllabus**, teachers should select teaching materials from course-book(s) and other sources of **elementary level for young adults**. These materials should primarily be age-appropriate, which means that they should be dedicated to young teenagers.

On the other hand, teachers should use supplementary materials according to the time available and dedicated to the English language within the school curriculum, in order to suit their learners' needs and to meet the attainment requirements.

Although it is estimated that within a school year, approximately 8 content areas should be covered, it is the teachers' responsibility to plan the number of topical areas (units) and the composition of it, in accordance with the total amount of hours dedicated to English.

METHODOLOGY

The Communicative Approach and Task – Based Learning

The overall aim of the English Language Curriculum is to enable learners to communicate successfully. Successful communication means getting our message across to others effectively. The communicative approach to language learning aims at facilitating genuine interaction with others, regardless whether they live in the neighbourhood, in a distant place, or on another continent.

In language learning, the attention of the learners may be focused on particular segments, or on the language as a whole. In cases when we want to focus learners' attention on particular segments, then a segment may be a grammatical structure (a tense), a language function (expressing gratitude), a vocabulary area (food and drinks), or a phonological feature (stress or particular sounds).

On the other hand, when attention is focused on the language as a whole, learners, through a wide range of language activities, use the language for practical and realistic purposes. In other words, they act as genuine users of the language. Participating actively in communicative language activities, they in fact play roles, simulate situations related to real life, and learn through personalisation. In the earlier stages of learning, learners should be allowed to use gestures, body language, facial expressions, mime, drawings and so on. When they *learn by doing*, they realise that language is a powerful means of communication and will use it as such.

Since communication basically means sending and receiving messages, learners should develop the four language skills, which are the core of communication. Development of *receptive skills*, that is of *listening and reading skills*, will enable learners to receive messages and, depending on tasks they are expected to fulfil, select essential information. However, since language skills do not occur in isolation, but are normally integrated for communicative purposes, after having received a message, learners should be able to make decisions, and respond appropriately. In a situation which involves language, their response is a communicative function, which is performed by one of the *productive skills*-either by *speaking* or by *writing*.

The Learning - Centred Classroom

The objective of learning centred teaching is to make teachers aware of the importance of learner autonomy in the classroom. The teacher is

required to do more preparation before the lesson, and less stand up teaching in the classroom. But it doesn't mean that the teacher should sit back and relax. The teacher has a role, to support and help learners. The learners learn more actively and with enjoyment. The environment requires a learning centred approach that relies on participant's share in the learning, and responsibility for furthering discussion. In all cases learners need clear guidelines and preparation for effective discussion participation.

The major aims, or set of aims will relate to the development of learning skills. Such aims may include the following:

- To provide learners with efficient learning strategies;
- To assist learners identify their own preferred ways of learning;
- To develop skills to negotiate the curriculum;
- To encourage learners to adopt realistic goals and a timetable to achieve these goals;
- To develop learners' skills in self-evaluation.

The Use of the Mother Tongue in the Classroom

Contrary to the principles of the direct method and natural approach in language learning, which favour exclusive use of the target language, excluding the mother tongue completely from the classroom, most recent approaches today suggest that the use of the mother tongue at particular stages of foreign language learning may prove useful.

While there is clearly a place for the mother tongue in the classroom, teachers should make efforts to keep the use of the mother tongue to a minimum. Instead of translating words and/or asking learners to translate, they should demonstrate, act, use simple drawings and/or pictures, explain, and give simple definitions. If teachers readily intervene with translation, as soon as learners are provided with an 'equivalent' word or expression, as soon as their curiosity is satisfied, they may lose interest in that particular item. In consequence, the English word or expression is easily forgotten and cannot be easily recalled. This method is easiest for teacher and learner, but may be the least memorable.

The Role of Grammar

If we see language as a building, the words as building blocks or bricks, and grammar as the architect's plan, then we must admit that without a plan, even a million bricks do not make a building. Similarly, one may know a million English words, but if s/he does not know how to put them together, s/he cannot speak English (Sesnan, 1997).

In the light of this statement, the question is not whether to teach grammar or not, but *how* to teach it. We should consider which approach to adopt in teaching grammar, whether to teach form before meaning, or meaning before form, and what strategies and techniques to use in order to enable learners to put their knowledge of grammar into use and communicate effectively. It is the teacher's responsibility to estimate which approach would yield best effects at a particular stage of learning, or with a particular class.

At this level of education, learners should be ready not only to notice the regularities in language, but also to make a conscious effort to work out the rules. They should be ready to deal with more complex sentences, including coordinated and subordinated clauses. Therefore, teachers should increase the learners' awareness about their progress in learning, as well as to encourage them to work independently and keep record of their own learning. Teachers should constantly bear in mind the fact that grammar is knowledge in the mind, and not rules in a book.

Assessment and Evaluation

There are many reasons for assessing learners. Some of them are:

- to compare learners with each other;
- to see if learners have reached a particular standard;
- to help the learners' learning;
- to check if the teaching programme is successful.

Teaching means changing the learner. Teachers will always want to know how effective their teaching has been - that is, how much their pupils have changed. This change can be in the amount of English learners know, in the quality of the English they use, and in their ability to use English.

The general word for measuring the change is assessment. Naturally if we want to assess how much pupils have changed, we have to know exactly what they already **know** and what they can already **do**.

There are different types of assessment (or evaluation):

Self assessment (self - evaluation) relies on:

- The amount of effort spent in research;
- The amount of organization;
- The amount of effort spent on writing.

Group assessment (group - evaluation) can be done by:

- Evaluating individual learner progress within the group;
- Awarding group and individual marks.

This fosters cooperation among the learners; they promote higher achievement, greater motivation, and a more positive attitude towards the subject area and greater social skills.

Individual assessment (evaluation) is more readily accepted by learners, shows learners activity, his/her participation level in the group activity, willingness to respect the viewpoints of others.

Combination of group and individual assessment - the group component may foster the spirit of cooperation, and the individual component may permit the recognition of individual contributions.

The use of work samples, portfolios and projects. These folders or portfolios may be used to collect samples of a range of learners' work over the course of a term or a year. All these may reflect the learners' overall development and show learners' progress.

If teachers want to find out how effective their teaching has been, or if they want to evaluate the learners' progress the tests are used. Tests are conducted in class by the teacher. They measure the results of learners' performance. Teaching and testing always go hand-in-hand. Questions are often asked to check if the learners have understood what has been said. Equally, they may be asked to find out whether a particular point needs to be taught. We instinctively know why we ask a question: whether it is to teach or to test something.

Evaluation is seen as wider than testing. Testing may be a successful tool in evaluation, but we also think there are other criteria for assessing someone's performance. Evaluation is not limited to numbers or just

giving learners marks. Instead of trying to count or measure learner's ability to make useful contribution to the class, we can simply judge whether s/he makes a contribution or not, and sometimes we will have to justify, negotiate, and possibly modify our opinions. Evaluation looks for illumination: How did you learn that? Why did you learn that? This means that we are doing something **with** the learner, rather than **to** the learner. By asking these questions, we learn a lot of extra information, such as: What the learner thinks s/he is learning; what the learner thinks is easy / difficult; what the learner enjoys / hates doing in the class; where the teaching programme and the learner don't meet; where the teaching programme need re-designing.

With evaluation we attempt to help the learner to learn, so it is not an assessment, in fact it is aid to learning. In other words, we can use assessment procedure to develop and improve not only the learner, but also the teaching programme and even the school.

MATEMATIKË

MATEMATIKË

(3 orë në javë, 54 orë në vit)

HYRJE

Matematika gjithmonë është konsideruar shkencë për madhësitë, numrat, figurat, hapësirën dhe marrëdhëniet ndërmjet tyre. Por sot, në këtë shekull kompjuterizimi, matematika, është më shumë se aritmetikë dhe gjeometri, ajo është disiplinë e përgjithshme që shqyrton të dhënat, madhësitë, modelimet dhe vrojtimit shkencore të fenomeneve natyrore, me arsyetime dhe vërtetime deduktive. Ajo gjithashtu konsiderohet gjuhë universale që përmban simbole, formula, diagrame e grafe, nëpërmjet të cilave shprehen idetë, interpretohen ato, përshkruhen dhe shpjegohen kuptimet matematikore dhe proceset shoqërore.

Jeta bashkëkohore sot, në të gjitha format e veta, është mjaft komplekse. Ajo sot përballet me ndryshime të shumta dhe probleme që kërkojnë zgjidhje të shpejta dhe të drejta. Prandaj, Programi i matematikës për klasën IX-të, synon, jo vetëm përforcimin, zgjerimin dhe thellimin e njohurive, por edhe zhvillimin e shprehive për punë të pavarur e sistematike, zhvillimin e shkathtësive për të kuptuar botën fizike dhe proceset shoqërore. Ky program, synon të kultivojë te nxënësit, aftësitë për përshkrimin e objekteve dhe proceseve me saktësi, aftësitë për të hamendësuar dhe për të ndërtuar argumente që shpjegojnë arsyetimet e tyre; zhvillimin e aftësive të nxënësve të tashëm, punëtorëve dhe qytetarëve të ardhshëm, për të sfiduar me të gjitha problemet me të cilat ballafaqohen.

Gjithashtu, programi i matematikës në klasën IX-të, fokuson, zhvillimin e aftësive të nxënësve për të menduar në mënyrë krijuese e kritike. Rritja e përgjegjësisë së nxënësve për të mësuar dhe punuar në mënyrë individuale dhe në bashkëpunim me të tjerët, u mundëson atyre të përgatiten për jetën e tyre, si punëtorë dhe qytetarë të ardhshëm të shoqërisë sonë.

QËLLIMET

Programi mësimor i lëndës së matematikës për klasën e nëntë ka për qëllim:

- Zhvillimin e aftësive dhe shkathtësive të nxënësit për të njohur dhe kuptuar drejt matematikën si disiplinë.
- Zhvillimin intelektual e shpirtëror të nxënësit, formimin e cilësive të të menduarit për qasje kritike të informacioneve dhe përdorimit të tij.
- Formimin dhe përgatitjen e të gjithë nxënësve për marrjen e përgjegjësive për edukimin e ardhshëm të tyre dhe jetën në përgjithësi.

3. OBJEKTIVAT E PËRGJITHSHËM

Nxënësit duhet të jenë në gjendje:

- **Të njohin**

terminologjinë, faktet specifike, konceptet dhe parimet, metodat dhe procedurat për veprime me numra realë, për matjen e madhësive, shqyrtimin e transformimeve dhe veprimet me ngjarje e eksperimente.

- **Të kuptojnë**

përkthimin e informacioneve prej fjalëve në simbole dhe anasjelltas, zbatimin e fakteve dhe parimeve në situata të reja, interpretimin e diagrameve, arsyetimin e metodave dhe procedurave gjatë veprimeve me numra realë, figura e transformime dhe ngjarje e modele statistikore.

- **Të zbatojnë**

njohuritë, faktet, parimet dhe rezultatet e matjeve gjatë modeleve dhe zgjidhjes së problemeve praktike nga jeta e përditshme.

- **Të analizojnë**

identifikimin e informatave të përshtatshme, interpretimin e shprehjeve dhe procedurave.

- **Të vlerësojnë**

përfundimet e zgjidhjes së problemeve duke u mbështetur në prova; lidhjen e matematikës me teknologji e shkenca të tjera, dhe shfrytëzimin e saj në jetën e përditshme.

ORGANIZIMI I PËRMBAJTJES SË LËNDËS

KATEGORITË	NËNKATEGORITË	Nr. i orëve	%
ARITMETIKA DHE ALGJEBRA	NUMRAT REALË	30	54%
	SHPREHJET SHKRONJORE RACIONALE		
	EKUACIONET LINEARE ME DY NDRYSHORE		
	SISTEMET E EKUACIONET LINEARE ME DY DHE TRI NDRYSHORE		
	PËRPJESËTIMI I DREJTË DHE I ZHDREJTË		
GJEOMETRIA DHE MATJET	KUPTIMET THEMELORE TË GJEOMETRISË NË RRAFSH	18	32%
	VEKTORËT		
	HOMOTETIA DHE NGJASHMËRIA		
STATISTIKA DHE PROBABILITETI	DISA NJOHURI NGA STATISTIKA DHE PROBABILITETI	6	14%

ARITMETIKA DHE ALGJEBRA		
Nënkategoritë	Përmbajtja programore	Rezultatet e pritshme
NUMRAT REALË	<ul style="list-style-type: none"> • bashkësia e numrave natyralë • bashkësia e numrave racionalë • numrat irracionalë • numrat realë dhe vlera absolute 	<p>Nxënësi do të jetë në gjendje:</p> <ul style="list-style-type: none"> • të dallojë numrat dhjetorë që mund të shkruhen si numra thyesorë • të identifikojë numrat irracionalë • të krahasojë dy numra realë • të paraqesë numrat realë në boshin numerik • të përkufizojë vlerën absolute të numrave realë • të kryej veprimet themelore me numra realë
SHPREHJET SHKRONJORE RACIONALE	<ul style="list-style-type: none"> • shprehjet racionale • domeni i shprehjeve racionale • thjeshtimi i shprehjeve racionale • veprimet me shprehje racionale • shprehjet e përbëra racionale • ekuacione lineare me një të panjohur • ekuacionet lineare me një të panjohur me vlerë absolute • inekuacionet lineare me një të panjohur • inekuacionet lineare me një të panjohur me vlerë absolute 	<ul style="list-style-type: none"> • të përkufizojë shprehjet shkronjore (mon., bin.,...,polin) • të thjeshtojë shprehjet shkronjore racionale • të përkthejë shprehjet nga gjuha e zakonshme në atë algjebrike dhe anasjelltas • të zbërthejë në faktor të thjeshtë shprehjet racionale • të kryej veprimet me shprehjet racionale • të përdorë formulat algjebrike gjatë veprimeve me shprehje shkronjore • të zgjidhë ekuacionet sipas shkronjave • të përdorë ekuacionet për zgjidhje problemore

		<p>matematike</p> <ul style="list-style-type: none"> • të paraqesë zgjidhjet e inekuacioneve në boshtin numerik • të zgjidhë inekuacionet dhe të paraqesë grafikisht bashkësitë e zgjidhjeve të tyre • të zbatojë ekuacionet dhe inekuacionet në zgjidhjen e problemeve nga jeta e përditshme
EKUACIONET LINEARE ME DY NDRYSHORE	<ul style="list-style-type: none"> • sistemi koordinativ kënddrejtë në rrafsh • ekuacioni linear me dy ndryshore $y = kx + n$ • grafiku i ekuacionit linear me dy ndryshore • kuptimi i pjerrtësisë së drejtëzës 	<ul style="list-style-type: none"> • të përcaktojë pozitën e pikës në rrafshin koordinativ kur janë dhënë koordinatat dhe anasjelltas • të paraqesë grafikisht ekuacionin linear me dy ndryshore • të përdorë ekuacionet lineare me dy ndryshore për zgjidhjen e problemeve matematikore dhe atyre nga jeta e përditshme.
SISTEMET E EKUACIONEVE LINEARE	<ul style="list-style-type: none"> • sistemi i ekuacioneve lineare me dy ndryshore • metodat për zgjidhjen e sistemit të ekuacioneve lineare me dy ndryshore • zbatimi i sistemit të ekuacioneve lineare me dy ndryshore • sistemi i ekuacioneve lineare me tri ndryshore • metodat për zgjidhjen e sistemit të ekuacioneve lineare me tri ndryshore 	<ul style="list-style-type: none"> • të përcaktojë kur një dyshe e renditur është zgjidhje e sistemit • të zgjidhë sistemin e ekuacioneve lineare me metoda të ndryshme • të zbatojë sistemet e ekuacioneve lineare në zgjidhjen e problemeve praktike

<p>PËRPJESËTIMI I DREJTË DHE I ZHDREJTË</p>	<ul style="list-style-type: none"> • përpjesët dhe përpjesëtimi • përpjesëtimi i drejtë dhe përpjesëtimi i zhdrejtë <ul style="list-style-type: none"> • përpjesëtimi i thjeshtë dhe i zgjeruar • llogaritja e përqindjes, 	<ul style="list-style-type: none"> • të përkufizojë përpjesën dhe përpjesëtimin • të identifikojë përpjesëtimin e drejtë dhe atë të zhdrejtë • të përkufizojë përpjesëtimin e thjeshtë dhe të zgjeruar • të dallojë madhësitë të cilat janë në përpjesëtim të drejtë nga ato që janë në përpjesëtim të zhdrejtë • të llogarisë përqindjen, • të përdorë formulat për llogaritjen e përqindjes • të përdorë kalkulatorin dhe kompjuterin për zgjidhjen e problemeve të ndryshme
<p>GJEOMETRIA DHE MATJET</p>		
<p>KUPTIMET THEMELORE TË GJEOMETRISË NË RRAFSH</p>	<ul style="list-style-type: none"> • kuptimet themelore të gjeometrisë në rrafsh (objektet themelore dhe aksioma) • gjysmëdrejtëza, segmenti, këndi dhe gjysmërrafshi • drejtëzat normale, aksioma e paraleleve • kongruenca e figurave në rrafsh, rregullat për kongruencën e trekëndëshave • vijat dhe pikat karakteristike të trekëndëshit • disa nga vendet gjeometrike të pikave • vektorët 	<ul style="list-style-type: none"> • të përkufizojë kuptimet themelore dhe të nxjerra gjeometrike • të dallojë objektet themelore gjeometrike • të përkufizojë pohimet themelore në gjeometri • të dallojë kur dy trekëndësha janë kongruent • të konstruktojë disa nga vendet gjeometrike të pikave në rrafsh • të përkufizojë vektorët dhe t'i kryej disa veprime me ta (mbledhjen, zbritjen e vektorëve dhe shumëzimin e tyre me skalarë)

<p>HOMOTETIA DHE NGJASHMËRIA</p>	<ul style="list-style-type: none"> • përpjesa (proporcioni, raporti) e dy segmenteve • vetitë e proporcionit • homotetia dhe teorema e Talesit • ngjashmëria e dy figurave në rrafsh • rregullat për ngjashmërinë e trekëndëshave 	<ul style="list-style-type: none"> • të përkufizojë rregullën për raportin e segmenteve dhe T e Talesit • të zbatojë T. e Talesit për raportin e segmenteve • të zbatojë vetitë e proporcionit gjatë zgjidhjes së detyrave • të emërtojë rregullat për ngjashmërinë e trekëndëshave. • të zbatojë kriteret e ngjashmërisë në detyra elementare konstruktive
<p>STATISTIKA DHE PROBABILITETI</p>		
<p>DISA NJOHURI NGA STATISTIKA DHE PROBABILITETI</p>	<ul style="list-style-type: none"> • popullacioni . mostra • paraqitja grafike e të dhënave statistikore • vlera mesatare, moda dhe mediana • ngjarjet e rastit • veprimet dhe relacionet me ngjarje të rastit • përkufizimi klasik i probabilitetit 	<ul style="list-style-type: none"> • të përcaktojë popullacionin dhe mostrën gjatë një hulumtimi • të listojë rezultatet e matjeve • të interpretojë në forma të ndryshme të dhënat statistikore • të llogaritë vlerën mesatare, modën dhe medianën • të interpretojë përkufizimin klasik të probabilitetit

UDHËZIME METODOLOGJIKE

Për realizimin me sukses të planit dhe programit të matematikës për klasën IX-të, mësime të duhet të veçojnë aftësitë themelore dhe shkathtësitë e domosdoshme të nxënësve me qëllim të zgjidhjes me saktësi dhe pa vështirësi të detyrave mësimore që parashikohen në objektiva. Praktikën mësimore kanë treguar se jo të gjithë nxënësit, mësojnë në të njëjtën mënyrë, në të njëjtën kohë dhe me ritëm të njëjtë. Për këtë arsye, metodat dhe strategjitë e mësimit duhet të jenë të larmishme dhe t'u përshtaten nevojave dhe interesit të nxënësve.

Një ndër faktorët që ndikon në suksesin e mësimit dhe të nxënies, është padyshim, efektshmëria e *planifikimit të orës mësimore*. Mësime të duhet të hartojnë plane, të cilat u ndihmojnë nxënësve t'i kuptojnë konceptet themelore, dhe t'i motivojnë ata për të zgjedhur modele, për të shtruar pyetje logjike, dhe për të shfrytëzuar teknologjinë gjatë kërkimeve dhe hulumtimeve matematikore.

Gjatë planifikimit të një mësimi, mësime të duhet ta kenë të qartë përgjigjen e këtyre pyetjeve:

- Çfarë do të mësohet? Cilat shkathtësi paraprake u duhen nxënësve? Cila është përmbajtja që do të transmetohet? Çfarë aftësish do të arrijnë nxënësit?
- Si do të planifikohen detyrat dhe aktivitetet mësimore? Cilat metoda dhe strategji do të përdoren? Cilat burime do të shfrytëzohen? Si do të punohet (në grupe apo në mënyrë individuale)?
- Si do të mësojmë çfarë është arritur? Si do të bëhet vlerësimi dhe rishikimi i procesit mësimor?

Kështu, mësime, bëhet një proces që përfshin mundësinë për:

- shpjegimet e mësimit;
- diskutime ndërmjet mësimit dhe nxënësve, dhe ndërmjet vetë nxënësve;
- përshtatje të punës praktike;
- përfundim dhe ushtrim të shkathtësive themelore;
- zgjidhje të problemeve, dhe përfshirje të matematikës në jetën e përditshme; dhe
- punë kërkimore.

Zgjidhja e problemeve është tipar i të menduarit, që në matematikë zë vend të rëndësishëm. Ajo është pjesë e integruar në të gjitha kategoritë e përmbajtjeve mësimore. Në klasën e nëntë mbi bazën e njohurive të fituara nxënësit vlerësojnë zgjidhjet e problemeve.

Zgjidhja e problemeve është proces “provues” që përmban fillime e mbarime, suksese e dështime, dhe verifikime e mospranime të disa përfundimeve. Është e rëndësishme që mësimitdhënësit të provojnë këtë proces në klasat e tyre dhe të bashkëpunojnë me nxënësit për kërkime përgjigjesh. Në këtë mënyrë, mësimitdhënësit inkurajojnë nxënësit të bëjnë të njëjtën gjë dhe u ndihmojnë atyre të fitojnë përvoja të reja e të vlerësojnë sukseset gjatë zgjidhjes së problemeve. Veprimtaritë që organizohen në klasë gjatë zgjidhjes së problemeve duhet të gërshetojnë punën individuale, në çifte dhe në grupe me qëllim të rritjes së përgjegjësisë së nxënësit për të ndërtuar të kuptuarit.

Pyetjet dhe teknika e pyetjeve. Nëse dëshirojmë të nxisim të menduarit e nxënësve, si pjesëmarrës aktivë në procesin e të nxënësve, është e domosdoshme të planifikohen pyetje të të gjitha niveleve. Kur të gjitha pyetjet janë të nivelit riprodhues, atëherë ndodh pak ose aspak të menduarit. Pyetjet e nivelit të lartë si “Pse...?”, “Çfarë, nëse...?” , “A shihni ndonjë model..?”, “ Jepni një shembull për ..?”, “A është gjithmonë e vërtetë?” e të tjera, janë pyetje nxitëse që u ndihmojnë nxënësve të zgjerojnë njohuritë, të arsyetojnë dhe të reflektojnë për atë që kanë mësuar.

Komunikimi. Është me rëndësi që gjatë procesit të të nxënësve, nxënësit të dëgjojnë, të pyesin, të diskutojnë , të lexojnë dhe të shkruajnë. Përdorimi i saktë i gjuhës matematikore, shprehja e ideve dhe diskutimi i tyre luan rol të rëndësishëm në të kuptuarit e koncepteve. Simbolet dhe diagramet e pasurojnë gjuhën e zakonshme të nxënësve, e zgjerojnë fjalorin shprehës dhe u mundësojnë atyre të komunikojnë në të gjitha fushat.

Lidhja ndërlëndore paraqet një aspekt të rëndësishëm në edukimin matematikor. Përvojat që sjellin në klasa mësimitdhënësit, u mundësojnë nxënësve të shohin se si konceptet dhe shkathhtësitë nga një kategori e matematikës janë të lidhura me ato të kategorive të tjera. Në rastet e tilla, nxënësit ndihmohen të zotërojnë parimet e përgjithshme matematikore. Po ashtu, lidhja e matematikës me lëndët e tjera dhe me situatat e jetës së përditshme, paraqet një tjetër fakt, që e bënë matematikën më shumë se një shkencë të izoluar.

Edukata fizike ofron raste të panumërta të matjeve si pjesë të natyrshme të aktiviteteve , për shembull kohë matjet ose matjet e gjatësive gjatë kërcimeve. Krijimi i figurave simetrike dhe asimetrike në mësimet e gjimnastikës gjithashtu paraqesin shfrytëzimin real të koncepteve matematikore. Gjuha matematikore haset në të gjitha fushat, për shembull leximi i notave muzikore apo përshkrimi i figurave në aktivitetet e artit pamor. Po ashtu përkthimi i gjuhës së përditshme në atë algjebrike dhe anasjelltas është pjesë e leximit të formulave të lëndëve shkencore. Zgjidhja e ekuacioneve shkronjore mundëson zgjidhjen e problemeve nga fizika dhe kimia. Kështu lidhjet dhe zbatimi i njohurive matematikore në fusha të ndryshme e rritë interesimin e nxënësve për mësimin e matematikës.

Paraqitja e qartë e objektiveve, përdorimi i metodave bashkë-vepruese, dhe përkrahja e të nxënësve aktiv dhe të pavarur, u mundëson nxënësve të drejtojnë të nxënësve të tyre, të thellojnë njohuritë, dhe t'i zbatojnë ato gjatë zgjidhjes së problemeve të ndryshme.

VLERËSIMI

Procesi i vlerësimit është pjesë e integruar e mësimdhënies dhe të nxënësve. Përmes vlerësimit të vazhdueshëm gjykohet, jo vetëm shkalla e arritshmërisë së nxënësve, por edhe vlefshmëria e programit dhe metodologjisë mësimore në përgjithësi. Mësimdhënësi duhet të fokusohet në identifikimin e njohurive ekzistuese të nxënësve dhe në shqyrtimin e aftësive dhe të shkathtësive të ndryshme të tyre. Në klasën IX-të, nxënësve pësojnë ndryshime të mëdha në arritjet matematikore, ndryshime të shpejta në rritjen e tyre intelektuale dhe në zhvillimin emocional. Prandaj, gjatë vlerësimit përcaktohet, jo vetëm çfarë di nxënësi dhe çfarë mund të bëjë ai, por edhe çfarë ndjen dhe çfarë beson ai. Këto informata i mundësojnë mësimdhënësit të organizojë orët mësimore në mbështetje të nevojave dhe interesave të ndryshme të nxënësve. Të dhënat dhe mbledhja e informative, ndihmojnë gjithashtu në marrjen e vendimeve të vlefshme për motivimin dhe inkurajimin e nxënësve gjatë procesit të të nxënësve.

Ndonëse, aftësitë në llogaritje janë qenësore, vlerësimi duhet të përfshijë edhe verifikimin e aftësive të nxënësve për përdorimin e saktë të gjuhës e simboleve matematikore gjatë komunikimit matematikor, si dhe vlerësimin e shkathtësive për zgjidhjen e problemeve. Për këto arsye në orët e matematikës shfrytëzohen teknika të ndryshme vlerësimi si:

Vrojtimi dhe regjistrimet në klasë vlerësojnë shkathtësitë e nxënësve për të shprehur qartë idetë matematikore;

Detyrat kontrolluese shërbejnë për kontrollimin e përparimit të nxënësve dhe identifikimin e vështirësive në të mësuar;

Dosja paraqet koleksione të punimeve të përzgjedhura të mbajtura në një folder, të cilat sigurojnë një model të punës së nxënësit, të kryer gjatë një periudhe të caktuar kohore. Vlerësimi i dosjes bëhet nga mësimmshënësi, dhe nga vetë nxënësi;

Projektet e nxënësve mundësojnë vlerësimin e punës në bashkëpunim dhe kreativitetin e nxënësve;

Testet dhe provimet shërbejnë për qëllime të shumëfishta. Testet e llojeve të ndryshme, të ndërhuara nga mësimmshënësi janë instrumente mjaft të përdorshme për vlerësimin e nxënësve.

Zbatimi i teknikave të shumta të vlerësimin, mundësojnë sigurimin e informacioneve për çdo nxënës në përmbushje të rezultateve të pritshme dhe objektivave të lëndës së matematikës, identifikimin e vështirësive në të mësuar dhe tejkalimin e tyre dhe vlerësimin e gatishmërisë së nxënësve për kryerjen me sukses të testit kombëtar dhe përgatitjes për të ardhmen.

Për shënimin e përparimit të nxënësve dhe vënien e notave, mësimmshënësi mund të përdorë modele të ndryshme, që janë më të përshtatshme dhe që japin informacione të pasura. Këto shënime dhe informacione kanë rëndësi të madhe për të kontribuar në motivimin dhe në përparimin e mëtejshëm dhe për të komunikuar me prindërit dhe të gjitha institucionet e interesuara.

SHKENCAT NATYRORE

- Biologji
- Fizikë
- Kimi
- Gjeografi

BIOLOGJI

(2 orë në javë, 34 orë në vit)

HYRJE

Lënda e biologjisë për kl. IX të mësimit joformal në trugun e përmbajtjes ka tri kategori dhe katër nënkategori. Kategoria e parë (Ndërtimi i qenieve të gjalla) përfshin vetëm një nënkategori (Indet, organet dhe sistemet e organeve), kategoria e dytë (Proceset jetësore) përfshin dy nënkategori (1. Cikli jetësor i njeriut dhe 2. Trashëgimia te njeriu), kategoria e tretë (Qeniet e gjalla dhe mjedisi) përfshin vetëm një nënkategori (Evolucioni i njeriut).

Përmbajtja programore e kësaj lënde është koherente, logjike dhe e aplikuar konform kërkesave të kohës. “Përzierja “ e temave nga fushat specifike të biologjisë së njeriut (anatomia, fiziologji, biokimi, embriologji, gjenetikë dhe evolucion), u mundëson nxënësve të fitojnë njohuri bazë për ndërtimin, zhvillimin dhe evolucionin e njeriut, të aplikojnë masat preventive kundër sëmundjeve me etiologji të ndryshme, të vlerësojnë pasojat e toksikomanisë si dhe të zhvillojnë qëndrime dhe vlera shoqërore. Me këto përmbajtje programore ne konsiderojmë se nxënësit e kësaj moshe pajisen me njohuri, shprehje, shkathtësi, qëndrime dhe vlera për t’u ballafaquar me sukses me sfidat e jetës. Se sa është e qëlluar kjo përmbajtje programore, barometri më i mirë është nxënësi dhe arsimtari, ndërsa gjykatësi më i mirë është koha.

QËLLIMET

Programi mësimor i lëndës së biologjisë për kl. IX ka për qëllim:

- Të zhvillojë aftësi të nxënësit për të njohur ndërtimin dhe funksionin e trupit të njeriut (indeve, organeve dhe sistemit të organeve, evolucionin e tij) si dhe për të kuptuar ligjet themelore të proceseve jetësore (trashëgiminë, ciklin e zhvillimit jetësor)

- Të krijojë vetëdije për unitetin e ndërtimit dhe funksionit të strukturave të organizmit të njeriut dhe zhvillojë aftësi për të, për të kuptuar se njeriu është qenie biologjike dhe shoqërore.
- Të fitojë shprehje për mbajtjen e higjienës personale dhe shkathtësi për zbatimin e njohurive të fituara në situata konkrete (ndihma e parë në rast të gjakderdhjeve, reanimimi, thyerjes së eshtrave etj).
- Të kontribuojë në zhvillimin e vetëdijes së nxënësit se proceset, funksionet dhe manifestimet jetësore janë reciprokisht të kushtëzuara dhe me ndërveprim reciprok.
- Të zhvillohet një personalitet stabil dhe vetëkritik i aftë për t'u ballafaquar me sfidat e jetës.

OBJEKTIVAT E PËRGJITHSHËM

Nga përmbajtja programore e klasës IX, nxënësi duhet të jetë në gjendje:

O Të zhvillojë qëndrimet dhe vlerat

- të ndërgjegjësohet dhe ngrit përgjegjësinë për ruajtjen e shëndetit personal e kolektiv;
- të kultivojë sjellje personale (të jetë kooperativ, i hapur, tolerant, i ndershëm, i vullnetshëm, kritik, lufton teoritë pseudo-shkencore për racat, etj.).

O Të njohë

- Tiparet kryesore të indeve, organeve dhe sistemin e organeve të njeriut;
- Fjalorin (terminologjinë biologjike) nga fushat e biologjisë humane;
- Faktet, konceptet dhe parimet që i përkasin këti lëmi;
- Procedurat dhe metodat që aplikohen në këtë lëmë.

O Të kuptojë

- Se proceset, funksionet dhe manifestimet jetësore mund të sqarohen duke u bazuar në ndërtimin e indeve, organeve dhe sistemit të organeve të njeriut.

- Rëndësinë e funksionimit normal të indeve, organeve dhe sistemit të organeve për ruajtjen e homeostazës në organizëm;
- Se njeriu është qenie biologjike dhe shoqërore.
- Rëndësinë e shumëzimit për ruajtjen e kontinuitetit të jetës së llojit njeri, pas vdekjes individuale të organizmit.

O Të zbatojë

- Njohuritë e fituara për rëndësinë e ushqimit të larmishëm për shëndetin e njeriut si dhe masat higjieniko sanitare në jetën e përditshme;
- Të përdorë vegëlërinë themelore (aparatin për matjen e shtypjes së gjakut, mikroskopin etj.)
- Njohuritë për zgjidhjen e problemeve të natyrës biologjike në situata të ndryshme (ndihma e parë në raste të gjakderdhjes , thyerjes së eshtrave, helmimit me ushqim, preventiva kundër graviditetit të padëshiruar, etj).

O Të analizojë

- Shkaqet e prishjes së homeostazës së organizmit si pasojë e funksionit jo normal të indeve, organeve dhe sistemit të organeve;
- Shkaqet e shfaqjes së deformimeve dhe sëmundjeve gjatë zhvillimit ontogjenetik të njeriut;
- Pse dhembja (ndonëse na duket paradoksale) është miku i organizmit tonë.

O Të vlerësojë

- Rolin e ushqimit të larmishëm dhe rëndësinë e ndërmarrjes së masave higjieniko-sanitare për shëndetin e njeriut;
- Rolin e organeve shqisore për ekzistencën dhe mbrojtjen e organizmit (p.sh., ushqimi i prishur ka aromë, shije dhe koekzistencë tjetër, andaj ne i shmangemi).
- Saktësinë e gjykimit të tij me anë të fakteve dhe eksperimenteve

O Të sintetizojë

- Njohuritë teorike dhe praktike për shpjegimin e drejtë të proceseve, funksioneve dhe manifestimeve jetësore;
- Të përmbledhë se puna e të gjitha sistemeve në organizëm drejtohet nga sistemi nervor dhe endokrin;

O Të komunikojë informatat në kontekste të ndryshme

- Shkrimi i raportit nga një punë praktike ose hulumtim (p.sh., frekuenca e grupeve të gjakut të sistemit ABO në popullatë)
- Prezantojë rezultatet e hulumtimit duke konsultuar shumë burime të informacionit;
- Kontribuojë në debate dhe në diskutime (p.sh., për evitimin e toksikomanisë, AIDS-it, sëmundjeve ngjitëse etj.)

O Të zhvillojë të menduarit kritik në biologji

- Të njohë informatën relevante nga ajo jorelevante (p.sh., se në planet ekziston vetëm një lloj njeriu dhe luftojë pikëpamjet pseudoshkencore për racat).
- Të dallojë faktin nga gjykimi (sh. fakt është se determinimi i gjinisë të njeriu bëhet me bashkëveprimin e gjeneve që gjenden në kromosomin X dhe Y etj.).

ORGANIZIMI I PËRMBAJTJES PROGRAMORE

Mbarështrimi i përmbajtjes programore të lëndës në klasën e nëntë bëhet për 34 orë mësimi në vit shkollor, sipas trajtës:

- Kategoria
- Nënkatëoria
- Përmbajtja programore
- Rezultatet e pritshme
- Lidhja ndërëndore

KATEGORITË	NËNKATEGORITË	Nr. i orëve	%
I. Ndërtimi i qenieve të gjalla	I.1. Indet, organet dhe sistemet e organeve të njeriu	17	50
II. Proceset jetësore	II.1. Cikli jetësor i njeriut	4	11.7
	II.2. Trashëgimia të njeriu	3	8.88
III. Qeniet e gjalla dhe mjedisi	III.1. Evolucionit i njeriut	2	5.88
	Punë praktike	4	11.7
	Orë në dispozicion	4	11.7
	Gjithsej:	34	100 %

Kategoria	Nënkategoria	Përmbajtja programore	Rezultatet e pritshme	Lidhja ndërlëndore
I. Ndërtimi i qenieve të gjalla	I.1. Indet, organet, dhe sistemet e organeve	<p>Veprimtaria e ndërsjellë e eshtrave dhe muskujve</p> <p>- Sistemi pasiv për lëvizje-eshtirat</p> <ul style="list-style-type: none"> - ndërtimi i eshtrave - lidhja ndërmjet eshtrave - sëmundjet e sistemit eshtror <p>- Sistemi aktiv lokomotor:</p> <ul style="list-style-type: none"> - muskujt, ndërtimi, klasifikimi, funksioni - dëmtimet dhe sëmundjet më të shpeshta të muskujve 	<p>Nxënësi duhet të:</p> <ul style="list-style-type: none"> - përkufizojë termin qelizë, ind, organ dhe sistem i organeve; - emërtojë indet kryesore në trupin e njeriut dhe përshkruajë ndërtimin dhe funksionin e tyre - hulumtojë dhe përshkruajë ndërtimin dhe veprimtarinë e ndërsjell të eshtrave dhe të muskujve - përshkruajë si janë të lidhura eshtirat ndërmjet veti dhe emërtojë llojet e nyjëtimeve. <ul style="list-style-type: none"> - Klasifikojë muskujt e njeriut, përshkruaj tiparet e muskujve të vullnetsëm dhe të pavullnetsëm - Identifikojë organet që janë të përbëra nga muskujt e lëmuar përkatësisht nga muskujt e strijuar. - vlerësojë rolin e kujdesit dhe të higjienës për sistemin lëvizor - përshkruajë si jepet ndihma e parë në rast të lëndimit të sistemit lëvizor 	Me lëndën e fizikës, kimisë, anatomisë, fiziologjisë, higjienës.

<p>I. Ndërtimi i qenieve të gjalla</p>	<p>I.1. Indet, organet dhe sistemet e organeve te njeriu</p>	<p>Ushqimi dhe tretja</p> <ul style="list-style-type: none"> - grupet kryesore të lëndëve ushqyese - pjesët kryesore te sistemit tretës, - tretja në: <ul style="list-style-type: none"> - gojë - lukth - zorrë - funksioni i mëlçisë dhe i pankreasit. - sëmundjet më të shpeshta të organeve të tretjes <p>Gjaku dhe sistemi i organeve për qarkullimin e gjakut:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Përbërja dhe rëndësia e gjakut, - qarkullimi i madh dhe i vogël i gjakut - Sëmundjet më të shpeshta të sistemit të organeve për bartjen e lëngjeve trupore - aftësitë mbrojtëse të organizmit - imuniteti dhe alergjia - gjaku dhe transfuzioni i 	<p>Emërton grupet kryesore të lëndëve ushqyese dhe përshkruan rolin biologjik të tyre.</p> <ul style="list-style-type: none"> - emërton pjesët kryesore të sistemit tretës dhe përshkruan ndërtimin dhe funksionin e tyre - shpjegon rolin e mëlçisë dhe pankreasit në tretjen e ushqimit - emërton disa çrregullime në zhvillimin e organeve të tretjes si dhe sëmundjeve më të shpeshta të sistemit tretës <p>- përshkruan përbërjen kimike dhe celulare të gjakut dhe vlerëson rolin biologjik të eritrociteve, leukociteve dhe trombociteve</p> <ul style="list-style-type: none"> - numëron pjesët përbërëse të sistemit limfatik dhe vlerëson rolin biologjik të tyre - përshkruan ndërtimin dhe funksionin e zemrës dhe enëve të gjakut, përkatësisht sistemin e org. të qark. të gjakut - emërton dhe përshkruan disa sëmundje të gjakut, zemrës dhe enëve 	<p>Me lëndën e fizikës, kimisë, anatomisë, fiziologjisë, higjienës.</p>
---	---	--	--	---

<p>I. Ndërtimi i qenieve të gjalla</p>	<p>I.1. Indet, organet dhe sistemet e organeve te njeriu</p>	<p>gjakut</p> <p>Organet e frymëmarrjes: - rrugët e frymëmarrjes, ndërtimi, funksioni - këmbimi i gazrave dhe mekanizmi i frymëmarrjes - sëmundjet e organeve të frymëmarrjes.Reanimimi</p> <p>Menaxhimi me mbeturina- tajitja. - sistemi i organeve për tajitje, ndërtimi, funksioni - sëmundjet më të shpeshta të organeve për tajitje</p>	<p>të gjakut. - përshkruan si kryhet transfuzioni i gjakut dhe si caktohen grupet e gjakut të sistemit ABO.</p> <p>Emërton rrugët e frymëmarrjes, përshkruan ndërtimin dhe funksionin e tyre. - përshkruan mekanizmat e frymëmarrjes mushkërore dhe rregullimin e saj - krahason këmbimin e gazrave në alveole dhe në qelizë - emërton disa sëmundje që barten nëpërmjet të ajrit. - përshkruan si kryhet masazhi i zembrës, frymëmarrja artificiale dhe reanimimi.</p> <p>- Përkufizon termin tajitje dhe emërton organet kryesore për tajitje te njeriu - emërton pjesët e veshkës që duken në prerje tërthore dhe përshkruan funksionin e tyre - identifikon pjesët e nefronit dhe</p>	<p>Me lëndën e fizikës, kimisë, anatomisë, fiziologjisë, imunologjisë, higjienës etj.</p> <p>Me lëndën e fizikës, kimisë, anatomisë, fiziologjisë, higjienës.</p>
---	---	--	---	---

<p>I. Ndërtimi i qenieve të gjalla</p>	<p>I.1. Indet, organet dhe sistemet e organeve te njeriu</p>	<p>Mbulesa trupore-lëkura Struktura dhe funksionet e lëkurës, higjiena dhe kujdesi për të.</p>	<p>përshkruan procesin e formimit të urinës - emërton strukturat nëpër të cilat rrugëton urina prej veshkës deri në mjedisin e jashtëm - Numëron disa sëmundje të organeve për tajitje Emërton tri shtresat kryesore të lëkurës, përshkruan ndërtimin dhe funksionin e tyre. - shpjegon rolin mbrojtës dhe termorregullues të lëkurës - vlerëson rolin e higjienës së lëkurës (posaçërisht të duarve) për të evituar sëmundjet e sistemit tretës</p>	
	<p>I.1. Indet, organet dhe sistemet e organeve te njeriu</p>	<p>Lidhshmëria me mjedisin, mekanizmat rregullues. -Sistemi nervor qendror dhe s.n. periferik, ndërtimi, funksioni - Kujdesi dhe sëmundjet e sistemit nervor</p> <p>Organet shqisore: Ndërtimi dhe funksioni</p>	<p>- përshkruan strukturën dhe funksionin e qelizës nervore - numëron dy veçori themelore të - klasifikon sistemin nervor (SNQ dhe SNP) emërton pjest e SNQ - përshkruan rolin biologjik të trurit dhe të palcës kurrizore - përshkruan rolin e Sistemit Nervor Simpatik dhe Parasimpatik.</p>	<p>Me lëndën e fizikës, kimisë, anatomisë, fiziologjisë, imunologjisë, gjenetikës, evolucionit, higjienës etj</p>

<p>I. Ndërtimi i qenieve të gjalla</p>		<p>Me anë të tyre ne shikojmë, nuhasim, shijojmë, dëgjojmë, mbajmë ekuilibrin, kemi ndjesinë e të ftohtit, të nxehtit etj. Kujdesi dhe sëmundjet më të shpeshta të organeve shqisore</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Emërton organet shqisore në trupin tonë dhe numëron pjesët e çdo shqise. - përshkruan ndërtimin e shqisës së të parit, dëgjuarit, ekuilibrit, shijes, nuhatjes, shqisave lëkurore dhe analizon funksionin e tyre. - arsyeton funksionin mbrojtës të shqisës për nuhatje dhe shije - numëron funksionet mbrojtëse të lëkurës (nga ftohtësia, nxehtësia, mikroorganizmat etj). - numëron disa sëmundje të sistemit nervor dhe organeve shqisore 	<p>Me lëndën e fizikës, kimisë, anatomisë, fiziologjisë, imunologjisë, gjenetikës, evolucionit, higjienës etj.</p>
<p>II. Proceset jetësore</p>	<p>II.1.Cikli jetësor i njeriut</p>	<p>Sistemi endokrin - gjëndrat me tajitje të brendshme: hipofiza, tiroidea, pankreasi endokrin, gj. mbiveshkore, gj, gjinore - sëmundjet hormonale dhe shërimi i tyre.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - përkufizon termin sistem endokrin - dallon gjëndrat endokrine prej gj. egzokrine - emërton gjëndrat me tajitje të brendshme të njeriut dhe përcakton pozitën e tyre në trup - përshkruan mekanizmin e kontrollit të funksioneve të caktuara të organeve nëpërmjet hormoneve - emërton hormonet më të rëndësishme të gjëndrave endokrine dhe përshkruan rolin fiziologjik të tyre - emërton disa sëmundje që shfaqen si 	

	<p>II.2. Trashëgimia te njeriu</p>	<p>Shumimi te njeriu - veçorite gjinore, organet seksuale, ndërtimi - shumimi i qelizave gjinore (mejoza dhe gametogjeneza) - frytnimi dhe zhvillimi i frytit (shtatzënësia dhe kontracepcioni) - zhvillimi embrional dhe pasembrional i njeriut. - higjiena e organeve gjinore</p>	<p>pasojë e çrregullimit të funksionit të sistemit endokrin - përshkruan ndërtimin dhe funksionin e gjëndrave gjinore te njeriu - shpjegon rolin e gj. gjinore në kontrollin dhe rregullimin e procesit të riprodhimit - dallon qelizat seksuale mashkullore nga ato femërore dhe përshkruan si formohen ato - përshkruan zhvillimin ontogjenetik të njeriut - shpjegon shkaqet e shfaqjes së sëmundjeve seksuale dhe vlerëson rolin e higjienës personale për evitimin e tyre.</p>	<p>Me lëndën e fizikës, kimisë, anatomisë, fiziologjisë, imunologjisë, gjenetikës, evolucionit, etj.</p>
<p>III. Qeniet e gjalla dhe mjedisi</p>	<p>III.3. Evolucion i njeriut</p>	<p>Bazat e trashëgimisë te njeriu Kromosomet dhe gjenet. Mutacionet dhe faktorët mutagjenë. Sëmundjet trashëguese dhe bartja, sëmundjet e lidhura me gjininë. Sindromat.</p>	<p>- përkufizon termin kromosom dhe din sa është numri i kromosomeve në qeliza trupore dhe qeliza gjinore - hulumton me cilin kombinim të kromosomeve gjinore përcaktohet gjinia mashkullor dhe femërore te njeriu - arsyeton se çdo cilësi, ashtu edhe sëmundja, përcaktohet nga gjenet - përkufizon termin mutacion dhe</p>	<p>Me lëndën e fizikës, kimisë, anatomisë, fiziologjisë, imunologjisë, gjenetikës, evolucionit, antropologjisë, paleontologjisë, etj.</p>

		<p>Antropogjeneza</p> <ul style="list-style-type: none"> - Provat paleontologjike dhe etapat kryesore të antropogjenezës. - njeriu qenie biologjike dhe shoqërore - kushtet që kanë ndikuar në lindjen e racave - racat kryesore të njeriut dhe racat e përziera 	<p>emërton disa faktorë mutagjenë.</p> <ul style="list-style-type: none"> - emërton disa sëmundje që lidhen me gjininë dhe përshkruan si shfaqen ato - përshkruan origjinën e njeriut dhe numëron paraardhësit e tij - emërton racat kryesore dhe interpreton pikëpamjet pseudoshkencore për racat - arsyeton, pse në planetin tonë ekziston vetëm një lloj njeriu përkundër dallimeve fenotipe ndërmjet racave - shpjegon si rregullohet jeta shoqërore e njeriut (me norma shoqërore, morale dhe ligje juridike). 	
--	--	---	--	--

Punë praktike:

Punët laboratorike nuk janë ndonjë metodë e veçantë e mësim, por janë formë e organizimit të punës mësimore, gjatë së cilës nxënësi në bashkëpunim me arsimtarin vrojtojnë strukturat, proceset dhe fenomenet e ndryshme jetësore. Në mungesë të laboratorëve, punët praktike mund të kryhen edhe në klasë, me kusht që materiali dhe mjetet e punës praktike paraprakisht të sillen në klasë.

Punët praktike të cilat do të duhej të realizoheshin në mësimin e biologjisë për klasën e nëntë, janë:

- Vrojtimi i ndërtimit të lëkurës (në preparatin e përhershëm.
- Vrojtimi i ndërtimit të eshtrave dhe nyjëtimeve.
- Vështrimi i qelizave të gjakut në preparatin e përhershëm.
- Matja e pulsit dhe shtypjes së gjakut.
- Njohja e ndërtimit të veshkave në model.
- Diseksioni i syrit dhe vrojtimi i pjesëve të syrit (te delja, lopa).
- Diseksioni i veshkave, zemrës apo ndonjë organi tjetër (te delja, te lopa apo ndonjë kafshë tjetër)

UDHËZIME METODOLOGJIKE

Mësimi në biologji si dhe në çdo lëmë tjetër mund të kryhet në disa mënyra, d.m.th. mund të zbatohen metoda, teknika e forma të shumëllojta të punës dhe një kompleks i tërë procedurash, si p.sh., informacioni i ri, përsëritje, përforcim, ushtrime, punë praktike. Krahas kësaj përdoren edhe mjete materiale dhe teknike (modele, aparate dhe instrumente si dhe mjete të tjera teknike bashkëkohore, si kompjuter, internet etj). Praktika ka treguar se është i suksesshëm vetëm ai mësim i cili realizohet me metoda të ndryshme, ku secila sosh ka rol dhe rëndësi të veçantë metodike. Përzgjedhja e metodave është kompetencë e mësimitdhënësit të lëndës. Ajo bëhet në përputhje me nevojat dhe kërkesat e nxënësve, me natyrën e përmbajtës mësimore, me bazën didaktike etj. Ato duhet të jenë në funksion të përvetësimit më të lehtë të përmbajtjeve mësimore dhe zbatimit më të shpejtë dhe më të saktë të njohurive, shkathtësive, shprehive, qëndrimeve dhe vlerave të tjera.

Për përmbushjen e kërkesave për nxënie cilësore, sugjerohen disa metoda, forma dhe teknika të ndryshme të punës si p.sh.:

- Metoda e leximit dhe punës me tekst;
- Metoda e punës praktike në laborator
- Metoda e të mësuarit dhe të nxënimit ndërveprues (p.sh., nëpërmjet mjeteve multimediale, kompjuterit, programeve simuluese kompjuterike)
- Diskutimi dhe të nxënimit me bashkëpunim (puna në grupe)
- Mësimdhënia përmes vrojtimit, demonstrimit dhe eksperimentit

Në të gjitha rastet, zbatimi i metodave dhe teknikave mësimore duhet të shoqërohet me përdorimin e materialve dhe të mjeteve përkatëse didaktike, pa të cilat nuk mund të arrihen rezultatet e pritshme.

BURIMET DHE MJETET MËSIMORE

Që të realizohen me sukses objektivat e Planit dhe programit të biologjisë për klasën e nëntë, mësimdhënësit dhe nxënësit duhet të shfrytëzojnë burime dhe mjete të ndryshme të informacionit:

- tekste përkatëse shkollore
- revista profesionale dhe shkencore, fjalorë, enciklopedi,
- fotografi, modele, atlasë anatomikë, histologjikë, embriologjikë, diagrame, skema, preparate.
- pajisje multimediale (programe kompjuterike, internet, CD etj).
- aparat TV me video rekorder, grafoskop, grafofolie, videokaseta që përmbajnë materiale të ndryshme shkencore me interes për biologjinë e njeriut.

Videokaseta me tema nga biologjia të titulluara në gjuhën shqipe mund t'i siguronin në Qendrat rajonale në: Ferizaj, Prizren, Pejë, Gjakovë dhe Gjilan.

Burime nga interneti

<http://curry.edschool.virginia.edu/go/frog/home.html>, This site has a virtual frog dissection, *Sistemet e organeve*

<http://arbl.cvmbs.colostate.edu/hbooks/pathphys/endocrine/basics/control.html>,
endokrinologji, feed-back,
<http://www.psych.umn.edu/psylabs/mtfs/special.htm>. **Zhvillimi i shtazëve, zigota, embrioni, fetus**
<http://vector.cshl.org/dnaftb/DNA>, **acidet nukleike**
http://www.biology.arizona.edu/cell_bio.html cell cycle tutorial, **reproduktimi**
<http://www.stg.brown.edu/webs/Mendelëeb/links> to mendels, **trashëgimi**
http://www.massinteraction.org/html/genome/sickle_cell_information-trashëgimi

Është kompetencë dhe liri e arsimtarit, që varësisht nga kushtet në të cilat punon shkolla të zgjedhë burimin e informacionit dhe mjetet ndihmëse mësimore, duke i kushtuar vëmendje baraspeshës së të dhënave eksperimentale, gojore, vizuale, me theks të veçantë në atë që është qenësore për të mësuar. Kjo përzgjidhje gjithnjë duhet të bëhet duke e ruajtur dhe duke e ngritur nivelin e cilësisë së mësimdhënies dhe mësimnxënies. Kjo liri e burimeve mësimore duhet t'i takojë edhe nxënësit.

VLERËSIMI

Vlerësimi është proces i vrojtimit, i mbledhjes sistematike, i analizimit dhe i interpretimit të informatave me qëllim të përcaktimit se deri në çfarë shkalle nxënësi i ka zotëruar objektivat udhëzues. Ai duhet të mbështetet në objektivat e dijes (rezultatet e pritshme) të programit të lëndës përkatëse dhe të nivelit përkatës.

Vlerësimi i vazhdueshëm pas çdo teme mësimore, jep rezultate të mira. Ai nuk mat vetëm njohuritë e fituara, por vlerëson edhe shkallën në të cilën ka arritur një veprim edukativ i cili lë gjurmë në personalitetin e nxënësit. Vlerësimi përfundimtar përfshin aktivitetin e përgjithshëm të të nxënësit nga ana e nxënësit (merren parasysh përgjigjet me gojë, sjelljet me grup, aftësi që i fitojnë gjatë punës eksperimentale, rezultatet e testeve dhe punimeve me shkrim etj.).

Vlerësimi i nxënësve përfshin njohjen, të kuptuarit, analizën, sintezën si dhe aftësitë emocionale (afektive) dhe psikomotorë të nxënësve. Nxënësi “din 100 gjuhë“ të të shprehurit (me gojë, shkrim, eksperiment, shkathtësi manovruese etj.), prandaj arsimtari nuk duhet të kufizohet në

vlerësim të tij vetëm në një “gjuhë”, siç ka qenë traditë deri më tash, (vetëm përgjigjja gojore e tij).

Ky process mbështetet në disa parime themelore, siç janë:

- Përcaktimi i qëllimit dhe i përparësive në procesin e vlerësimit;
- Zbatimi i instrumenteve përkatëse të matjes në përputhje me qëllimin në mënyrë që të matet ajo që është synuar të matet;
- Sigurimi i cilësisë së informatave për arritshmërinë e rezultateve të të nxënësve përmes matjes dhe vlerësimit të vazhdueshëm;
- Matja dhe vlerësimi duhet të jenë të balancuara, të përfshihet e tërë përmbajtja programore e lëndës;
- Vlefshmëria e qëndrueshme e të dhënave se shkalla e arritshmërisë së nxënësve është e saktë;
- Zbatimi i teknikave të vlerësimit me anë të të cilave bëjmë dallimin e qartë të arritshmërisë së nxënësve.

Instrumentet e vlerësimit

Është me rëndësi që për veçoritë që duam t'i vlerësojmë, të përdorim mjetin apo instrumentin përkatës të matjes. Me çfarëdo mjeti që përdoret nuk mund të maten të gjitha veçoritë e arritshmërisë së nxënësve, andaj duhet përdorur sa më shumë që të jetë e mundur mjete dhe teknika të ndryshme, në mënyrë që të mbledhim informacione të mjaftueshme për të vlerësuar shkallën e arritshmërisë së nxënësve.

Mësimdhënësi i lëndës dhe shkolla duhet të zbatojnë një numër të mjaftueshëm instrumentesh për matje dhe vlerësim, siç janë:

- Vrojtimi;
- Pyetësi;
- Raporti me shkrim i një pune praktike apo një hulumtimi;
- Të shprehurit me gojë;
- Të shprehurit me shkrim;
- Fleta kontrolluese (përdoret për shkathhtësitë manovruese të nxënësve);
- Dosja apo portofoli (vetëvlerësimi);

- Test i mbështetur në kritere dhe në objektiva;
- Testi i arritshmërisë i ndërtuar nga kërkesat (pyetjet),

Si dhe teste me:

- përgjigje alternative të shumta;
- përgjigje të hapura e të shkurtra;
- përgjigje të hapura të zgjeruara, dhe çdo instrument tjetër që mësimit dhe vlerëson të nevojshëm.

Shkalla e përfitimit

Pas zhvillimit të përmbajtjes së programit nxënësit vlerësohen me notë ose me shkronjë (për një temë, për një tërësi temash ,për një gjysmëvjetor dhe në fund të vitit shkollor)

Në fund të vitit mësimor, çdo nxënës duhet të arrijë njërin prej shkallëve të përfitimit të arritshmërisë:

- shkëlqyeshëm (arritje shumë e lartë);
- shumë mirë (arritje e lartë)
- mirë (arritje mesatare)
- mjaftueshëm (arritje e kufizuar) dhe
- pamjaftueshëm (arritje e pamjaftueshme)

Vlerësimi duhet të jetë transparent ndaj nxënësve, prindërve, administratorëve të arsimit dhe komunitetit.

FIZIKË

(1 orë në javë, 36 orë në vit)

HYRJE

Në këtë vit, niveli shkencor i fizikës ngritet më lart, por, gjithnjë duke pasur parasysh moshën dhe aftësitë psiko-fizike të nxënësve. Nxënësit do të marrin njohuri të reja për disa lëmenj të fizikës. Me disa prej tyre ata do të njihen për të parën herë dinamika e lëngjeve, lëvizja rrethore, ekuilibri i trupave, fizika bashkëkohore, e disa prej tyre janë vazhdim i tërësive mësimore të klasës VII dhe VIII (trupat dhe vetitë e tyre, dukuritë elektrike dhe magnetike) me ç'rast bëhet zgjerimi i njohurive, përshkrimi dhe sqarimi i dukurive fizike. Për shkak të rëndësisë së tyre, këto njësi mësimore duhet të përsëriten në mënyrë që njohuritë e fituara më parë të kuptohen më mirë, si dhe të ngritet niveli i tyre shkencor, duke futur koncepte të reja.

Nëpërmjet lëndës së fizikës, nxënësit do të njihen me rolin e njeriut në ndërrimin, shfrytëzimin dhe zotërimin e ligjeve të natyrës. Në këtë mënyrë ata formojnë qëndrim të drejtë ndaj ruajtjes së mjedisit jetësor, kursimit të energjisë si dhe fitojnë shkathtësi jetësore dhe shprehi të punës.

Fizika si shkencë e natyrës së bashku me shkencat e tjera, ndikon fuqishëm në formimin e personalitetit të njeriut dhe në ngritjen e tij kulturore dhe profesionale.

QËLLIMET

Programi mësimor i lëndës së fizikës për klasën e nëntë ka për qëllim:

- Zvillimin e aftësive të nxënësit për vrojtimin e dukurive fizike, përgjithësimin dhe zbatimin e tyre në zgjidhjen e detyrave praktike dhe problemeve të jetës së përditshme.

- Zhvillimin e shkathtësive dhe shprehive të përhershme për të matur madhësitë e ndryshme fizike, përpunimin e të dhënave eksperimentale si dhe zbatimin e tyre në situata konkrete.
- Zhvillimin e shprehive për kursimin e energjisë dhe shfrytëzimin racional të saj.
- Zhvillimin e të menduarit kritik dhe aftësimin për të përdorur literaturë dhe burime të tjera për nxënie.
- Të vetëdijësohet dhe të aftësohet për vlerësimin dhe për ruajtjen e mjedisit jetësor.

OBJEKTIVAT E PËRGJITHSHËM DHE SPECIFIKË

Nga përmbajtja programore e klasës së tetë, nxënësit duhet të jenë në gjendje:

Të njohin:

- Llojet e lëvizjeve (lëvizjet periodike, rrethore, lëkundjet e lira) dallimet dhe ngjashmëritë mes tyre, madhësitë që i ndërlidhin ato dhe njësitë e tyre matëse.
- Instrumentet matëse optike (qelqin zmadhues, syrin, mikroskopin dhe dylbitë).
- Difraksionin dhe interferencën e valëve.
- Dukuritë radioaktive, llojet e rrezeve radioaktive si dhe vetitë themelore të tyre
- Strukturën e atomit dhe bërthamës së tij.

Të kuptojnë:

- **Lidhjen e dukurive fizike me ato periodike.**
- Përbërjen dhe zbërthimin e forcave si dhe llojet e ekuilibrit.
- Ç'është moti, rrymimi i ajrit, lagështia e ajrit, reshjet atmosferike
- Burimet e ndotjes së mjedisit jetësor, pasojat lokale dhe ato globale të ndotjes së mjedisit.
- Proceset themelore në gazra.

- Paraqitjen simbolike të madhësive fizike (kapacitetin elektrik, potencialin, temperaturën absolute etj.) dhe njësive për matjen e tyre (F, V, K etj.)
- Lidhjen cilësore dhe sasiore ndërmjet madhësive të ndryshme fizike.
- Procesin e matjes, grumbullimin, sistematizimin dhe përpunimin e të dhënave.

Të zbatojnë:

- Njohuritë e fituara për matjen e madhësive të ndryshme fizike në zgjidhjen e detyrave praktike nga jeta e përditshme;
- Njohuritë e fituara teorike dhe eksperimentale në zgjidhjen e problemeve praktike dhe në jetën e përditshme.
- Vlerat e matjeve për ndërtimin e diagrameve të proceseve të ndryshme fizike.

Të analizojnë:

- Me eksperimente dhe me matje dukuritë e ndryshme fizike dhe nga matjet e tyre të nxjerrin përfundime të duhura.
- Dukurinë fizike ose ndonjë proces, duke e zbërthyer atë në madhësi të rëndësishme të dorës së parë, dorës së dytë etj.

Të sintetizojnë:

- Njohuritë teorike, demonstrimet dhe matjet eksperimentale për shpjegimin e drejtë të dukurive fizike.
- Njohuritë e reja me ato të vjetra dhe të vënë në dukje dallimet dhe ngjashmëritë me anë të ndonjë modeli të përshtatshëm (*duke marrë parasysh ndërtimin molekular të lëndës, të sqarojë dallimet dhe ngjashmëritë ndërmjet trupave të ngurtë, të lëngët dhe të gaztë*).
- Të klasifikojnë faktorët që shkaktojnë ndryshime brenda një sistemi fizik (p.sh., *shpejtësia, forca dhe nxehtësia*) dhe të parashikojnë çka do të ndërrohet dhe çka jo kur lënda i nënshtrohet veprimit të forcave të jashtme ose ndryshimit të energjisë.

Të vlerësojnë:

- Rëndësinë e zbatimeve praktike të njohurive fizike në ndërtimin e aparateve dhe pajisjeve të ndryshme që mundësojnë jetë më të lehtë dhe më të mirë.
- Saktësinë e gjykimeve të tyre me anë të fakteve dhe të eksperimenteve.

Të zhvillojnë qëndrimet dhe vlerat

- Të kuptojnë përparësitë dhe kufizimet që i ofron lënda.
- Në ndikimin e sjelljeve personale (*të jenë të ndershëm, tolerantë, të hapur, të kenë vullnet, të jenë kooperativë, kritikë, krenarë etj.*)

ORGANIZIMI I PËRMBAJTJES PROGRAMORE
(1 orë në javë, 36 orë në vit)

Kategoritë	Nënkategoritë	Kapitujt mësimorë	Nr. i orëve	Përqindja %
I. Pozita dhe lëvizja e trupave	I.1. Trupat dhe vetitë e tyre.	I.1.1. Dinamika e lëngjeve	2	5,54
		I.1.2. Lëvizja rrethore dhe periodike	2	5,54
		I.1.3. Ekuilibri i trupave	4	11,08
	I.2. Dukuritë periodike në mjedise të vazhduara	I.2.4. Proceset valore	4	11,08
II. Lëvizja kaotike dhe dukuritë termike	II.1. Struktura molekulare-kinetike e lëndës.	II.1.5. Teoria kinetike molekulare e gazrave	2	5,54
		II.1.6. Termodinamika	4	11,08
		II.1.7. Dukuritë atmosferike dhe ndotja e mjedisit	2	5,54

III. Dukuritë elektrike dhe magnetike të lëndës	III.1. Vetitë elektrike dhe magnetike të lëndës	III.1.8. Fusha dhe potenciali elektrostatik	3	8,31
IV. Drita dhe paraqitja e saj.	IV.2. Instrumentet optike	IV.2.9. Optika gjeometrike	4	11,08
V. Fizika bashkëkohore	V.1. Atomi dhe bërthama e tij.	V.1.10. Struktura e atomit dhe bërthama e tij	2	5,54
	V.2. Vetitë mikroskopike të gjendjes së ngurtë	V.2.11. Struktura e trupave të ngurtë	2	5,54
VI. Astronomi	VI.1 Toka dhe dukuritë astronomike rreth saj	VI.1.12. Graviteti dhe Gjithësia	3	8,31
	VI.2. Yjet dhe galaktikat	Yjet dhe galaktikat	2	5,54
		Gjithsej	36	99,72

KATEGORIA	NËNKATEGORIA	PËRMBAJTJA PROGRAMORE	REZULTATET E PRITSHME	LIDHJA NDËRLËNDORE
I. POZITA DHE LËVIZJA E TRUPAVE	I.1. Trupat dhe vetitë e tyre. (17 orë) (2+2+4)	<p>I.1.1. Dinamika e lëngjeve 1.1. Lëvizja e lëngjeve (vijat dhe tubi i rrymimit. Ekuacioni i kontinuitetit) 1.2. Viskoziteti i lëngjeve</p> <hr/> <p>I.1.2 Lëvizja rrethore dhe periodike 2.1. Si formohet lëvizja rrethore. Forca centrifugale 2.2. Lëvizja periodike Lëvizja lëkundëse Lavjerrësi</p> <hr/> <p>I.1.3. Ekuilibri i trupave 3.1. Ekuilibri i forcave. Përbërja dhe zbërthimi i forcave 3.2. Qendra e rëndimit të trupave. Llojet e ekuilibrit 3.3. Momenti i forcës. Llozi</p>	<p>Nxënësi duhet të jetë në gjendje : - të shpjegojë lëvizjen e lëngjeve me anë të shembujve të ndryshëm si dhe viskozitetin e tyre.</p> <hr/> <p>- të tregojë si formohet lëvizja rrethore në praktikë dhe në natyrë - të numërojë lëvizje të ndryshme periodike dhe lëvizje rrethore në praktikë dhe në natyrë</p> <hr/> <p>- të tregojë se ç'është ekuilibri i forcave në shembujt e dhënë - të shpjegojë rregullën e artë të mekanikës - të llogaritë rendimentin te makinat</p>	<p>Me kimi, matematikë</p> <hr/> <p>Me astronomi, teknologji, industri, matematikë</p> <hr/> <p>Me makineri, industri, kimi, matematikë</p>

		<p>dhe nxehtësia 6.2. Puna gjatë bymimit të gazrave. Parimi i parë i termodinamikës 6.3. Proceset e kthyeshme dhe të pakthyeshme. Parimi i dytë i termodinamikës 6.4. Motorët me djegie të brendshme.</p> <hr/> <p>II.1.7. Dukuritë atmosferike dhe ndotja e ajrit 7.1. Lagështia e ajrit. Reshjet atmosferike Ç'është moti. a) Rrymimi i ajrit. b) Erërat. 7.2. Ndotja e ajrit dhe e mjedisit jetësor a) Burimet e ndotjes së mjedisit dhe pasojat. (okale dhe globale)</p>	<p>- të tregojë si kryhet puna gjatë bymimit të gazit ideal.</p> <hr/> <p>Nxënësi duhet të jetë në gjendje: - të shpjegojë disa dukuri atmosferike - të tregojë burimet e ndotjes së ajrit dhe mjedisit jetësor</p>	<p>teknologji, matematikë</p> <hr/> <p>Me kiminë, biologjinë, astronominë</p>
III. DUKURITË ELEKTRIKE DHE	III.1. Vetitë elektrike dhe magnetike të lëndës	III.1.8. Fusha dhe potenciali elektrostatik 8.1. Ligji i Kulonit.	Nxënësi duhet të jetë në gjendje : - të përkufizojë ligjin e	Me matematikë,

MAGNETIKE TË LËNDËS	(3 orë)	Forcat elektrike dhe fusha. 8.2. Potenciali elektrik.Tensioni 8.3. Kapaciteti elektrik. Kondenzatorët (lidhja)	Kulonit me fjalë –të përkufizojë potencialin elektrik, tensionin dhe kapacitetin elektrik	industri, teknologji etj.
IV.DRITA DHE PARAQITJA E SAJ	IV.2. Instrumentet optike (4 orë)	IV.2.9. Optika gjeometrike 9.1. Thyerja e dritës nëpër pllakë dhe prizëm optike. Dispersioni i dritës 9.2. Thjerrat optike. Instrumentet optike (Qelqi zmadhues. Mikroskopi optik, syri, dylbitë etj)	Nxënësi duhet të jetë në gjendje: - të tregojë ngjyrat spektrale të dritës sipas renditjes që kanë, - të dallojë llojet e thjerrave optike - të dallojë instrumentet e ndryshme optike njëren nga tjetra si p.sh., qelqi zmadhues, mikroskopi, syri, dylbit etj.	Me mjekësi, astronomi, kimi, biologji, industri, teknologji etj.
V. FIZIKA BASHKËKOHORE	V.1. Atomi dhe bërthama e tij. (2 orë)	V.1.10.Struktura e atomit dhe bërthama e tij 10.1. Bërthama dhe forcat bërthamore a) Ndërtimi i bërthamës b) Forcat bërthamore c) Shndërrimi i bërthamave 10.2. Dukuritë radioaktive (rrezet α , β , γ)	Nxënësi duhet të jetë në gjendje: - të tregojë vetitë e forcave bërthamore - të përshkruaj vetitë kryesore të rrezeve radioaktive (α , β , γ) - të tregojë mundësitë e shfrytëzimit të energjisë bërthamore.	Me kimi, mjekësi, teknologji etj

	V.2. Vetitë mikroskopike të gjendjes së ngurtë (2 orë)	V.2.11. Struktura e trupave të ngurtë 11.1. Molekulat, atomet dhe kristalet 11.2. Gjysmëpërçuesit. Transistorët. Supërperçuesit	- të përshkruaj strukturën e trupave të ngurtë (kristaleve) - të përshkruaj gjysmëpërçuesit	Me kimi, teknologji, shkencën e materialeve, elektronikë
VI. ASTRONOMI	VI.1 Toka dhe dukuritë astronomike rreth saj (3 orë)	VI.1.12. Graviteti dhe Gjithësia 12.1. Ligji i Njutonit mbi gravitetin 12.2. Lëvizja e trupave në fushën e gravitetit. Shpejtësitë kozmike. Gjendja pa peshë e trupave 12.3. Sistemi diellor, përbërja dhe madhësia. Planetët dhe satelitët e tyre.	Nxënësi duhet të jetë në gjendje: - të tregojë ligjin e Njutonit mbi gravitetin - të përshkruaj sistemin diellor, planetët dhe satelitët e tyre.	Me astronomi, gjeografi
	VI.2. Yjet dhe galaktikat (2 orë)	12.5. Yjet dhe galaktikat (Dielli, Yjet dhe galaktikat). Formimi dhe zhvillimi i Gjithësisë Fluturimet kozmike 12.6. Gjithësia. Kozmologjia	- të përshkruaj yjet, galaktikat, formimin e Gjithësisë - të tregojë fluturimet kozmike	Me astronomi, kozmologji

UDHËZIME METODOLOGJIKE

Përvoja ka treguar se, realizimi i procesit të mësimdhënies me metoda të ndryshme, është shumë më efektiv dhe i suksesshëm. Prandaj, edhe mësimi i fizikës duhet të bëhet duke i shfrytëzuar dhe kombinuar metodat e ndryshme të mësimit. Këtu do t'i numërojmë vetëm ato metoda të cilat më shpesh dhe më shumë përdoren, e këto janë:

- Metoda e të shprehurit me gojë
- Metoda e bashkëbisedimit (këtu hyn edhe metoda aktive e mësimdhënies).
- Metoda e demonstrimit
- Metoda e punës eksperimentale.

Përveç këtyre metodave, përdoren edhe metoda dhe teknika të tjera të mësimdhënies, si p.sh., **metoda interaktive**, e cila është mjaft produktive me punën në grupe dhe ekupe të nxënësve. Arsimitari i fizikës duhet t'i përdorë të dy këto metoda, edhe atë **aktive** edhe atë **interaktive**.

Mirëpo, kombinimi i këtyre metodave mësimore është më i suksesshëm, sepse zgjon kureshtjen dhe nxit interesimin e nxënësve. Mandej, pasojnë zbatimi konkret dhe praktik i njohurive në zgjidhjen e detyrave, që të nxënësi krijon kujtesë të pashlyeshme.

VLERËSIMI I DITURIVE TË NXËNËSVE

Vlerësimi është proces i mbledhjes sistematike dhe të vazhdueshme, analizimit dhe interpretimit të të dhënave me qëllim të përcaktimit se në çfarë shkalle nxënësi i ka zotëruar objektivat e përgjithshëm dhe specifike të lëndës së fizikës.

Qëllimi i vlerësimit tregon cakun përfundimtar të një lloji vlerësimi, rezultatin përfundimtar që shtrohet për t'u arritur me një metodë të caktuar të vlerësimit.

Në mënyrë që arsimtarit t'i lehtësohet puna e tij me nxënësin i sugjerohet të punojë me këto teknika dhe lloje të vlerësimit:

- **Vlerësimi sipas aktivitetit**
Arsimitari duhet ta pranojë nxënësin si partner të bashkëbisedimit. Prandaj, duke provuar që nxënësin ta kyç në bashkëbisedim gjatë procesit të mësimit, njëkohësisht do ta vlersojë sa është në gjendje

të përvetësojë njësinë mësimore. Në këtë mënyrë, nxënësi do të jetë vazhdimisht aktiv në marrjen e përfundimeve për ligjshmëritë që udhëheqin një dukuri fizike. Nxënësit e ndryshëm, për të njëjtën problematikë, mund të arrijnë në përfundime të ndryshme.

- **Vlerësimi me gojë (intervista)**

Ka nxënës që janë mjaft të përgatitur, por janë të tërhequr, jo aq aktivë dhe nuk marrin pjesë në bashkëbisedim. Për këtë arsye arsimtari duhet që këta nxënës t'i thërrasë dhe t'i pyes me gojë në mënyrë klasike, në mënyrë që arsimtari të kuptojë nivelin e arritshmërisë së tyre. Edhe kjo mënyrë realizohet në formë bashkëbisedimi me tërë nxënësit e klasës dhe veçe veç.

- **Vlerësimi nga zgjidhja e detyrave në klasë dhe në shtëpi**

Në programin e fizikës për klasën VIII-të janë paraparë zgjidhje detyrash, detyra për përsëritje dhe detyra kontrolli. Në këtë rast nxënësit duhet vazhdimisht të kyçen në zgjidhjen e këtyre detyrave në tabelë apo në fletore. Ky aktivitet i nxënësve duhet të merret si parametër për vlerësimin e diturisë.

- **Vlerësimi me anë të testeve**

Mënyra e vlerësimit të njohurive të nxënësve të tërë klasës me teste, arsimtarit i ofron një pasqyrë për nivelin e zotërimit të lëndës mësimore. Kjo metodë do të jetë aq më e saktë sa më tepër kohë që arsimtari do t'i kushtojë mënyrës së drejtë të përpilimit të testeve, duke pasur parasysh kriteret e hartimit të testeve sipas taksonomisë së Blumit të cilat janë: niveli i njohjes (kognitiv), kuptimi, zbatimi, analiza dhe sinteza. Në çdo gjysmëvjetor përpilohet nga një test vlerësues dhe nga një test i përparimit dhe në fund të vitit, një test përfundimtar (përmbledhës).

- **Vlerësimi sipas aktivitetit në laboratorin e shkollës.**

Në ato shkolla ku ekziston kabineti i fizikës, arsimtari sipas programit do të demonstrojë ose do të kryejë ndonjë matje të ndonjë madhësie ose dukurie fizike. Pikërisht gjatë këtij angazhimi të arsimtarit, disa nxënës nga kureshtja do të jenë më aktivë se të tjerët. Ata do t'i ndihmojnë arsimtarit në procesin e demonstrimit apo matjes apo do ta kryejnë në mënyrë të pavarur. Edhe ky aktivitet duhet të vlerësohet.

- **Vlerësimi i punës së pavarur praktike të nxënësve në shkollë dhe në shtëpi.**

Vlerësimi i diturive të nxënësve kryhet edhe nga përcjellja e aktivitetit të tyre në punë praktike individuale dhe në grupe. Nxënësit do të marrin nga arsimtari detyra konkrete të cilat do t'i realizojnë në mënyrë praktike

Vlerësimi i raportit me shkrim të një pune praktike apo një hulumtimi të pavarur.

KIMIA

(2 orë në javë, 36 orë në vit)

HYRJE

Lënda kimia 9, paraqet vazhdimësi të lëndës që është trajtuar në Kiminë 7 dhe Kiminë 8. Njëherësh, kjo lëndë është finalizim i përmbajtjeve të parapara për këtë nivel shkollor. Në këtë klasë do të përfshihen përmbajtjet nga Kimia e komponimeve të karbonit. Konkretisht do të shtjellohen hidrokarburet, komponimet organike me oksigjen dhe azot, si dhe ato me rëndësi të veçantë për jetë (karbohidratet, yndyrat, proteinat, polimerët.).

QËLLIMET

Nxënësit të:

- Zhvillojnë njohuritë themelore për komponimet e karbonit dhe vetitë karakteristike të tyre përmes qasjeve dhe aktiviteteve të ndryshme dhe punëve eksperimentale.
- Vlerësojnë rëndësinë fundamentale e praktike dhe shumëllojshmërinë e komponimeve të karbonit si përbërës të organizmave të gjallë dhe si pjesë e jetës sonë, si dhe rëndësinë e tyre në lëmenj të ndryshëm të ekonomisë dhe për jetën e përditshme
- Zhvillojnë dhe të kultivojnë shprehitë dhe shkathtësitë për punë të pavarur teorike, eksperimentale e praktike dhe të krijojnë kulturën për mbrojtjen e mjedisit.
- Formohen si personalitet me qëndrim kritik dhe me kulturë për bashkëpunim të ndërsjellë, me arsimtarë, prindër dhe komunitete shkollore dhe jashtëshkollore për avancimin e të menduarit kritik dhe të pavarur, të veprimtarisë dhe funksionit të shkollës dhe për avancimin e të menduarit kritik e të pavarur.

OBJEKTIVAT E PËRGJITHSHËM DHE SPECIFIKË:

Nxënësit duhet:

Të njohin:

- Terminologjinë, konceptet, dukuritë, faktet, teoritë dhe ligjet themelore në kiminë organike.
- Vetitë e karbonit dhe komponimeve më të rëndësishme të tij, përbërjen e komponimeve organike.

Të kuptojnë:

- Proceset më të rëndësishme në bazë të të cilave zhvillohen reaksionet organike.
- Lidhshmërinë midis strukturës së komponimeve organike dhe vetive të tyre.

Të zbatojnë:

- Rregullat e Unionit Ndërkombëtar për Kimi të Pastër dhe të Zbatuar (IUPAC, UNKPZ) për emërtimin e komponimeve organike.
- Përdorimin e modeleve molekulare për paraqitjen e strukturës së komponimeve të thjeshta organike.

Të analizojnë:

- Përbërjen dhe vetitë e komponimeve organike.
- Shndërrimet kimike dhe mënyrën e zhvillimit të disa reaksioneve të thjeshta organike.

Të sintetizojnë:

- Komponimet e thjeshta organike.
- Komponimet organike me përdorim në jetën e përditshme.

Të vlerësojnë:

- Rëndësinë e komponimeve organike për proceset jetësore në organizëm dhe për nevojat industriale dhe jetësore.
- Efektet eventuale negative të disa komponimeve organike për mjedisin dhe ruajtjen e tij.

PËRMBAJTJA PROGRAMORE

<i>Kategoritë</i>	<i>Nënkategoritë</i>	<i>Numri i orëve</i>	<i>%</i>
I. Komponimet organike të karbonit	1. Konceptet themelore në kiminë organike	6	
	2. Hidrokarburet	8	
	3. Komponimet organike me oksigjen dhe me azot	10	
	4. Komponimet organike me rëndësi jetësore	12	

<i>Kategoria:</i>	<i>Nënkategoria</i>	<i>Përmbajtja programore</i>	<i>Rezultatet e pritshme</i>	<i>Lidhjet ndërlëndore</i>
I. Komponimet organike të karbonit	I. 1. Konceptet themelore në kiminë organike	<p>I. 1. 1. Ndërtimi i atomit të karbonit dhe natyra e komponimeve të karbonit- (konfiguracioni elektronik dhe valenca e tij)</p> <p>I. 1. 2. Veçoritë e komponimeve organike dhe klasifikimi i tyre (vetitë e komponimeve organike, klasifikimi sipas strukturës dhe grupeve funksionore)</p> <p>I. 1. 3. Përbërja dhe lidhjet kimike në komponime organike (elementet përbërëse në komponime organike, lidhjet kovalente, strukturat e Luisit)</p>	<p><i>Nxënësit do të jenë në gjendje:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Të përshkruajnë zhvillimin historik të kimisë organike dhe rëndësinë e saj. 2. Të përshkruajnë strukturën elektronike të atomit të karbonit, valencën dhe mënyrën e formimit të lidhjeve në komponimet organike. 3. Të dallojnë komponimet organike nga ato inorganike sipas vetive të tyre fizike e kimike. 4. Të klasifikojnë komponimet organike në bazë të elementeve përbërëse dhe grupeve funksionore të tyre. 5. Të paraqesin komponimet organike me formula molekulare dhe strukturore (të plota) dhe me ato racionale 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Fizikë konstantat fizike të komponimeve organike ▪ Informatikë shfrytëzimi i informatave nga interneti për hidrokarbure) ▪ Industri (përdorimi i hidrokarbureve në industri)

<p>I. Komponimet organike të karbonit</p>	<p>I. 2. Hidrokarburet</p>	<p>I. 2. 1. Hidrokarburet dhe klasifikimi i tyre (hidrokarburet alifatike dhe aromatike, të ngopura dhe të pangopura)</p> <p>I. 2. 2. Alkanet (përbërja, emërtimi, rendi homolog, izomeria e vargut, vetitë, përhapja, përdorimi)</p> <p>I. 2. 3. Alkenet dhe alkinet (struktura, emërtimi, izomeria cis-trans, vetitë, përfitimi, polimerizimi)</p> <p>I. 2. 4. Alkinet (struktura, klasifikimi, emërtimi, vetitë, përfitimi)</p> <p>I. 2. 5. Hidrokarburet aromatike-benzeni (struktura, vetitë, përfitimi, reaksionet)</p>	<p><i>Nxënësit do të jenë në gjendje:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Të klasifikojnë hidrokarburet sipas vetive të tyre dhe sipas strukturës së vargut karbonik. 2. Të emërtojnë hidrokarburet sipas nomenklaturës “IUPAC” 3. Të dallojnë izomerët vargorë të alkaneve 4. Të përshkruajnë përbërjen dhe vetitë e alkaneve, alkeneve dhe alkineve. 5. Të paraqesin hidrokarburet alifatike dhe ato aromatike me formula strukturore. 6. Të dallojnë izomerët cis dhe trans tek alkenet. 7. Të ndërtojnë modele molekulare për paraqitjen e hidrokarbureve në shembuj të thjeshtë. 8. Të përshkruajnë origjinën, përbërjen, vetitë dhe përhapjen e lëndëve të djegshme. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Fizikë (vetitë fizike të komponimeve organike, caktimi i konstantave fizike.) ▪ Informatikë shfrytëzimi i informatave nga interneti për hidrokarbure) ▪ Industri (përdorimi i hidrokarbureve në industri)
--	-----------------------------------	---	--	--

		1.2.6. Lëndët e djegshme (lëndët e djegshme të ngurta ,të lëngta dhe të gazta)	9. Të vlerësojnë rëndësinë e përdorimit të hidrokarbureve si lëndë të djegshme dhe si lëndë të para industriale dhe efektet negative të tyre në mjedis.	
I. Komponimet organike të karbonit	I. 3. Komponimet organike me oksigjen dhe me azot	<p>I. 3. 1. Alkoolet dhe fenolet (përkufizimi, klasifikimi, emërtimi, vetitë, përfitimi, përdorimi)</p> <p>I. 3. 2. Aldehidet dhe ketonet (përkufizimi struktura, emërtimi, përfitimi, vetitë reaksionet, përdorimi)</p> <p>I. 3. 3. Acidet karboksilike (përkufizimi, struktura, emërtimi, klasifikimi, vetitë, reaksionet, derivatet, përdorimi)</p>	<p><i>Nxënësit do të jenë në gjendje:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Të paraqesin alkoolet me ndihmën e formulave strukturore për shembuj të thjeshtë. 2. Të përshkruajnë vetitë fizike dhe kimike të alkooleve 3. Të dallojnë alkoolet sipas strukturës së vargut karbonik. 4. Të klasifikojnë alkoolet sipas numrit të grupeve hidroksile. 5. Të emërtojnë alkoolet në bazë të nomenklaturës “IUPAC”. 6. Të dallojnë fenolet nga alkoolet në bazë të vetive të tyre. 7. Të përshkruajnë vetitë helmuese të fenolit. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Fizikë (konstantat fizike të komponimeve organike me oksigjen, ▪ Biologji (përhapja dhe funksioni i komponimeve organike me oksigjen në organizmat e gjallë) ▪ Informatikë (shfrytëzimi i informatave nga interneti për komponimet organike me

		<p>I. 3. 4. Esteret (përkufizimi, struktura, vetitë, përhapja reaksionet, përdorimi)</p> <p>I. 3. 5. Aminat (përkufizimi, struktura, emërtimi, klasifikimi, vetitë, përdorimi)</p>	<p>8. Të përshkruajnë strukturën e aldehideve dhe ketoneve dhe të bëjnë dallimin midis tyre.</p> <p>9. Të emërtojnë aldehidet dhe ketonet sipas nomenklaturës “IUPAC”.</p> <p>10. Të përshkruajnë strukturën e acideve karboksilike dhe derivative të tyre.</p> <p>11. Të emërtojnë acidet karboksilike sipas nomenklaturës klasike dhe “IUPAC”.</p> <p>12. Të klasifikojnë acidet karboksilike sipas numrit të grupeve funksionore.</p> <p>13. Të paraqesin aminat me formula strukturore.</p> <p>14. Të klasifikojnë aminat sipas strukturës së tyre</p> <p>15. Të emërtojnë aminat sipas nomenklaturës “IUPAC”.</p> <p>16. Të demonstrojnë mënyrën e përfutimit të komponimeve organike me oksigjen dhe me azot.</p>	<p>oksigjen)</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Mjekësi (përdorimi i alkoolit në mjekësi) ▪ Industri (prodhimi dhe përdorimi i komponimeve organike me oksigjen në industri)
--	--	--	---	--

<p>I. Komponimet organike të karbonit</p>	<p>I. 4. Komponimet organike me rëndësi biologjike</p>	<p>I. 4. 1. Lipidet (yndyrat) dhe sapunët (përbërja, përftimi, vetitë, klasifikimi, rëndësia dhe përdorimi)</p> <p>I. 4. 2. Karbohidratet dhe klasifikimi i tyre (përbërja, klasifikimi, vetitë, përdorimi)</p> <p>I. 4. 3. Monosakaridet (përbërja, klasifikimi, vetitë, përdorimi)</p> <p>I. 4. 4. Disakaridet dhe polisakaridet (përbërja, struktura, vetitë, përhapja përdorimi)</p> <p>I. 4. 5. Alkaloidet dhe vitaminat (vetitë e përgjithshme, veprimi fiziologjik në organizëm)</p>	<p><i>Nxënësit do të jenë në gjendje:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Të përshkruajnë përbërjen e glicerideve të thjeshta 2. Të përshkruajnë vetitë e lipideve dhe përhapjen e tyre. 3. Të vlerësojnë rëndësinë e lipideve për organizmat e gjallë. 4. Të paraqesin karbohidratet me formula molekulare, strukturore dhe me modele molekulare. 5. Të klasifikojnë karbohidratet në bazë të vargut karbonik dhe numrit të njësive përbërëse. 6. Të përshkruajnë vetitë e karbohidrateve dhe rëndësinë e tyre. 7. Të paraqesin disakaridet dhe polisakaridet me formula kimike dhe me modele molekulare. 8. Të përshkruajnë veprimin fiziologjik të alkaloidëve dhe vitaminave në organizëm. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Fizikë (vetitë fizike të komponimeve organike me azot, Informatikë (shfrytëzimi i informatave nga interneti për komponimet organike me rëndësi biologjike) ▪ Biologji (funksioni i komponimeve organike në organizmat e gjallë) ▪ Industri (prodhimi dhe përdorimi i polimerëve
--	---	--	--	--

		<p>I. 4. 6. Aminoacidet dhe proteinat (përbërja, emërtimi, klasifikimi, vetitë, veprimi fiziologjik në organizëm)</p> <p>I. 4. 7. Polimerët (përbërja, përfitim, vetitë, klasifikimi, rëndësia)</p>	<p>9. Të klasifikojnë alkaloidet sipas veprimit të tyre.</p> <p>10. Të vlerësojnë rëndësinë e alkaloidëve dhe vitaminave për funksionimin normal të organizmit dhe për mbrojtjen e tij.</p> <p>11. Të përshkruajnë strukturën e aminoacideve dhe proteinave.</p> <p>12. Të klasifikojnë aminoacidet sipas pozitës së grupeve funksionore.</p> <p>13. Të përshkruajnë strukturën e proteinave.</p> <p>14. Të vlerësojnë rëndësinë e proteinave për zhvillimin e proceseve jetësore.</p> <p>15. Të përshkruajnë mënyrën e formimit të polimerëve.</p> <p>16. Të klasifikojnë polimerët sipas prejardhjes së tyre.</p> <p>17. Të vlerësojnë rëndësinë e polimerëve për jetë e industri dhe ndikimin e tyre në ndotjen e mjedisit.</p>	
--	--	---	--	--

UDHËZIME METODOLOGJIKE

Për realizimin me sukses të Planit dhe programit të kimisë është e domosdoshme të zbatohen metoda, teknika e forma të shumëllojta të punës dhe një kompleks të tërë procedurash (informacion i ri, përsëritje, përforcim, ushtrime, detyra, punë me projekte, punë praktike, mjete materiale teknike siç janë: vizatime, diagrame, modele, grafikë, kimikate, enë laboratorike, instrumente dhe mjete të tjera teknike bashkëkohore, kompjuter etj).

Përzgjedhja e metodave është kompetencë e mësimitdhënësit të lëndës. Ajo bëhet në përshtatje me nevojat dhe me kërkesat e nxënësve, me natyrën e përmbajtjes së temës mësimore, me bazën didaktike, me nivelin e formimit të nxënësve etj.

Metodat dhe teknikat e punës me nxënës duhet të jenë të kombinuara dhe të shumëllojta, nga se nxitin dinamikën e orës, thyejnë monotoninë dhe motivojnë nxënësit për mësim.

Metodat, teknikat dhe format e punës me nxënës janë po aq të shumëllojta sa edhe llojet e mësimnxënies. Ato duhet të jenë në funksion të përvetësimit më të lehtë të përmbajtjeve mësimore dhe zbatimit më të shpejtë e më të saktë të njohurive, shprehive, shkathtësive, qëndrimeve dhe vlerave të kimisë e veçanërisht të atyre që u nevojiten për zgjedhjen e problemeve të përditshme.

Duke synuar përmbushjen e kërkesave për nxënie cilësore sugjerohen disa metoda, forma të punës dhe teknika të ndryshme:

- Mësimdhënie e drejtpërdrejtë (përmes shpjegimit, sqarimit, ushtrimeve praktike dhe shembujve);
- Mësimdhënie jo e drejtpërdrejtë (përmes shqyrtimit, zbulimit, zgjidhjes së problemeve)
- Konstruktivizmi dhe mësimdhënia me anë të pyetjeve (teknika e pyetjeve drejtuar nxënësve);
- Diskutimi dhe të nxënit në bashkëpunim (përmes grupeve të vogla, grupeve më të mëdha dhe me të gjithë nxënësit);
- Mësimdhënie përmes të menduarit (të menduarit kritik, krijues, zgjidhjes së problemeve me kompjuter);
- Të mësuarit përmes projekteve, punëve kërkimore në terren;
- Mësimdhënie përmes demonstrimit dhe eksperimentit;

- Të mësuarit dhe të nxënimit përmes mjeteve multimediale e në veçanti përmes kompjuterit;
- Vetëhulumtimi;
- Të mësuarit në natyrë dhe objekte industriale;

Në të gjitha rastet zbatimi i metodave apo teknikave mësimore duhet të shoqërohet me përdorimin e materialeve dhe të mjeteve përkatëse didaktike, pa të cilat nuk mund të arrihen rezultatet e pritshme.

VLERËSIMI

Vlerësimi është veprimtari dhe instrument që përdoret për të gjykuar për punën dhe arritjet e nxënësve. Ai luan rolin e një aparati matës që bën të qartë situatën në të cilën ndodhet nxënësi. Vlerësimi si një sistem i gjerë që mbështetet në procesin e të nxënimit të nxënësve përfshin këto kategori vlerësimi:

- formues
- diagnostikues
- përmbledhës dhe
- motivues

Vlerësimi i vazhdueshëm pas çdo teme mësimore jep rezultate më të mira. Ai nuk mat vetëm njohuritë e fituara, por edhe vlerëson shkallën në të cilën ka arritur një veprim edukativ i cili lë gjurmë në personalitetin e nxënësit. Vlerësimi përfundimtar përfshin aktivitetin e pëgjithshëm të të nxënimit e nxënësit (përgjigjet me gojë, projektet, punimet seminarike, sjelljet në grup, aftësitë që i fitojnë gjatë punës eksperimentale, detyrat e shtëpisë, rezultatet e testimeve dhe provimeve etj.).

Vlerësimi i nxënësve përfshin tri fusha kryesore:

- aftësitë njohëse (kognitive);
- aftësitë emocionale (afektive) dhe
- aftësitë psikomotorike.

Mësimdhënësi përzgjedh dhe përdorë mjete e teknika të shumëllojta vlerësimi dhe pas zhvillimit të përmbajtjeve të programit, nxënësit

vlerësohen me nota (për një temë, për një tërësi temash, për një semestër ose gjysmëvjetor dhe në fund të vitit shkollor). Vlerësimi duhet të jetë transparent ndaj nxënësve, prindërve, administratorëve të arsimit dhe komunitetit.

Përfundimet e vlerësimi i shërbejnë mësimdhënësit për arritjen e qëllimeve të ndryshme:

1. Të sigurojë informacione rreth përparimit të nxënësve;
2. T'u sigurojë nxënësve informacion mësimit;
3. Për motivimin e nxënësve;
4. Të shënojnë përparimin e nxënësve
5. Të sigurojë realizimin e objektivave aktualë;
6. Të vlerësojë gatishmërinë e nxënësve për nxënie në të ardhmen;
7. Të reflektojnë për përmirësimin e mësimdhënies mbështetur në vlerësimin e të tjerëve dhe në vetëvlerësim.

BURIMET DHE MJETET MËSIMORE

Që të realizohet me sukses mësimdhënia dhe mësimnxënia e Planit dhe programit të kimisë, mësimdhënësit dhe nxënësit duhet të shfrytëzojnë burime dhe mjete të ndryshme informimi:

- 1) Laboratori (kabineti) i kimisë ose laborator mobil.
- 2) Teksti i kimisë, doracak për mësimdhënësit, praktikume, fletore pune dhe libra të tjerë të ngjajshëm në gjuhën shqipe dhe gjuhë të huaja.
- 3) Sistem periodik të elementeve, fotografi, modele, skema, diagrame, makete, koleksionar materialesh të ndryshme.
- 4) Revista profesionale dhe shkencore, fjalorë, enciklopedi.
- 5) Pajisje multimediale (programe të kompjuterëve, interneti, CD).
- 6) Aparat TV me videorekorder, grafoskop, fotoslajde, videokaseta që përmbajnë materiale të ndryshme shkencore me interes për nxënësit.
- 7) FJALORI I KIMISË, SH.B. '8 Nëntori' Tiranë.

- 8) Bardhyl Musai, METODOLOGJIA E MËSIMDHËNIES, Tiranë, 2003.
- 9) Grup autorësh, METODAT E MËSIMDHËNIES, (Manual për mësuesit e rinj).
- 10) Literatura tjetër e nevojshme që ekziston në biblioteka dhe mjetet e tjera që gjenden në treg.

Është kompetencë dhe liri e mësimit që, varësisht nga kushtet në të cilat punon shkolla, të zgjedhë burimin e informacionit dhe mjetet ndihmëse mësimore, duke i kushtuar vëmendje baraspeshës së të dhënave eksperimentale, gojore, vizuale, e me theks të veçantë në atë që është qenësore për të mësuar. Kjo përzgjedhje gjithnjë duhet të bëhet duke e ruajtur dhe duke e ngritur nivelin e cilësisë së mësimit dhe të mësimit.

Kjo liri e të zgjedhurit të burimeve mësimore duhet t'i takojë edhe nxënësit.

GJEOGRAFIA - KOSOVA ME VENDET PËRRETH

(1 orë në javë, 18 orë në vit)

HYRJE

Gjeografia e klasës IX-të ka për objekt studimi hapësirën e Gadi-shullit Ballkanik, Kosovën, Shqipërinë dhe shtetet fqinje duke i njohur veçoritë e përgjithshme e të veçanta të hapësirës dhe rolin e kushteve natyrore e shoqërore-ekonomike në zhvillimin e ndryshëm të këtyre vendeve.

QËLLIMET

- **Zhvillimin e aftësive për të njohur dhe kuptuar pozitën gjeografike, veçoritë e natyrës** (ndërtimin gjeologjik, relievin, klimën, ujërat, llojet e tokave dhe botën bimore e shtazore), **veçoritë humane** (popullsinë, vendbanimet dhe veprimtaritë ekonomike) të Kosovës dhe vendeve përreth, **duke kuptuar lidhjet** ndërmjet veçorive natyrore dhe shoqërore dhe **ndikimin e tyre** në aktivitetet njerëzore, **sfidat dhe perspektivat**.
- Zhvillimin e aftësive të nxënësve **për të çmuar trashigiminë kulturore e natyrore** të Kosovës dhe vendeve përreth.
- Zhvillimin e aftësive të nxënësve **për të fituar shkathtësi dhe shprehje** për përdorimin e të dhënave verbale, sasiore dhe simbolike të tekstit, fotografive, tabelave, diagrameve dhe hartave.
- Zhvillimin e aftësive të nxënësit për të krijuar gatishmëri **për të përdorur drejt dhe me përgjegjësi njohuritë**, shkathtësitë dhe shprehitë e fituara nga mësimi i gjeografisë së Kosovës dhe vendeve përreth.

Zhvillimin e aftësive të nxënësit **për të respektuar të drejtat njerëzore** në Kosovë dhe vendet përreth, barazi kombëtare, fetare, gjuhësore,

kulturore, gjinore dhe angazhim për të kërkuar zgjidhje të problemeve lokale, kombëtare, rajonale etj.

OBJEKTIVAT E PËRGJITHSHËM

➤ Të njohë

- Faktet për veçoritë natyrore e humane të Kosovës dhe vendeve përreth.
- Konceptet për veçoritë natyrore e humane të Kosovës dhe vendeve përreth.

➤ Të kuptojë:

- Specifikat gjeografike të Kosovës dhe vendeve përreth (specifikat natyrore, shoqërore, ekonomike, kulturore dhe politike të tyre).

➤ Të zbatojë:

- Përdorimin e grafikëve, diagrameve, hartave tematike nga të dhënat statistikore për Kosovën dhe vendet përreth.
- Punimin e hartave, grafikëve, diagrameve etj., nga të dhënat statistikore për Kosovën dhe vendet përreth.

➤ Të analizojë:

- Ndikimin e kushteve natyrore, faktorëve shoqërorë e politikë në Kosovë dhe vendet përreth.
- Rolin e kushteve natyrore, faktorëve shoqërorë në zhvillimin shoqëror e ekonomik të Kosovës dhe vendeve përreth.

➤ Të vlerësojë:

- Rolin e kushteve natyrore dhe faktorëve shoqërorë në zhvillimin e ndryshëm ekonomik të Kosovës dhe vendeve përreth.
- Ndikimin e veprimtarive njerëzore në mjedisin jetësor.

➤ Të zhvillojë qëndrime dhe vlera:

- Për laramaninë e veçorive natyrore, humane dhe kulturore të Kosovës dhe vendeve përreth, vlerësimin e resurseve natyrore e njerëzore.

Në kuptimin e sjelljeve personale (të jetë kooperativ, i hapur, tolerant, i ndershëm, i vullnetshëm, kritik, i aftë për punë në grupe, çifte, përdorimin e literaturës, leksikoneve, enciklopedive, internetit, programeve arsimore televizive, aftësive për punë në bashkëpunim me komunitetet e tjera etj.

Planifikimi i përmbajtjeve programore sipas të përkatësisë nacionale për klasën IX-të

Kategoria	Nën-kategoria	Tërësitë mësimore	Shqiptarët		Serbët dhe malaziasit		Boshnjakët		Turqit		Kroatët	
			Nr. i orëve	%	Nr.i orëve	%	Nr. i orëve	%	Nr. i orëve	%	Nr. i orëve	%
Rajoni	Kosova dhe vendet përreth	- Gad. Ballkanik	1+0	5.3	1+0	5.3	1+0	5.3	1+0	5.3	1+0	5.3
		- Kosova	8 + 3	57.9	8+3	57.9	8+3	57.9	8+3	57.9	8+3	57.9
		- Shqipëria										
		- Maqedonia	3+1	21.1	1+1	10.5	1+1	10.5	1+1	10.5	1+1	10.5
		- Serbia&Mali i Zi	1+0	5.3	2+1	15.8	1+0	5.3	1+0	5.3	1+0	5.3
		- Bosnja-Herceg. dhe Kroacia	1+0	5.3	1+0	5.3	2+1	15.8	1+0	5.3	2+1	15.8
		- Turqia	1+0	5.3	1+0	5.3	1+0	5.3	2+1	15.8	1+0	5.3
Gjithsej		15+4	100	14+5	100	14+5	100	14+5	100	14+5	100	

Planifikimi i përmbajtjeve programore sipas përkatësisë nacionale në klasën IX-të mësimi joformal

Kategoria	Nënkategoria	Tërësitë mësimore	Numri i orëve	Nr. orëve gjithsej	% e orëve
Rajoni	Kosova dhe vendet përreth	Gadishulli Ballkanik (për të gjithë)	1+0	1+0	5.3
		Kosova (për të gjithë) , pozita gjeografike, madhësia, kufijtë. Natyra e Kosovës. Popullsia dhe vendbanimet. Ekonomia. Rajonet e Kosovës	1+0 3+1 2+1 1+0 1+1	8+3	57.9
		Shqipëria dhe Maqedonia (për shqiptarë) . Pozita gjeografike, madhësia dhe kufijtë e dy vendeve. Natyra e Shqipërisë dhe Maqedonisë Popullsia dhe zhvillimi ekonomik i dy vendeve	1+0 1+0 1+1	3+1	21.1
		Shqipëria dhe Maqedonia (për minoritete) Pozita, madhësia, natyra, popullsia, ekonomia.	1+1	1+1	10.5
		Serbia dhe Mali i Zi (për shqiptarë dhe minoritete) Pozita, veçoritë natyrore, populative, ekonomike.	1+0	1+0	5.3

		Serbia dhe Mali i Zi (për Serbë e malazias) Pozita dhe veçoritë natyrore. Popullsia, vendbanimet dhe ekonomia.	1+0 1+1	2+1	15.8
		Bosnja-Hercegovina dhe Kroacia (për shqiptarë, serbë, malazias dhe turq). Pozita, veçoritë natyrore, popullative dhe ekonomike.	1+0	1+0	5.3
		Bosnja e Hercegovina dhe Kroacia (për boshnjakë e kroatë) Pozita dhe veçoritë natyrore. Popullsia dhe zhvillimi ekonomik.	1+0 1+1	2+1	15.8
		Turqia (për shqiptarë, serbë, malazias, boshnjakë e kroatë) Pozita, veçoritë natyrore, popullative dhe ekonomike.	1+0	1+0	5.3
		Turqia (për turq) Pozita gjeografike dhe veçoritë natyrore. Popullsia dhe zhvillimi ekonomik.	1+0 1+1	2+1	15.8
		Gjithsej	15+4	15+4	100.0

Përmbajtjet programore të lëndës Kosova dhe vendet përreth

Kategoria	Nënkategoritë	Përmbajtja programore-temat	Rezultatet e pritshme	Lidhja ndërlëndore
Rajoni	Kosova dhe vendet përreth	Gadishulli Ballkanik	<ul style="list-style-type: none"> - Të shpjegojë veçoritë e pozitës gjeografike dhe veçoritë natyrore të Gadishullit Ballkanik. - Të evidencojë tiparet themelore të popullsisë dhe të veprimtarive ekonomike. 	Ndërlidhja në mes të njohurive gjeografike, gjeologjike, klimatike, hidrografike, biogjeografike etj.
		Kosova, pozita gjeografike, madhësia dhe kufijtë	<ul style="list-style-type: none"> - Të analizojë rolin e pozitës dhe të krahasojë madhësinë e Kosovës me shtetet përreth. - Të tregojë luginat, grykat dhe qafat malore me të cilat lidhet Kosova me vendet përreth. 	Ndërlidhja e njohurive historike, gjeografike, ekonomike e kulturore.
		Natyra e Kosovës, ndërtimi gjeologjik, relievi, klima, hidrografia, llojet e tokave, bota bimore dhe shtazore.	<ul style="list-style-type: none"> - Të dallojë format kryesore të relievit dhe veçoritë e tyre. - Të përshkruaj veçoritë kryesore të tipave klimatikë. - Të shpjegojë veçoritë themelore hidrografike. - Të dallojë tipat e liqeneve dhe veçoritë e 	Ndërlidhja e njohurive gjeologjike, fiziko-gjeografike, humano-gjeografike, biogjeografike e

			<p>tyre.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Të dallojë tipat kryesorë të tokave dhe veçoritë e tyre. - Të shpjegojë veçoritë kryesore të botës së gjallë në Kosovë. 	mjedisore.
		<p>Popullsia dhe vendbanimet. Popullimi, numri, dendësia, lëvizjet natyrore, mekanike, strukturat e popullsisë, tipat e vendbanimeve.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Të argumentojë lashtësinë e popullsisë shqiptare dhe popujve të tjerë në Kosovë. - Të shpjegojë faktorët e shkallës së lartë të natalitetit dhe shtimit natyror dhe mortalitetin e ulët, duke i arsyetuar me shkaqet kryesore të tyre. - Të tregojë grupet kryesore të popullsisë sipas përkatësisë kombëtare e fetare. - Të shpjegojë faktorët që kanë ndikuar dhe ndikojnë në migrimet e popullsisë dhe fazat kryesore të tyre. - Të dallojë tipat kryesorë të vendbanimeve në Kosovë. 	Ndërlidhja e njohurive historike, demografike, ekonomike, kulturore e politike në shembullin e Kosovës.
		<p>Ekonomia, faktorët e zhvillimit ekonomik. Bujqësia dhe degët e saj, xehetaria dhe industria, transporti, tregtia, zejtaria dhe turizmi.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Të dallojë faktorët natyrorë dhe shoqërorë që ndikojnë në zhvillimin ekonomik të Kosovës. - Të tregojë degët kryesore të bujqësisë dhe nivelin e tyre të zhvillimit. - Të tregojë ç'pasuri nëntokësore dhe 	Ndërlidhja në mes të zhvillimit ekonomik, historik e politikë në rastin e Kosovës.

			<p>mbitokësore ka Kosova për zhvillimin e industrisë.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Të përcaktojë në hartë qendrat dhe rajonet më të rëndësishme industriale të Kosovës. - Të dallojë faktorët kryesorë që ndikojnë në zhvillimin e transportit. - Të përshkruaj anët pozitive dhe negative të transportit automobilistik, hekurudhor dhe ajror dhe zhvillimin e tyre. - Të shpjegojë kushtet kryesore natyrore, kulturore dhe shoqërore që ndikojnë në zhvillimin e turizmit në Kosovë. - 	
		Rajonet e Kosovës. Rajoni lindor dhe perëndimor.	<ul style="list-style-type: none"> - Të dallojë rajonet kryesore të Kosovës, duke përdorë veçoritë karakteristike natyrore, shoqërore dhe ekonomike të tyre. 	Të ndërlidhë njohuritë fiziko-gjeografike, humano-gjeografike, biologjike e mjedisore.
		Shqipëria dhe Maqedonia për shqiptarë . Pozita gjeografike dhe veçoritë natyrore, shoqërore dhe	<ul style="list-style-type: none"> - Të shpjegojë pozitën dhe veçoritë kryesore natyrore të Shqipërisë dhe të Maqedonisë. - Të evidencojë veçoritë kryesore të popullsisë dhe ekonomisë së Shqipërisë dhe Maqedonisë. 	Të ndërlidhë njohuritë fiziko-gjeografike, demografike, ekonomike, politike dhe

		ekonomike.	- Të dallojë në hartë rajonet kryesore të Shqipërisë dhe të Maqedonisë.	kulturore.
		Shqipëria dhe Maqedonia për minoritetet. Pozita, veçoritë natyrore, shoqërore, ekonomike.	- Të shpjegojë pozitën gjeografike dhe veçoritë natyrore të Shqipërisë dhe të Maqedonisë. - Të evidencojë veçoritë kryesore të popullsisë, vendbanimeve dhe ekonomisë së Shqipërisë e të Maqedonisë.	Ndërlidhja mes njohurive natyrore, humane, demografike, ekonomike e rajonale, gjeografike.
		Serbia dhe Mali i Zi (për shqiptarë dhe minoritete) pozita gjeografike, veçoritë natyrore, popullative dhe ekonomike.	- Të shpjegojë veçoritë e pozitës gjeografike dhe kushtet natyrore të dy vendeve. - Të dallojë veçoritë kryesore të popullsisë dhe ekonomisë të dy vendeve.	Të kuptuarit e ndërlidhjeve në mes dukurive fiziko-gjeografike dhe humano-gjeografike në hapësirat tipike të shteteve të cekura.
		Serbia e Mali i Zi për serbët dhe malaziasit Pozita gjeografike, veçoritë natyrore, popullative, ekonomike, ndarja rajonale.	- Të analizojë rolin e pozitës gjeografike dhe të shpjegojë veçoritë kryesore natyrore të Serbisë dhe Malit të Zi. - Të dallojë tiparet themelore të popullsisë dhe ekonomisë së tyre. - Të dallojë rajonet kryesore të Serbisë dhe të Malit të Zi.	Të kuptuarit e ndërlidhjeve në mes njohurive fiziko-gjeografike, humano-gjeografike në hapësirat tipike të shteteve të cekura.

		Bosnja-Hercegovina dhe Kroacia (për të tjerët) Pozita gjeografike, natyra, popullsia dhe ekonomia.	- Të tregojë pozitën gjeografike, kushtet specifike natyrore, strukturën e popullsisë dhe tiparet kryesore të ekonomisë së Bosnja-Hercegovinës dhe Kroacisë.	Të tregojë në ndërlidhjen e njohurive fiziko-gjeografike dhe humano-gjeografike të dy hapësirave tipike.
		Bosnja, Hercegovina dhe Kroacia (për boshnjakë dhe kroatë). Pozita gjeografike, veçoritë e natyrës, të popullsisë, ekonomisë dhe rajoneve.	- Të shpjegojë veçoritë e pozitës dhe kushtet natyrore specifike të dy vendeve. - Të evidencojë tiparet themelore të popullsisë dhe ekonomisë. - Të dallojë rajonet kryesore të dy vendeve me specifikat e tyre.	Ndërlidhja e natyrës me shoqërinë dhe problemet ekonomike e politike në hapësirat e cekura tipike.
		Turqia për të tjerët. Pozita, natyra, popullsia, ekonomia.	- Të shpjegojë pozitën interesante, veçoritë natyrore, popullative dhe ekonomike të Turqisë.	Ndërlidhja në mes të njohurive gjeografike dhe rajonale tipike.
		Turqia për turqit. Pozita gjeografike, natyra, popullsia, ekonomia dhe rajonet tipike.	- Të shpjegojë pozitën interesante dhe veçoritë natyrore të Turqisë. - Të evidencojë tiparet themelore të popullsisë dhe zhvillimit ekonomik të Turqisë. - Të dallojë rajonet kryesore gjeografike të Turqisë dhe t'i shënojë tiparet kryesore të tyre.	Ndërlidhja në mes njohurive fiziko-gjeografike, popullative, ekonomike, kulturore e politike nga hapësira e Turqisë.

METODOLOGJIA E TË MËSUARIT

Zbatimi i metodave, teknikave, strategjive dhe formave të ndryshme të organizimit të procesit mësimor është një e drejtë profesionale e mësimitdhënësve. Rekomandohet që për aspektet e shumta të rrafshit metodologjik, si ato teorike dhe ato aplikative të tregohet kujdes i veçantë. Metodologjia duhet të zgjidhet paraprakisht në përshtatje me përmbajtjen e temës që do të zhvillohet, por edhe në varësi të bazës didaktike dhe nivelit të formimit gjeografik të nxënësve.

Metodologjia është mirë të jetë tërësisht në shërbim të përvetësimit dhe përdorimit më të shpejtë e më të saktë të njohurive, shprehive, shkathtësive dhe vlerave gjeografike, në radhë të parë të atyre që duhen për t'u zgjidhur problemet e jetës së përditshme.

Metodat didaktike është mirë të ndërthuren me njëra-tjetrën gjatë gjithë orës së mësimin në përputhje me karakterin e dijeve, të objektivave lëndore si dhe në funksion të teknologjive të reja që mund të përdoren nga mësuesit dhe nxënësit.

Në grupin e metodave verbale rekomandohen të përdoren: metoda e shpjegimit e bashkëbisedimit, e demonstrimit, e ilustrimit, kallëzimit, diskutimit të lirë etj.

Mësimdhënia me në qendër nxënësin është shumë e kërkuar për t'u zbatuar në klasë me qëllim që të ndodhë të nxënit aktiv dhe afatgjatë. Diskutimet mund të bëhen me gjithë klasën, në dyshe, në grupe etj., ndërsa të nxënit në bashkëpunim mund të bëhet përmes teknikave të ndryshme si: brainstorming (stuhi mendimesh), pema e mendjes (kllaster), teknika e hartimit dhe drejtimit të pyetjeve, inserti, tabela insertit, diskutimi që zgjidhë problemin, mësimi zbulues, tabela (harta) e koncepteve, di-dua të dij-mësova, rrjeti i diskutimit, termat paraprake, ditari dypjesësh, fjalën e fundit ruaje për mua, grupet e ekspertëve (xhigso me ndërthurje), diagrami i Venit, kubimi, pesëvergëshi, eseja, turi i galerisë, programi televiziv etj.

Format e punës në mësimin e gjeografisë

Në procesin mësimor të realizimit të përmbajtjeve programore të gjeografisë së Kosovës dhe vendeve përreth mund të aplikohen forma të ndryshme të punës:

- individuale,
- në çifte (dyshe),

- në grupe,
- në tërë klasën etj.

METODOLOGJIA E VLERËSIMIT

Verifikimi dhe vlerësimi i shkallës së përvetësimit të diturive gjeografike nga nxënësit është proces tepër i rëndësishëm për zbatimin e suksesshëm të këtij programi. Për këtë arsye rekomandohet që vlerësimet të përqendrohen më tepër në aspektet sasiore e cilësore të nivelit të arritjes nga nxënësit të objektivave të përgjithshëm e specifikë të paracaktuar. Prandaj, më të frytshme janë verifikimet, notimet dhe vlerësimet sistematike e të përditshme, mundësisht për të gjithë nxënësit.

VLERËSIMI

Vlerësimi kërkon:

- objektiva të qartë mësimorë
- motivim të nxënësve
- njohjen e përvojës dhe aftësive të nxënësve
- kërkesa të qarta të nxënësve dhe metoda e teknika mësimore efikase

Vlerësimi bazohet në:

- Ç’thonë, ç’shkruajnë dhe ç’bëjnë nxënësit

Instrumentet e vlerësimit

Mësimdhënësi i lëndës dhe shkolla duhet të zgjedhin dhe të zbatojnë numër të mjaftueshëm instrumentesh për matje dhe vlerësim, siç janë:

- Vrojtimi
- Pyetësori (vetëvlerësimi)
- Raporti me shkrim i një pune praktike apo një hulumtimi
- Të shprehurit me gojë

- Të shprehurit me shkrim
- Fleta kontrolluese përdoret për shkathsitë manovruese të nxënësit
- Dosja apo portofoli (vetëvlerësimi)
- Testi i bazuar në kritere dhe objektiva
- Testi i arritshmërisë i ndërtuar nga kërkesa (pyetje);
  - me përgjigje alternative të shumta
  - me përgjigje të hapura të shkurtra
  - me përgjigje të hapura të zgjedhura etj., dhe çdo instrument tjetër që mësimdhënësi e vlerëson të nevojshëm.

Etapat e vlerësimit

- Kontrolli p.sh., ç'din (ç'është arritur), dhe çfarë nuk dinë nxënësit (ç'nuk është arritur),
- Matja, ajo që kontrollohet matet,
- Vlerësimi nënkupton vendosjen e një vlere gjykimi sasior ose cilësor i bazuar në matje mendore.

Kategoritë e vlerësimit

- formues
- diagnostifikues
- përmbledhës (testimi)
- motivues

Të gjitha vlerësimet e mësipërme bëhen nga arsimtari d.m.th. vlerësimi i brendshëm

Shkalla e përfitimit

Në fund të vitit shkollor çdo nxënës duhet të arrijë njëren prej shkallëve të përfitimit të arritshmërisë:

- shkëlqyeshëm (arritje shumë e lartë)
- shumë mirë (arritje e lartë)

- mirë (arritje mesatare)
- mjaftueshëm (arritje e kufizuar)
- pamjaftueshëm (arritje e pamjaftueshme)

Përdorimi i teksteve dhe burimeve të tjera mësimore

- teksti shkollor përkatës
- doracaku
- atlas
- globi
- hartat e ndryshme
- broshurat
- fotografitë, posteret, skemat, diagramet, tabelat, grafikët etj.
- fotoslajdet, filmat, videokasetat
- programet kompjuterike, interneti, CD etj.

SHKENCAT SHOQËRORE

- Edukatë qytetare
- Histori

EDUKATË QYTETARE

(20 orë në vit)

HYRJE

Programi i Edukatës qytetare për klasën IX është hartuar, duke pasur parasysh nevojat e nxënësve për fitimin e njohurive dhe krijimin e shkathtësive të tyre. Të rinjtë e kësaj moshe, zakonisht, janë të interesuar të angazhohen në klube, shoqata ose organizime të ndryshme shoqërore, dhe programi i kësaj lënde për klasën e nëntë u ofron atyre njohuri për këto forma të organizimeve dhe për funksionet dhe efektet e këtyre organizimeve në komunitet dhe në shoqëri.

Kategoritë: Grupet, institucionet dhe kultura nxënësve u ofrojnë nga njëra anë mundësi për fitimin e dijeve dhe krijimin e shprehive, e nga ana tjetër përvojë aktive dhe organizime konkrete shoqërore.

Natyrisht, mësimi për këto çështje nuk do të jetë mësim teorik dhe i ngarkuar me abstraksione të panevojshme, por do të jetë mësim praktik, i mbështetur në realitetet dhe në shembujt konkretë nga jeta e grupeve dhe e institucioneve shoqërore, kulturës dhe komunikimeve, e vlerave dhe besimeve si dhe mjedisit.

Këto dy kategori tematike, për nxënësit e klasës IX ofrojnë shembuj të shumtë të zbatimit të njohurive dhe të shkathtësive për qytetarinë.

QËLLIMET E LËNDËS

- Të zhvillojë te nxënësit aftësitë për t'u përshtatur, integruar dhe për të vepruar në mënyrë aktive dhe të përgjegjshme, nëpër grupet themelore sociale, si familja, shkolla, klubet, shoqatat dhe institucionet e ndryshme.
- T'u ndihmojë nxënësve në formimin e shprehive për komunikim të drejtë, për sjellje tolerante dhe mirëkuptim në komunikimin

ndërkulturore, si dhe t'i nxitë në formimin e aftësive për përdorimin e teknologjive bashkëkohore të komunikimit.

- T'u ndihmojë nxënësve në krijimin e aftësive për respektimin e dinjitetit njerëzor, diversitetit njerëzor e kulturor dhe diversitetit ekologjik, si dhe të krijojë shprehitë e ruajtjes së mjedisit.

OBJEKTIVAT E LËNDËS

Në bazë të qëllimeve të lëndës Edukatë qytetare, nxënësi i klasës IX duhet të arrijë këta objektiva:

Të zhvillojë qëndrimet dhe vlerat:

- Të jetë i hapur e tolerant ndaj personave me përkatësi tjetër gjinore, etnike, fetare, kulturore, racore ose edhe ndaj personave të trafikuar;
- Të kundërshtojë format e ndryshme të paragjyqimeve dhe të diskriminimit mbi bazën e moshës, gjinisë, përkatësisë fetare, kombëtare, racore, duke përfshirë edhe viktimat e trafikimit njerëzor.

Të njohë

- Konceptet, si: klub, shoqatë, institucion, qeverisje demokratike, shoqëri civile dhe koncepte të tjera që lidhen me fushën e aktiviteteve të klubeve, shoqatave dhe institucioneve joqeveritare dhe qeveritare;
- Mënyrat e ndikimit dhe të pjesëmarrjes së qytetarëve në zgjidhjen e problemeve individuale ose të përbashkëta për komunitetin dhe shoqërinë.

Të kuptojë

- Rëndësinë e mësimin të gjuhëve botërore për të komunikuar dhe për të shkëmbyer informatat me bashkëmoshatarët anë e kënd botës.
- Rolin e shkollës dhe të nxënësit në parandalimin e trafikimit me qenie njerëzore.

Të vlerësojë

- Aktivitetet e klubeve dhe shoqatave që veprojnë në komunitet dhe në shoqëri;
- Ndikimin e klubeve dhe të shoqatave në jetën e përditshme të komunitetit dhe të shoqërisë.

Të zbatojë

- Detyrat dhe përgjegjësitë personale, që kanë të bëjnë me jetën në familje, klub, shoqatë, shkollë, duke përfshirë planin anti-trafik në shkollë, komunitet dhe në shoqëri.
- Të drejtat e njeriut dhe të respektojë dinjitetin njerëzor të viktimave të trafikimit ose formave të tjera të dhunës njerëzore.

Të analizojë

- Shkaqet që ndikojnë në cenueshmërinë e një individi apo të komunitetit, si dhe kushtet sociale-ekonomike që e bëjnë të mundshëm trafikimin e qenieve njerëzore.
- Efektet e veprimtarive të klubeve, të shoqatave dhe të institucioneve në Kosovë.

Të sintetizojë

- Rolin e shoqërisë civile në zhvillimin e demokracisë dhe vlerave qytetare në Kosovë.

STRUKTURA E LËNDËS

Edukata qytetare në këtë klasë mësohet me nga 1 orë në javë gjatë 18 javëve.

KATEGORITË	NËNKATEGORITË	NUMRI I ORËVE
GRUPET DHE INSTITUCIONET	Familja	5
	Shkolla	
	Klubet, shoqatat dhe institucionet	

KULTURA	Gjuha dhe komunikimi	13
	Vlerat kulturore dhe besimet	
	Komunikimi ndërkulturor	
	Kujdesi për mjedisin	

PËRMBAJTJA PROGRAMORE

Familja

Nxënësit të mësojnë:

Komunikimi dhe bashkëpunimi prindër-nxënës si nevojë e domosdoshme për edukimin dhe zhvillimin e shëndoshë të nxënësit.

Rezultatet e pritshme

Nxënësi:

- Kupton nevojën për një bashkëpunim dhe komunikim më të hapur ndërmjet prindërve dhe nxënësit.

Shkolla

Nxënësit të mësojnë:

Shkolla si faktor i pazëvendësueshëm arsimor dhe socializues. Struktura dhe sistemi i shkollimit në Kosovë dhe vende të tjera. Llojet e ndryshme të shkollave dhe të profesioneve. Shkollimin permanent.

Rezultatet e pritshme

Nxënësi:

- Dallon rolin e shkollës në edukimin dhe në socializimin e fëmijëve;
- Kupton rolin e shkollës në parandalimin e trafikimit të qenieve njerëzore;
- Vlerëson nevojën për arsimim permanent.

Klubet, shoqatat dhe institucionet

Nxënësit të mësojnë:

Llojet e klubeve/shoqatave dhe llojet e aktiviteteve që zhvillohen në to. Roli dhe zhvillimi i shoqërisë civile në Kosovë.

Rezultatet e pritshme

Nxënësi:

- Dallon llojet e ndryshme të klubeve, të shoqatave dhe institucioneve që gjenden në komunitetin lokal, kombëtar dhe ndërkombëtar;
- Vlerëson rolin e të rinjve në parandalimin e trafikimit të qenieve njerëzore dhe për reintegrimin e viktimave të trafikimit.

Gjuha dhe komunikimi

Nxënësit të mësojnë:

Për gjuhën si mjet komunikimi

Për mënyrat e të folurit ose komunikimi nëpërmjet zhargonit, dialektit, gjuhës letrare, gjuhës së huaj dhe gjuhës botërore.

Rezultatet e pritshme

Nxënësi:

- Kupton rëndësinë e kulturës gjuhësore dhe kulturës së komunikimit
- Shpjegon format dhe nivelet e ndryshme të komunikimit gjuhësor.

Vlerat kulturore dhe besimet

Nxënësit të mësojnë:

Vlerat demokratike e qytetare (toleranca, barazia, drejtësia, paqja, solidariteti etj.).

Besimet dhe llojet e tyre (fetë kryesore, sektet, kultet, mitet etj.).

Rezultatet e pritshme

Nxënësi:

- Shpjegon rëndësinë e respektimit të vlerave njerëzore, qytetare e demokratike, duke përfshirë dinjitetin njerëzor të viktimave të dhunës ose të trafikimit
- Kupton çka janë sektet, kultet fetare dhe organizatat e tjera religjioze.

Komunikimi ndërkulturor

Nxënësit të mësojnë:

Diversiteti kulturor në Kosovë.

Rezultatet e pritshme

Nxënësi:

- Identifikon nevojat dhe mënyrat e komunikimit ndërkulturor
- Vlerëson komunikimin ndërkulturor në Kosovë.

Kujdesi për mjedisin

Nxënësit të mësojnë:

Kulturë dhe vetëdije ekologjike.

Rezultatet e pritshme

Nxënësi:

- Shpjegon elementet e vetëdijes dhe të kulturës ekologjike.

QASJA NDËRLËNDORE DHE NDËRPROGRAMORE

Programi i Edukatës qytetare në klasën e nëntë ndërlidhet me lëndët: gjuhë amtare, gjuhë e huaj, histori, gjeografi, edukatë fizike, art figurativ dhe muzikë.

Me **gjuhën amtare** edukatën qytetare e lidhin temat që pasurojnë përvojat e komunikimit gjuhësor dhe ndërkulturor. Këto tema kanë të bëjnë me: klubet, shoqatat, komunikimin ndërkulturor, vlerat kulturore etj. Këto tema programin e edukatës qytetare e lidhin edhe me atë të **gjuhës së huaj**.

Lidhjen me **historinë** e mundësojnë përmbajtjet programore që kanë të bëjnë me zhvillimin e institucioneve, kulturës dhe identitetit kulturor, fesë dhe qytetërimit. Përmbajtjet mësimore të këtyre temave do të lidhen edhe me aspektet historike të zhvillimit të tyre.

Edukata qytetare ka lidhje të ngushtë edhe me **gjeografinë**, sepse trajtohen probleme që kanë të bëjnë me popuj, me vende dhe rajone të ndryshme. Temat që edukatën qytetare e bëjnë të ketë lidhje me gjeografinë janë temat për multikulturalizmin, kujdesin për mjedisin, besimet etj.

Me **artin figurativ** dhe me **artin muzikor** ndërlidhet nëpërmjet temave për klubet, shoqatat, kulturën.

Edukata qytetare e klasës IX lidhet me **TIK** nëpërmjet përmbajtjeve që dalin nga temat komunikimi ndërkulturor, interneti, mediat dhe komunikimi, mjedisi dhe mbrojtja e tij etj. Lidhjen me TIK-un e mundëson edhe nevoja e përdorimit të mjeteve teknike (kompjuterëve, kasetofonave, kamerave, diktafonëve, fotoaparateve etj.) në mësimin e Edukatës qytetare.

METODOLOGJIA E MËSIMDHËNIES DHE E MËSIMNXËNIES

Meqenëse Edukata qytetare është lëndë multidisiplinare, realizimi i planit dhe programit të saj duhet të bëhet në mënyrë fleksibile dhe transparente. Kjo do të thotë se metoda interaktive e kombinuar me teknika të llojllojshme ia shton kreativitetin dhe aktivitetin praktik të realizimit të planit dhe programit. Mjeshtëria metodologjike e mësimdhënies së kësaj lënde qëndron pikërisht në përzgjedhjen dhe në përdorimin e një varg metodash dhe teknikash, varësisht nga përmbajtjet dhe detyrat që duhet t'i realizojnë nxënësit përmes shpjegimeve dhe diskutimeve në klasë, leximit të literaturës, punës në grupe, punës individuale, aktiviteteve praktike, shfrytëzimit të internetit, organizimit skenik, shfrytëzimit të multimediaeve, vizitave në terren, mbledhjes dhe përpunimit të të dhënave si dhe paraqitja dhe prezantimi i tyre.

Metodologjia e mësimdhënies dhe e mësimnxënies së të dyja palëve, d.m.th., nxënësve dhe e mësimdhënësve, është proces i gjatë. Dinamika e këtij procesi përfshin tri etapa:

1. Planifikimin dhe përgatitjen;
2. Drejtimin dhe zhvillimin e mësimit, disiplinën dhe klimën brenda orës mësimore, vlerësimin, përcjelljen e përparimit të nxënësit etj.;
3. Vetëvlerësimin dhe reflektimin pas mësimit.

I gjithë ky proces i gjatë i mësimit dhe mësimit mësimor dëshmon ndërlidhjen e pozicioneve arsimtar-nxënës.

Më qartë, realizimi i planit dhe programit të edukatës qytetare renditet nëpër tri faza:

1. Aktiviteti para mësimit;
2. Aktiviteti gjatë mësimit;
3. Aktiviteti pas mësimit

Këto faza, siç po shihet, konsistojnë në dinamikën e realizimit të të tri etapave të cekura më lart. Organizimi, mbikëqyrja dhe shfrytëzimi i kohës, motivimi, përcaktimi i objektivave, vlerësimi, mbledhja e informacioneve etj., gjejnë vend në etapën e parë, përkatësisht në aktivitetin para mësimit, ndërsa struktura e orës mësimore E.R.R. si dhe llojllojshmëria e përdorimit të teknikave gjatë orës mësimore i takojnë etapës së dytë, përkatësisht aktivitetit gjatë mësimit.

Në etapën e tretë, përkatësisht në aktivitetin pas mësimit, dalin në pah, si interesat e nxënësve, ashtu dhe ato të mësimit mësimor. Këtu hyjnë: zgjerimi përtej temave punë që realizohet kryesisht me veprimtari të zgjeruara, dhe gjë që dëshmon fleksibilitetin, transparencën dhe kreativitetin e kësaj lënde mësimore.

VLERËSIMI

Përparimi i nxënësve në edukatën qytetare nuk mund të matet vetëm në momentin e pyetjes, por në tërë procesin e angazhimit dhe pjesëmarrjes aktive në klasë, në shkollë, në komunitet. Vlerësimi bëhet me qëllim të sigurimit të informacioneve rreth përparimit të nxënësve, për t'i motivuar ata t'i realizojnë objektivat e planifikuara dhe për të vlerësuar gatishmërinë e nxënësve për nxënie në të ardhmen. Vlerësimi duhet të bëhet në mënyrë sistematike, të përhershme dhe të llojllojshme.

Realizimi i vlerësimit, pra, bëhet në forma dhe në lloje të ndryshme: me gojë, me shkrim, në praktikë, tema përmbledhëse, dosje, teste, detyra

dhe provime. Këto lloj vlerësimesh bëhen me qëllim që nxënësit të krijojnë shprehi pune, aftësi shkrimi, leximi, aftësi studiuese, organizuese, aftësi personale dhe shoqërore, si motivimi për të punuar në grup. Ky lloj diversiteti vlerësues ndihmon në kompleksin e formimit të personalitetit të nxënësit.

Vlerësimi është proces i shumanshëm dhe i ndërsjelltë. Te nxënësit duhet të kultivohen vazhdimisht shprehjet e punës, të vlerësimit dhe të mendimit kritik, shprehi këto që si rezultat sjellin korrigjime, përparime eventuale për vetveten dhe shoqërinë dhe rrethin në të cilin jeton.

Me rastin e vlerësimit të nxënësve në lëndën e edukatës qytetare, nuk duhet mbështetur vetëm në informatat njohëse, por edhe në shkathtësitë e treguara në aktivitetet e ndryshme praktike, si: sjelljet me rrethin, vrotimet në komunitet, mbledhjen e të dhënave dhe të fakteve të rëndësishme për shpjegimin e temave të parapara me plan dhe program të kësaj lënde.

Vlerësimi nuk duhet të jetë proces i njëanshëm (vetëm arsimtar – nxënës), por ai duhet të jetë proces i shumanshëm. Te nxënësit duhet të kultivohen shprehjet e vlerësimit kritik për përmbajtjet dhe për metodologjinë e mësimdhënies e të vlerësimit.

Vlerësimi i arsimtarit për nxënësit duhet të mbështetet në:

- Observimet e arsimtarit
- Projektet

Observimet e arsimtarit, do të duhej të fokusohen në shkathtësitë e nxënësit për të punuar në grupe dhe për të punuar në mënyrë të pavarur, në raportet joformale të nxënësve ndërmjet veti, por edhe me njerëzit e tjerë, në cilësinë e prezantimit të punës, në shprehjen e interesimeve për aktivitete të veçanta, në pjekurinë fizike, emocionale dhe mendore të nxënësit.

Testet janë instrumente me të cilat në intervale të caktuara matet dija, përkatësisht progresi në njohuritë e nxënësve, të fituara gjatë mësimit në klasë dhe jashtë klase.

LITERATURA

1. David C. Saffell, *CIVICS Responsibilities and Citizenship*, Grade 9, Westerville, Ohio, 2000
2. James E. Davis & Phyllis Maxey Fernlund, *CIVICS Participating in Government*, New Jersey 2001

3. Center for Civic Education, *We the People...*, Level II, 1993
4. Richard Jenkins, *Social Identity*, London & New York, 1996
5. Richard T. Schaefer & Robert P. Lamm, *Sociology*, The McGraw-Hill Companies, Inc. 1998
6. Thomas J. Sullivan, *Sociology*, Northern Michigan University, 1995
7. Gordon Marshall, *Dictionary of Sociology*, Oxford University Press 1998
8. Zejnullah Gruda, *Mbrojtja Ndërkombëtare e të Drejtave të Njeriut I, II*, Universiteti i Prishtinës, 2001
9. Kurtesh Salihu, *E drejta kushtetuese I*, Universiteti i Prishtinës, 2001
10. Bajram Shatri, *Edukata qytetare 10*, Libri shkollor 2003
11. Dr. Erlehta Mato, Mr. Abdyl Ramaj, Dr. Nikoleta Mita, Dr. Kozma Grillo, *Edukatë qytetare*, Klasa VI, Libri shkollor, Prishtinë, 2000
12. Muhamet Mazreku, *Edukata qytetare*, klasa IX, Libri Shkollor, Prishtinë, 2003
13. *Fjalori i Gjuhës së Sotme Shqipe A-M*, Rilindja, Prishtinë, 1981
14. Iain Mc Lean, *Fjalor politik*, Shtëpia e Librit dhe e Komunikimit, 2001
15. Shemsi Krasniqi, *Edukata qytetare VI*, “Dukagjini”, Pejë, 2004
16. Sheribane Bahtiri, Shemsi Krasniqi, Habib Aliu, *Edukata qytetare VIII*, “Dukagjini”, Pejë, 2005
17. Osman Buleshkaj – Robert C. Mizzi, *Mesazhe nga klasa*, KEDP. Prishtinë, 2003
18. Fondacioni Kosovar për Shoqëri të Hapur (KCSF), *Lista e OJQ-ve të Kosovës*, Prishtinë, 2001
19. Xhemali Beluli, *Kultura qytetare*, klasa VII, Shkup, 2002
20. www.dadalos.org
21. www.unicef.org

HISTORIA

(2 orë në javë - 36 orë në vit)

(29 orë zhvillim lënde, 2 orë në dispozicion dhe 5 orë për përsëritje)

HYRJE

Në klasën 9-të, lënda e historisë për arsimin e përshtetshëm (joformal), përfshin periudhën kohore brenda viteve 1918-1999. Përmes kësaj lënde nxënësit e klasës së nëntë do të njihen me proceset (politike, ekonomike, shoqërore dhe kulturore), si dhe ngjarjet e personalitetet që përshtetshëm dhe thelluan këto procese. Pasi që kjo lëndë merret me dimensionin historik të proceseve në vazhdim, nxënësit përmes saj do të aftësohen për të kuptuar më mirë aktualitetin pjesë e së cilit janë (roli pragmatik i historisë).

Përmes lëndës së historisë në mënyrë të drejtpërdrejtë dhe efektive arrihet një zhvillim i gjithanshëm: botëkuptimor, kulturor e human i nxënësve.

Përmes lëndës së historisë synohet që të nxënësit të zhvillohet të menduarit kritik, analitik, vlerësues, krahasues si dhe aftësimi për hulumtime dhe shqyrtim kritik të burimeve historike.

Duke u nisur nga parimi se nxënësi në radhë të parë duhet të njohë vetveten dhe pas kësaj të tjerët, është bërë përpjekje të arrihet përpjesëtim përkatës midis historisë kombëtare, rajonale, evropiane dhe botërore.

Nxënësit përmes shembujve dhe metodës krahasuese më shumë do të jenë në gjendje të kuptojnë të kaluarën dhe të tashmen, gjithnjë duke pasur parasysh mundësitë, aftësitë psiko-fizike, moshën e nënësve që i dedikohet ky program si dhe afinitetet e tyre.

QËLLIMET

Ky program mësimor ka për qëllim:

- Zhvillimin e aftësive të nxënësve për të njohur dhe kuptuar ligshmëritë themelore të proceseve shoqërore, organizimin, funksionimin dhe zhvillimin e shoqërisë njerëzore nga fundi i Luftës së Parë Botërore e deri në vitin 1999.

- Zhvillimin e aftësive për të njohur dhe kuptuar mënyrat e jetesës, personalitetet historike, vendet dhe institucionet shoqërore e shtetërore, besimet, të arriturat ekonomike, shkencore, kulturore etj.
- Zhvillimin e shkathtësive dhe shprehive të nevojshme për njohjen, kuptimin, përpunimin dhe zbatimin e të dhënave të ndryshme historike në kohë dhe në rrethana të caktuara.
- Zhvillimin e tolerancës, autonomisë dhe respektit për të tjerët, duke respektuar edhe veten në përgjithësi.

OBJEKTIVAT E PËRGJITHSHËM DHE SPECIFIKË

Nxënësit duhet të jenë në gjendje:

Të njohin

- Domethënien e termave, nocioneve dhe shprehjeve karakteristike për Historinë bashkëkohore

Të kuptojnë

- Veçoritë kryesore të ngjarjeve historike të kësaj periudhe kohore. Të zhvillojnë mendimin kritik dhe krijojnë konceptet e tyre për ngjarje të caktuara historike.
- Konceptet dhe parimet e zhvillimeve shoqërore, ekonomike, politike, kulturore, arsimore, shkencore, religjioze etj.

Të zbatojnë

- Informacionet historike për zgjidhjen e situatave të ndryshme që paraqiten në shoqëri.
- Format e mundshme për zgjidhjen e konflikteve të ndryshme në shoqëri.

Të zhvillojnë qëndrime dhe vlera

- Të vlerësojnë dhe të çmojnë të arriturat e shoqërisë njerëzore gjatë këtyre periudhave.
- Respektimin e dallimeve (klasore, gjinore, etnike, kulturore, religjioze etj.) në shoqëri.
- Për ruajtjen dhe kujdesin e trashëgimisë kulturore, monumenteve kulturo-historike, muzeve, arkivave, bibliotekave dhe institucioneve të tjera në përgjithësi etj.

HISTORIA 2 x 18 = 36 orë në vit (29 orë zhvillim lënde, 2 orë në dispozicion dhe 5 orë për përsëritje)

Kategoria	Nënkategoria	Përmbajtjet programore	Rezultatet e pritshme	Ndërlidhjet programore
V. KOHA BASHKË- KOHORE	2. Bota midis dy luftërave botërore	<p><i>Nxënësit mësojnë për:</i></p> <p>Bota gjatë viteve 1918-1939 - Gjendjen e përgjithshme në fund të luftës; Konferencën e Paqes në Paris-Versajë; Formimin e Lidhjes së Kombeve dhe rolin e saj 1920-1939; - Zhvillimet politike dhe ekonomike në demokracitë perëndimore (Angli, Francë, SHBA); Krizën e madhe ekonomike; Luftën qytetare në Spanjë; Zhbërjen e Sistemit të Versajës. - Paraqitjen dhe ngritjen e totalitarizmave: komunizmit në Rusi-BRSS; fashizmit në Itali; nacional socializmit-nazizmit në Gjermani. - Zhvillimet kryesore në: Azi, Afrikë dhe Amerikën Latine</p> <p>(4 orë)</p>	<p><i>Nxënësit:</i></p> <p>- Veçojnë perandoritë-shtetet e shpërbëra si dhe shtetet e reja në Evropë; - Krahasojnë funksionimin shoqëror e shtetëror të vendeve demokratike perëndimore (Britani e Madhe, Francë, SHBA) dhe totalitare (Gjermani, Itali, BRSS) - Kuptojnë thelbin e Luftës Qytetare në Spanjë dhe atë të Krizës së madhe ekonomike. - Njohin zhvillimet kryesore në vendet në Azi, Afrikë dhe Amerikën Latine.</p>	<p><i>Me:</i></p> <p>Gjeografinë, ekonominë, Edukatën qytetare, letërsinë.</p>

V. KOHA BASHKË-KOHORE	5. Të arriturat në kulturë, shkencë e teknikë gjatë shekullit XX	Arsimi, shkencë, kultura, teknika, shoqëria 1818-1939. - Zhvillimet e reja në shoqëri, arsim, shkencë, teknikë dhe kulturë. (1 orë)	- Veçojnë të arriturat kryesore në arsim, shkencë, kulturë, teknikë dhe ndikimin e tyre në cilësinë e jetës së njerëzve si dhe të arriturat në barazinë gjinore.	Fizikë, Art, Letërsi, Sociologji, TIK, Edukatë qytetare etj.
V. KOHA BASHKË-KOHORE	2. Bota midis dy luftërave botërore	Evropa Juglindore në kontekstin e ri politik (1918-1939) - Për rrjedhat kryesore politike, ekonomike e shoqërore në vendet e Ballkanit (Jugosllavi, Rumani, Bullgari, Turqi dhe Greqi). (2 orë)	- Kuptojnë cili ishte roli i Ballkanit në Rëndin e ri botëror – <i>(Sistemi i Versajës)</i> .	Gjeografi, Ekonomi etj.
V. KOHA BASHKË-KOHORE	2. Bota midis dy luftërave botërore	Shqiptarët gjatë viteve 1918-1939 (1941) <i>1. Shqipëria gjatë viteve 1918-1939</i> - Aktivitetin e Lëvizjes Kombëtare Shqiptare brenda viteve 1918-1920; Çështjen shqiptare në Konferencën e Paqes në Paris; Konsolidimin e pozitës ndërkombëtare të Shqipërisë 1920-1922; Hapat e parë në jetën plurale politike dhe fundin e saj më 1924; Republikën e Shqipërisë 1925-	- Janë në gjendje të bëjnë analizë të përgjithshme për gjendjen e brendshme të Shqipërisë dhe të pozitës së saj ndërkombëtare 1918-1939. - Të gjykojnë drejt rolin e shtresave shoqërore dhe personaliteteve të shquara politike e kulturore në funksionalizimin dhe modernizimin e shtetit shqiptar. - Analizojnë politikën e Beogradit	Marrëdhëniet ndërkombëtare , Sociologjinë, Ekonominë, Drejtësinë

		<p>1928; Përpjekjet e Shqipërisë për emancipim ekonomik e politik brenda viteve 1928-1935; Zhvillimet shoqëror politik e ekonomike 1925-1939; Reformat modernizuese-“oksidentalizuese”; Pozitën ndërkombëtare të Shqipërisë 1936-1939; (Emigracioni politik shqiptar 1925-1939).</p> <p><i>2. Kosova dhe viset e tjera shqiptare në Jugosllavi 1918-1941</i></p> <p>- Politika e Mbretërisë SKS – Jugosllavisë ndaj shqiptarëve; Kolonizimi i viseve shqiptare; Shpërngulja e shqiptarëve; Komiteti MKK-Komiteti i Kosovës; Rezistenca e armatosur 1918-1927; Përpjekjet në rrafshin politik të shqiptarëve për të drejtat qytetare e kombëtare;</p> <p>(4 orë)</p>	<p>karshi shqiptarëve si dhe angazhimet e këtyre të fundit për të drejtat qytetare e kombëtare</p>	
V. KOHA BASHKË-KOHORE	5. Të arriturat në kulturë, në shkencë e teknikë gjatë shekullit XX	<p>Arsimi, kultura dhe shoqëria te shqiptarët gjatë viteve 1918-1939-41; Zhvillim dhe stagnim</p> <p>- Zhvillimet arsimore, kulturore dhe shoqërore në Shqipëri, të shqiptarëve</p>	<p>- Janë në gjendje të shpjegojnë faktorët që ndikuan në zhvillimin arsimor e kulturor në Shqipëri dhe stagnimin në këto fusha të</p>	<p>Art, Letërsi, Sociologji etj.</p>

		në Kosovë dhe viset e tjera në Jugosllavi dhe në diasporë. (1 orë)	shqiptarëve në Kosovë dhe në viset e tjera shqiptare në Jugosllavi.	
V. KOHA BASHKË-KOHORE	3. Bota gjatë Luftës së Dytë Botërore	Botë në Luftën e Dytë Botërore <i>1. Faza e parë e LDB 1939-1942</i> -Shkaqet e luftës dhe fillimin e saj; Pushtimet e forcave të Boshtit-Paktit Trepalësh- shtrirja e luftës në tërë botën; Betejat kryesore të luftës të forcave të Koalicionit Antifashist, rezultatet e tyre dhe rezistencën antifashiste brenda viteve 1939-1943; Aktivitetet diplomatike brenda Koalicionit Antifashist dhe vendimet përcaktuese për fatin e luftës. <i>2. Faza e dytë e LDB 1943-1945: Zhvillimet ushtarake dhe politike</i> - Rrjedhat e luftës në frontet kryesore në Evropë, Afrikë dhe në gjysmën lindore të hemisferës; Rrjedhat kryesore në rrafshin diplomatik të cilat ndikuan në intensitetin e luftës dhe u bënë baza mbi të cilën u ngrit rendi i ri botëror; Holokaustin. (4 orë)	- Bëjnë analizën e shkaqeve të luftës. - Përkufizojnë rolin e Fuqive të Mëdha në LDB. - Kuptojnë pasojat për popullsinë civile si dhe Holokaustin - Nxjerrin përfundime për pasojat e luftës (armëve për shkatërrim në masë) në planin material e shpirtëror të njerëzisë dhe thjeshtë.	Gjeografinë, Letërsinë, Edukatën qytetare, Artin, ekonominë, Fizikën, Sociologjinë, Artet etj.

<p>V. KOHA BASHKË-KOHORE</p>	<p>3. Bota gjatë Luftës së Dytë Botërore</p>	<p>Shqiptarët gjatë Luftës së Dytë Botërore <i>1. Shqipëria gjatë LDB 1939-1944</i> - Pushtimin fashist - italian të Shqipërisë dhe rezistencën e shqiptarëve 1939-1941; Politikën e pushtuesve nazi-fashistë karshi Shqipërisë dhe shqiptarëve; Politika e Koalicionit Antifashist ndaj Shqipërisë dhe shqiptarëve; Format e organizimit politiko-ushtarak kundër pushtuesve nazi-fashistë; Përpjekjet për front të përbashkët-kombëtar; Kontributin e Shqipërisë në Luftën Antifashiste Nacionalçlirimtare. <i>2. Kosova dhe viset e tjera shqiptare gjatë LDB 1941-1944</i> Shkatërrimin e Jugosllavisë dhe zonat okupuese në Kosovë dhe viset e tjera shqiptare; Lëvizjen antifashiste dhe qëndresën e armatosur për çlirim; Formacionet politiko – ushtarake të shqiptarëve (Lidhja e Dytë e Prizrenit dhe Konferenca e Bujanit); Kontributin e shqiptarëve në Luftën antifashiste.</p> <p>(3 orë)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Janë në gjendje të shpjegojnë qëndrimin e shtetit shqiptar dhe të shqiptarëve në përgjithësi ndaj pushtimit italian dhe gjerman. - Të analizojnë qëndrimin e fuqive të boshtit (Italisë, Gjermanisë) si dhe Koalicionit Antifashist (Anglisë, SHBA-s, BRSS) ndaj Shqipërisë - Analizojnë specifikat e luftës antifashiste të shqiptarëve në Kosovë. - Vlerësojnë kontributin e shqiptarëve në luftën antifashiste. 	<p>Gjeografinë, Shkencat Politike, Etikën</p>
-------------------------------------	---	---	---	---

V. KOHA BASHKË-KOHORE	5. Të arriturat në kulturë, shkencë e teknike gjatë shekullit XX	Arsimi 1941-1944 Shkollat dhe arsimit shqip 1941-1944; (1 orë)	- Analizojnë dhe vlerësojnë ecurinë e arsimit shqip në atë kohë.	Gjeografinë, Artin, Letërsinë etj.
V. KOHA BASHKË-KOHORE	4. Bota pas Luftës së Dytë Botërore	Evropa dhe bota gjatë viteve 1945-1999 <i>1. Riorganizimi i ri i botës dhe zhvillimet kryesore në të</i> - Organizmat e rinj ndërkombëtarë dhe rajonal-Rendi i ri botëror; Sovjetizimi i Evropës Lindore; Integrimet evropiane; Luftën e Ftohtë; Botën e Tretë, Dekolonizimin; Fundin e Aparteidit-Demokratizimin- Të drejtat e njeriut; Terrorizmin; Raportet Veri-Jug; Globalizimin; Shthurjen e sistemit socialist (Glasnost, Perestrojka); Periudhën pas Luftës së Ftohtë; Zhbërjen e Jugosllavisë. (3 orë)	- Identifikojnë organizatat ndërkombëtare dhe rajonale. - Krahasojnë gjendjen politike e ekonomike në shtetet demokratike perëndimore dhe ato socialiste lindore - Hetojnë ndërvartësinë ndërmjet proceseve siç është dekolonizimi, demokratizimi dhe të drejtat dhe liritë e njeriut. - Shpjegojnë shkaqet e rënies së sistemit socialist dhe shpërbërjes së shteteve shumëkombëshe socialiste.	Edukatën qytetare, Artin, Gjeografinë, Sociologjinë, Ekonominë etj.

<p>V. KOHA BASHKË-KOHORE</p>	<p>5. Të arriturat në kulturë, në shkencë e teknikë gjatë shekullit XX</p>	<p>Shkenca, Kultura, Teknologjia, Shoqëria në botë - Periudha e prosperitetit - Zhvillimet kryesore në shkencë, Kulturë, Teknologji, Jetën e përditshme të njerëzve, Sportin, Çështjen Gjinore.</p> <p>(1 orë)</p>	<p>- Vlerësojnë ndikimin e zhvillimeve shkencore, kulturore, sociologjike në cilësinë e jetës së njerëzve të rëndomtë.</p>	<p>Edukatën qytetare, Gjeografinë, Letërsinë, Filozofinë, Sociologjinë, Fizikën, Artin, Teknologjinë.</p>
<p>V. KOHA BASHKË-KOHORE</p>	<p>4. Bota pas Luftës së Dytë Botërore</p>	<p>Shqiptarët gjatë viteve 1945-1999 1. <i>Shqipëria gjatë viteve 1944-1999</i> - Vendosi dhe thellimin e diktaturës komuniste në Shqipëri; Kolektivizimin-fshati; Industrializimin-qyteti; Pozitën ndërkombëtare të Shqipërisë; Politikën prolindore dhe izolacioniste; Krizën dhe shthurjen e sistemit komunist; Fillet e jetës plurale dhe hapat e parë në jetën demokratike; Periudha e tranzicionit.</p>	<p>- Analizojnë dhe gjykojnë në mënyrë kritike për zhvillimet gjatë regjimit komunist në Shqipëri. - Përkufizojnë pozitën ndërkombëtare të Shqipërisë. - Shpjegojnë shkaqet e rënies së sistemit komunist në Shqipëri. - Krahasojnë të drejtat e njeriut në kohën e tranzicionit demokratik me ato në kohën e komunizmit. - Përkufizojnë politikën e Beogradit ndaj shqiptarëve në Kosovë dhe viset e tjera shqiptare në Jugosllavi. - Analizojnë format e angazhimeve të shqiptarëve për barazi, demokraci dhe liri. - Çmojnë dhe vlerësojnë luftën e</p>	<p>- Sociologjinë, Gjeografinë etj.</p>

		<p>2. <i>Kosova dhe viset e tjera shqiptare gjatë viteve 1945-1999</i></p> <p>- Ripushtimin, aneksimin e Kosovës dhe instalimin e sistemit komunist; Organizimin politik dhe rezistencën e shqiptarëve; Format e shtypjes dhe diskriminimit të shqiptarëve në Jugosllavi; Plenumin e Brionevendryshimet në pozitën juridiko-kushtetuese të Kosovës 1969-1974; Ndryshimet në jetën shoqërore të shqiptarëve-emancipimi i gruas; Përpjekjet e shqiptarëve për barazi të plotë (demonstratat 1968-1981); Përshkallëzimi i politikës diskriminuese të Beogradit gjatë viteve 80-ta- Suprimimi i Autonomisë së Kosovës; Lëvizjen demokratike të shqiptarëve 1989-1992; Lëvizjen për pavarësi dhe lufta e armatosur e popullit shqiptar - UÇK; Çështjen e Kosovës dhe Bashkësinë Ndërkombëtare-Konferenca e Rambujesë; Intervenimin e NATO-s dhe çlirimi i Kosovës 1999.</p> <p>(4 orë)</p>	<p>armatosur të popullit shqiptar të Kosovës kundër regjimit të Beogradit 1987-1999 dhe ndërhyrjen e NATO-s.</p>	
--	--	--	--	--

V. KOHA BASHKË- KOHORE	5. Të arriturat në kulturë, në shkencë e technikë gjatë shekullit XX	Arsimi, shkenca, kultura dhe shoqëria te shqiptarët 1944-1999 - Zhvillimet arsimore, shkencore, kulturore dhe ndryshimet në jetën shoqërore, në gjithë hapësirën kulturore shqiptare (1 orë)	- Analizojnë dhe krahasojnë veçoritë e zhvillimeve arsimore, kulturore e shkencore në periudhën e socializmit dhe të demokracisë si dhe ndërmjet këtyre zhvillimeve në Shqipëri, Kosovë dhe diasporë.	Pedagogjinë, Letërsinë, Sociologjinë, Gjeografinë, Artin. etj.
---------------------------------------	---	---	--	--

Vërejtje: 2 orë mësimore mbeten në dispozicion të arsimtarit që sipas dëshirës dhe interesimit të nxënësve të kenë mundësi për të zgjedhur ndonjë njësi mësimore në kuadër të përmbajtjeve programore, historisë lokale etj. Mund të realizohet edhe vizitë ndonjë institucioni-vendi kulturo-historik (arkivave, muzeve, bibliotekave, instituteve, monumenteve etj.

METODOLOGJIA E MËSIMDHËNIES

Metodologjia e mësimdhënies përcakton suksesin e realizimit të qëllimeve dhe objektivave që mësimdhënësi ia paracakton vetes në bazë të përmbajtjeve programore.

Metodat dhe teknikat e mësimdhënies janë po aq të larmishme sa edhe vetë stilet dhe mënyrat e nxënies së vetë nxënësve. Prandaj gjatë një ore mësimore, mësimdhënësi mund të përdorë disa forma, teknika dhe metoda mësimore të kombinuara me njëra-tjetrën në mënyrë që të arrijë rezultate optimale gjatë procesit mësimor. Duke synuar përmbushjen e kërkesave për nxënie cilësore me nxënësin në qendër sugjerohen, metoda, forma dhe teknika të tilla .

Format kryesore të organizimit të procesit mësimor janë:

- *Puna me gjithë klasën,*
- *Puna me grupe* (të mëdha ose të vogla)
- *Puna me çifte*
- *Puna individuale*

Metodat:

E mësimdhënies - (kallëzimi, shpjegimi, ligjërrata, biseda, demonstrimi etj.)

E të mësuarit - është metodë e punës së përbashkët e mësimdhënësit dhe nxënësve dhe përdoret për arritjen e qëllimeve, synimeve , qëllimeve, objektivave etj,

E të nxënit - (vrojtimi i pavarur, ushtrimet, diskutimet, debatet, shfrytëzimi i literaturës, shkëmbimi i mendimeve etj.)

Kërkimore - është metodë që mundëson të bëhen kërkime historike nëpërmjet të burimeve dhe analizave lidhur me saktësinë dhe interpretimin e fakteve të gjetura.

Teknikat:

Ekziston numër i madh teknikash të mësimdhënies dhe nxënies. Këtu sugjerohen vetëm disa sosh.

- **Brainstormingu** (“stuhi, mendimesh“, **gjenerim ideshë**)- është teknikë efektive që më tepër përdoret në fillim të orës mësimore.

- **Kllasteri (grumbulli apo pema e mendimeve)** - nxit nxënësit për të menduar rreth një teme të caktuar. Zakonisht shërben për të krijuar lidhje midis fakteve.
- **Inserti - (është sistem ndërveprues i shënimit për të menduarit dhe leximin e efektshëm).** Kjo teknikë përdoret në pjesën kryesore dhe është efektive sepse nxënësi është gjithmonë aktiv dhe mban qëndrim kritik ndaj asaj që e lexon.
- **Pesëvargëshi** – është teknikë e veçantë e cila ka pesë vargje që kërkon përmbledhjen e informacionit në shprehjet të cilat përshkruajnë apo reflektojnë rreth idesë kryesore të temës.
- **Xhigsou (Ndërthurja)** – është teknikë e të lexuarit në bashkëpunim, leximi i njësive mësimore nuk bëhet në tërësi nga ana e të gjithë nxënësve, por nxënës të caktuar janë përgjegjës për pjesë të caktuara.

Teknika të tjera janë: *ditari dypjesësh, di dua të dijë mësova, ese 5 dhe 10, rrjeti i diskutimit, diagrami i Venit shkrimi i lirë etj.*

Historia gojore është gjithashtu një nga mënyrat bashkëkohore të mësuarit të lëndës së historisë.

Në të gjitha rastet zbatimi i metodave apo teknikave mësimore të lartpërmendura duhet të shoqërohet me përdorimin e materialeve përkatëse didaktike, pa të cilat nuk mund të arrihen rezultate e dëshiruara. Për tema mësimore të caktuara mund të shfrytëzohen me sukses muzetë, galeritë, bibliotekat, arkivat, ekskursionet në vendet dhe monumentet kulturoro-historike etj.

VLERËSIMI

Vlerësimi është proces i mbledhjes sistematike, analizimit dhe interpretimit të informatave me qëllim të përcaktimit se në çfarë shkalle nxënësi i ka zotëruar objektivat udhëheqës.

Vlerësimi është proces i vazhdueshëm dhe u shërben disa qëllimeve të ndryshme.

Ndër qëllimet kryesore të vlerësimit janë:

1. Të sigurojë informacion rreth përparimit të nxënësve.
2. T'u sigurojë nxënësve informacion mësimor.

3. T'i motivojë nxënësit.
4. Të sigurojë realizimin e objektivave të përcaktuar.
5. Të vlerësojë gatishmërinë e nxënësve për nxënie në të ardhmen.

Tipat e vlerësimit

Ekzistojnë tipa të larmishëm të vlerësimit si:

- **Vlerësimi diagnostikues** përcakton te nxënësit dobësitë, vështirësitë, problemet dhe identifikon nxënësit me nevoja të veçanta.
- **Vlerësimi formues** ka për qëllim ta udhëzojë mësuesin në planifikim dhe te nxënësit të identifikojë vështirësitë gjatë nxënies (punës) me qëllim t'u ndihmojë dhe të plotësojë nevojat e tyre për nxënie më të suksesshme.
- **Vlerësimi klasifikues** ka për qëllim të caktojë pozitën e nxënësit në raport me shkathtësitë e zotuar para parake dhe objektivat e parashikuara.
- **Vetëvlerësimi** është proces i mbledhjes, analizimit, interpretimit të informatave dhe veprimtarisë që nxënësi e bënë vet me anë të ndonjë mjeti vlerësues.
- **Vlerësimi përmbledhës** bëhet me qëllim të zbulojë shkallën e arritjes së objektivave pas një periudhe të caktuar të mësimdhënies p.sh., pas një kapitulli, gjysmëvjetori, viti...etj.
- **Vlerësimi në bazë të kriterëve** kupton vlerësimin e çdo nxënësi që përmbush kriteret e caktuara p.sh., krahasimi i pikëve të testit me një standard të caktuar. Ky vlerësim i siguron informacion mësimdhënës të identifikojë vështirësitë e nxënësit dhe të ndihmojë në përmirësimin e tyre.

Vlerësimi formues dhe diagnostikues nuk vlerëson me nota, por në bazë të tyre mësimdhënësi planifikon punën e tij.

- **Vlerësimi i brendshëm** përfshin planin mësimor. Veprimtaria vlerësuese formulohet, zhvillohet dhe vlerësohet nga mësuesi.
- **Vlerësimi i jashtëm.** Veprimtaritë vlerësuese hartohen jashtë shkollës (specialistë të nivelit të lartë).

- **Vlerësimi i përditshëm** mbështetet në kontrollin e punës së nxënësit në klasë.
- **Vlerësimi paraprak** bëhet para testimit vlerësues.
- **Vlerësimi përfundimtar** bëhet në fund të vitit dhe mbështetet në vlerësimin përfundimtar të një lënde të caktuar.
- **Vlerësimi në proces** mbështetet në vlerësimin e mbikëqyrjes së drejtpërdrejtë gjatë kryerjes së një pune ose detyre në zhvillim etj.

Veprimtaritë kryesore të vlerësimit në klasë

- **Kontrolli i zakonshëm i veprimtarive në klasë**
- **Detyrat e shtëpisë**
- **Testet**

- Mësimdhënësi gjatë orës mësimore i **kontrollon** rregullisht nxënësit, u jep informacione për të lehtësuar nxënien dhe vazhdimisht kupton përparimin e nxënësve dhe vështirësitë e tyre.

- Rëndësia e **detyrave të shtëpisë** është se përmes tyre sigurohen informacione për vazhdimin dhe zgjerimin e njohurive të nxënësve në mënyrë të pavarur dhe për përvetësimin e njësive të mësuara gjatë kryerjes së detyrave të shtëpisë. Në rast të paraqitjes së vështirësive ndihma e prindit është e dobishme, por njëherësh mund të jetë edhe e padobishme në rast se në vend që të hulumtojë për zgjidhjen e detyrës nxënësi i merr të gatshme nga prindi.

Format e testeve janë:

- Me gojë
- Me shkrim
- Përmes paraqitjes grafike etj.

Testimet janë të rëndësishme për të siguruar informacione për përparimin e nxënësit, por në raste të veçanta mund të ketë edhe anët negative për arsye se te nxënësit shkaktojnë ankth, stres, frikë etj. Gjatë zbatimit të testimit, sistemi i poentimit zgjidhet nga vetë mësimdhënësi.

Për vlerësimin e njohurive të nxënësve përdorim edhe veprimtari të tjera, p.sh.,

- Vlerësimi i eseve
- Vlerësimi me dosje
- Vetëvlerësimi etj.

BURIMET DHE MJETET MËSIMORE:

1. Aspekte të mësimdhënies së historisë, Prishtinë, 1997.
2. Aspekte të mësimdhënies së historisë, Tiranë, 1995.
3. Bardhyl Musai, Psikologjia e Edukimit, Shtëpia botuese: Pegi, Tiranë, 1999.
4. Bardhyl Musai, Metodologjia e Mësimdhënies, Tiranë 2003.
5. Grup autorësh, Të kuptojmë të kaluarën e përbashkët për të ndërtuar të ardhmen, Ndryshime dhe vazhdimësi të jetës së përditshme në Shqipëri, Bullgari dhe Maqedoni 1945 – 2000, botues: EUROCLIO, Shoqata e Mësuesve të Historisë të Shqipërisë, Shoqata Bullgare e Mësuesve të Historisë, Shoqata e Historianëve të Republikës së Maqedonisë, Tiranë 2003.
6. MASHT, Plani dhe programi mësimor 6, Libri Shkollor, Prishtinë, 2003.
7. MASHT, Plani dhe programi mësimor 7, Libri Shkollor, Prishtinë, 2004.
8. MASHT, Plani dhe programi mësimor 8, Libri Shkollor, Prishtinë, 2005.
9. Historia e Popullit Shqiptar I,II, Tiranë 2001.
10. Fehmi Rexhepi, Frashër Demaj, Historia 6, Libri Shkollor, Prishtinë, 2004.
11. Isa Bicaj, Arbër Salihu, Historia 7, Libri Shkollor, Prishtinë, 2004.
12. Fehmi Rexhepi, Frashër Demaj, Historia 8 Libri Shkollor, Prishtinë, 2005
13. Mikel Pjetrush, Atlas historik i botës, Shtëpia botuese: Camaj – Pipa, Shkodër, 2001.

14. Kristina Popova, Petar Vodenicharov, Snezhana Dimitrova, Gratë dhe burrat në të kaluarën (shekulli XIX dhe XX) *Materialë mësimore plotësuese për shkollat 8- vjeçare*. Blagoevgrad, 2002

BURIMET NË INTERNET

1. www.dadalos.org
2. www.historyplace.com
3. www.see-educoop.net
4. www.eurocliohistory.org
5. www.euroclio.net
6. www.bbc.co.uk/history
7. www.usborne-quicklinks.com (përmes kësaj faqeje mund të shfrytëzohet “Enciklopedia e Historisë së Botës”- ***lidhur me internet*** , që është e përkthyer edhe në gjuhën shqipe).

TEKNOLOGJI

- T e k n o l o g j i

TEKNOLOGJI

(36 orë në vit)

HYRJE

Teknologjia në përgjithësi dhe Teknologjia e Informimit dhe Komunikimit (TIK) në veçanti paraqet njërin nga lëmenjtë kryesor në jetën bashkëkohore të njeriut, është pjesë e pandarë e veprimtarisë së përditshme të tij dhe sinonim i gatishmërisë për t'u marrë me problemet e të tashmes dhe të ardhmes.

Lënda “Teknologji me TIK” për klasën e 9 është vazhdimësi dhe zgjerim i njohurive paraprake nga kjo fushë dhe ka të bëjë me përvetësimin e njohurive dhe shkathtësive të nevojshme nga elektroteknika, elektronika, teknologjia e transportit, përdorimi i suksesshëm dhe i pavarur i pajisjeve të teknologjisë së informimit dhe komunikimit në përgjithësi. Gjithashtu një kujdes i veçantë i është kushtuar edhe materialeve elektroteknike dhe elektroinstaluese si bazë të ndërtimit dhe funksionimit të aparateve elektrotermike shtëpiake. Një kategori e veçantë i dedikohet edhe teknologjisë së transportit tokësor, ujor dhe ajror si dhe sistemeve komanduese dhe drejtuese të tyre.

QËLLIMET

1. Zhvillimi i shkathtësive të përhershme për mbledhjen e të dhënave relevante nga lëma e teknologjisë dhe zbatimi i shkathtësive të fituara në situatat e ndryshme të jetës së përditshme.
2. Nxënësit duhet të jenë në gjendje t'i njohin karakteristikat kryesore të komponentëve elektroteknike dhe elektronike si dhe përdorimin tyre në jetën e përditshme, përfshirë edhe pajisjet e teknologjisë së informimit dhe komunikimit.
3. Nxënësit duhet të jenë në gjendje t'i njohin dhe përdorin pajisjet e teknologjisë së informimit dhe komunikimit për parashtrimin dhe zgjidhjen e problemeve nga jeta e përditshme.

OBJEKTIVAT E PËRGJITHSHME

1. Zhvillimi i aftësive të nxënësit për të njohur konceptet dhe parimet e elektroteknikës.
2. Njohja e nxënësve me komponentet elektronike si dhe zbatimin e tyre në qarqe elektronike dhe në pajisje elektronike.
3. Nxënësit duhet të jenë në gjendje t'i njohin pajisjet dhe mundësitë aktuale për përdorimin e softuerit sistemor.
4. Nxënësit duhet të jenë në gjendje që të përdorin programet për përpunimin e dokumenteve tekstuale, për përdorim të përgjithshëm.

OBJEKTIVAT E VEÇANTË

1. Njohja e nxënësve me materialet elektroteknike, prodhimin dhe bartjen e energjisë elektrike, materialet elektroinstaluese, aplikimin e elektromagnetit në teknikë, aplikimin e induksionit elektromagnetik në teknikë, përdorimin e pajisjeve elektrotermike.
2. Zhvillimi i shkathtësive për përpunimin e modeleve me materiale elektroinstaluese.
3. Njohja e nxënësve me komponentet elektronike pasive dhe aktive.
4. Njohja e nxënësve me qarqet elektronike - analoge dhe digjitale.
5. Nxënësit duhet të jenë në gjendje të kryejnë operacionet themelore me të dhëna.
6. Njohja me komponentet kryesore të sistemit kompjuterik (harduerin dhe softuerin).
7. Nxënësit duhet të njohin dhe t'i përdorin mundësitë mëse të domosdoshme të sistemit operativ Windows.
8. Nxënësit duhet të njohin dhe t'i përdorin mundësitë mëse të domosdoshme të programit MS Word.
9. Njohja me teknologjinë e transportit dhe sistemet e mjeteve të transportit.

ORGANIZIMI I PËRMBAJTJES PROGRAMORE:

Kategoritë	Nënkategoritë	Nr. i orëve	Përqindja
1. Teknologjia e materialit. Bazat e elektroteknikës	1.1 Masat mbrojtëse nga goditja elektrike 1.2 Njohja me materialet elektroteknike 1.3 Prodhimi dhe bartja e energjisë elektrike 1.4 Materialet elektroinstaluese	5	13,89%
2. Aplikimet e elektroteknikës dhe aparatet elektrotermike shtëpiake	2.1 Aplikimi i elektromagnetit në teknikë 2.2 Aplikimi i induksionit elektromagnetik në teknikë 2.3 Konstruksioni i aparateve elektrotermike shtëpiake	5	13,89%
3. Elektronika	3.1 Elementet e qarqeve elektrike dhe elektronike 3.2 Qarqet e integruara	5	13,89%
4. Teknologjia e transportit	4.1 Transporti tokësor, ujor dhe ajror 4.2 Sistemet e komandimit të mjeteve të transportit 4.3 Sistemet drejtuese dhe mbështetëse në transport	3	8,33%
5. Teknologjia e informimit dhe komunikimit (TIK)	5.1 Sistemet numerike. Njësia për sasinë e informatës dhe kodet 5.2 Sistemi kompjuterik 5.3 Hardueri 5.4 Softueri 5.5 Sistemi operativ 5.6 Programet aplikative	18	50,00%

KATEGORIA	NËNKATEGORIA	PËRMBAJTJA PROGRAMORE	REZULTATET QË DUHET ARRITUR	LIDHJA NDËRLËNDORE
1. Teknologjia e materialit. Bazat e elektroteknikës	1.1 Organizimi i vendit të punës dhe mbrojtja	1.1.1 Rreziqet që mund të shkaktohen nga rryma elektrike dhe masat mbrojtëse nga goditja elektrike	Të njohë rreziqet që mund të shkaktohen nga rryma elektrike si dhe masat mbrojtëse nga goditja elektrike.	Gjuhë amtare Gjuhë angleze Fizika Kimia
	1.2 Njohja me materialet elektroteknike	1.2.1 Materialet përçuese 1.2.2 Materialet izoluese 1.2.3 Materialet gjysmëpërçuese	Të njohë materialet përçuese, izoluese dhe gjysmëpërçuese.	
	1.3 Prodhimi dhe bartja e energjisë elektrike	1.3.1 Prodhimi i energjisë elektrike 1.3.2 Hidrocentralet, termocentralet, centralet bërthamore, etj. 1.3.3 Bartja dhe shpërndarja e energjisë elektrike	Të njohë mënyrën e prodhimit të energjisë elektrike në tipat e ndryshëm të centraleve elektrike. Të njohë mundësitë e bartjes dhe shpërndarjes së energjisë elektrike.	
	1.4 Materialet elektroinstaluese	1.4.1 Simbolet dhe skemat elektroteknike 1.4.2 Materialet elektroinstaluese - përçuesit, gypat dhe kanalet instaluese, kutitë shpërndarëse,	Të njohë simbolet themelore si dhe skemat elektrike. Të njohë materialet e ndryshme	

		siguresat instaluese, çelësat, prizat, spinat, fytet e poçave, etj. 1.4.3 Puna me materialet elektroinstaluese 1.4.4 Puna me instrumentet matëse	elektroinstaluese si dhe të njohë punën me këto materiale përmes konstruktimit të qarkut elektrik: 1. (bateri, çelës njëpolar dhe poçi), 2. (bateri, çelës serik dhe dy poça). Të njohë punën me instrumentin matës universal.	
2. Aplikimet e elektroteknikës dhe aparatet elektrotermike shtëpiake	2.1 Aplikimi i elektromagnetit në teknikë	2.1.1 Elektromagneti dhe aplikimi i tij në teknikë 2.1.2 Zilja elektrike	Të njohë elektromagnetin dhe aplikimin e tij në teknikë. Të njohë dhe të kuptojë zilen elektrike. Të njohë dhe të zbatojë konstruktimit e ziles elektrike).	Gjuhë amtare, Gjuhë angleze, Fizika Kimia
	2.2 Aplikimi i induksionit elektromagnetik në teknikë	2.2.1 Aplikimi i induksionit elektromagnetik në teknikë 2.2.2 Transformatori 2.2.3 Elektromotori	Të njohë dhe të kuptojë zbatimin e induksionit elektromagnetik në teknikë. Të njohë dhe të kuptojë punën e transformatorit.	

		2.2.4 Alternatori – gjeneratori i energjisë elektrike alternative	Të njohë dhe të kuptojë punën e elektromotorit. Të njohë dhe të kuptojë punën e alternatorit.	
	2.3 Konstruksioni i aparateve elektrotermike shtëpiake	2.3.1 Njohja me pjesët konstruktive të aparateve elektrotermike shtëpiake 2.3.2 Shfrytëzimi racional i energjisë elektrike	Të njohë pjesët konstruktive të aparateve elektrotermike. Të njohë mundësinë e shfrytëzimit racional të energjisë elektrike dhe të zbatojë ato në jetën e përditshme.	
3. Elektronika	3.1 Elementet e qarqeve elektrike dhe elektronike	3.1.1 Rezistorët, Kondensatorët, Induktorët 3.1.2 Elementet gjysmëpërçues (diodat, transistorët,)	Nxënësit duhet të njohin karakteristikat kryesore të elementeve të qarqeve elektrike dhe të komponenteve elektronike.	Matematikë, Fizikë, Kimi, Gjuhë amëtare
	3.2 Qarqet e integruara	3.2.1 Llojet dhe zbatimi i qarqeve të integruara	Nxënësi duhet të njohë llojet e qarqeve të integruara dhe zbatimin e tyre në pajisje elektronike konkrete.	

4. Teknologjia e transportit	4.1 Transporti tokësor, ujqor dhe ajror	4.1.1 Llojet e transportit tokësor 4.1.2 Transporti ujqor, ajror dhe në gjithësi	Të njohë llojet e transportit tokësor, ujqor dhe ajror. Të njohë përparësitë e tri llojeve të transportit.	Gjuhë amëtare Gjuhë angleze
	4.2 Sistemet e komandimit të mjeteve të transportit	4.2.1 Sistemi i transmisionit, frenimit dhe drejtimit	Të njohë funksionimin e sistemit të transmisionit, frenimit dhe të drejtimit te mjetet e transportit.	
	4.3 Sistemet drejtuese dhe mbështetëse në transport	4.3.1 Detyrat e sistemeve drejtuese dhe mbështetëse	Të njohë detyrat që kryejnë sistemet drejtuese në transport. Të njohë llojet e sistemeve mbështetëse në transport.	
5. Teknologjia e informimit dhe komunikimit	5.1 Sistemet numerike. Njësia për sasinë e informatës dhe kodet	5.1.1. Sistemi binar. Biti, Byte-i, shumëfishat e bitit dhe byte-it. Kodi ASCII	Njohja e njësisë për sasinë e informatës, operacionet me shumëfisha të bitit dhe byte-it.	Matematikë, Gjuhë amëtare Gjuha angleze
	5.2 Sistemi kompjuterik	5.2.1 Sistemi kompjuterik, hardueri, softueri	Identifikimi i pjesës harduerike dhe softuerike të sistemit kompjuterik.	

	5.3 Hardueri	<p>5.3.1 Njësia qendrore, funksioni, cilësitë: gjatësia e fjalës procesorike, shpejtësia e punës, frekuenca e punës.</p> <p>5.3.2 Njësitë hyrëse dhe dalëse, funksioni, llojet: monitori, tastiera, miu, skaneri, kartela e rrjetit, kartela e zërit me altoparlantë, njësitë e CD-ve, disketave, DVD-ve.</p> <p>5.3.3 Memoria, funksioni, mediumet e memories: gjysmëpërçuese(RAM, ROM, EPROM) optik (CD, DVD) dhe magnetik (disqet, disketat,), kapaciteti, shpejtësia, llojet: memoria qendrore, kesh memoria, memoria e jashtme (periferike)</p>	Njohja e cilësive të komponentëve të sistemit kompjuterik.	
	5.4 Softueri	<p>5.4.1 Softueri sistemor (sistemi operativ), shembuj: sistemi operativ DOS, Windows</p> <p>5.4.2 Softueri aplikativ, shembuj: Pakete për</p>	<p>Dallimi i funksionit të sistemit operativ nga aplikacionet softuerike.</p> <p>Njohja me aplikacionet softuerike për përdorime</p>	

		zhvillimin e aplikacioneve (programet për zyrë –MS Office),	praktike.	
	5.5 Sistemi operativ	5.5.1 Lëshimi në punë. Desktopi, ikonat, dritaret, dialogët, etj. Startimi dhe mbyllja e programeve. Folderët dhe fajllat (operacionet): hapja, mbyllja, krijimi, fshirja, kopjimi, shtypja, etj. Çlajmërimi, ristartimi, ndalja e Windowsit.	Aftësimi i nxënësve për ekzekutimin e operacioneve themelore në Windows.	
	5.6 Programet aplikative	5.6.1 MS Word - Startimi. Shkruarja e tekstit, shkronjat e vogla dhe të mëdha, fontet, madhësia e shkronjave. 5.6.2 Ruajtja, hapja, mbyllja e dokumentit, dalja nga programi. Editimi (insertimi i tekstit, selektimi, fshirja, kopjimi, zhvendosja, etj.).	Aftësimi i nxënësve për ekzekutimin e operacioneve themelore të MS Word-it	

UDHËZIME NË PËRDORIMIN E LITERATURËS DHE BURIMEVE TË TJERA MËSIMORE

Literatura e propozuar

1. Dr. Agni Dika, Mr. Seb Rodiqi, “Kompjuterët dhe Informatika”, për nxënësit e kl. I të shkollës së mesme,
2. Dr. Agni Dika, Seb Rodiqi, “Kompjuteri për të gjithë”,
3. Literatura në gjuhën angleze për: Windows 95, Windows 98, Windows 2000, Windows XP, MS Office 97, MS Office 2000, MS Office XP, etj.
4. Udhëzimet e integruara në Windows dhe aplikacionet MS Office dhe Internet Explorer
5. Pajtim Bejtja, Alqi Mustafai, Eva Zagori, Renata Qatipi, Robert Tytymçe, Franko Kondakçi: “Teknologjia 1”, Tiranë, 2002.
6. Engjëll Tartari, Alqi Mustafai, Eva Zagori, Velesin Peçuli: “Teknologjia 2”, Tiranë, 2002.
7. Piro Cipo,....., “Teknologjia 3”, Tiranë, 2002.
8. Prof. Dr. Pirro Cipo, Prof. Dr. Jakup Agalliu, Faruk Basha, Ibrahim Xhamaj, “Teknologjia 4” , për shkolla të mesme të përgjithshme, Shblsh 2001,
9. Rexhep Berisha: “Arsimi teknik”, Klasa VIII, Prishtinë, 2001.
10. Boris Abersek, Franjo Florjancic, Amand Patopnik: “Tehnika 7”, Lubjanë, 2000.

Pajisjet dhe parakushtet e tjera të nevojshme

1. Kabineti me kompjuterë dhe shtypës
2. Aplikacionet e nevojshme softuerike
3. Lidhja në internet, rrjeti lokal në kabinet
4. Komponente harduerike për demonstrim
5. Trajnime për arsimtarë
6. Mirëmbajtja

VËREJTJE:

1. Në fondin e paraparë të orëve janë të përfshira ligjërimi, përforcimi i lëndës dhe testimi i nxënësve.

UDHËZIME METODOLOGJIKE TË PËRGJITHSHME

1. Theksi në demostrim dhe punë individuale dhe grupore, p.sh., ligjërimi 25%, demonstrimi 25 %, puna individuale dhe grupore 50%
2. Inkurajimi i punës individuale dhe shkëmbimit të dijes dhe shkathtësive, puna interaktive
3. Përsëritja e përmbajtjes përmes detyrave që përfshijnë zbatimin e më shumë njohurive të fituara

ARTET

- Edukatë muzikore
- Art figurativ

EDUKATË MUZIKORE

(18 orë mësimi)

HYRJE

Muzika është pjesë e formimit kulturor dhe nevojë e përhershme e njeriut.

Ajo komunikon në mënyrë të drejtpërdrejtë dhe kreative me tërë qenien e tij, duke ia formuar mjedisin tingëllor.

Edukata muzikore mundëson:

- dëgjim selektiv dhe aktiv të muzikës në programet e mediave dhe shfaqjeve muzikore;
- arsimim të mëtjshëm, që nënkupton interesim më të gjerë për muzikën, përkatësisht përgatitjen për ndonjë profesion ku muzika është pjesë përbërëse.

QËLLIMET

- të sjellë gëzim, emocione dhe të zgjojë interes për veprimtari të ndryshme muzikore;
- të ndikojë në formimin e qëndrimit pozitiv ndaj muzikës kombëtare dhe botërore;
- të edukojë për përzgjedhje selektive të programeve muzikore dhe për mjedis të shëndoshë tingëllor;
- të zhvillojë kriteret për vlerësim dhe mendim kritik;

OBJEKTIVAT E PËRGJITHËM DHE SPECIFIKË

Vijuesit do të :

- njohin vepra të përzgjedhura muzikore nga kompozitorët botërorë dhe kombëtarë në zhvillimin kontinual kohor :
  - vërejnë dhe dallojnë karakterin shprehës , njohin mjetet dhe formacionet interpretuese në veprat muzikore të dëgjuara;
  - dallojnë llojet dhe zhanret e ndryshme muzikore në bazë të zhvillimit kontinual të muzikës;
  - njohin dhe përdorin teknologjinë bashkëkohore muzikore;
- muzikojnë në mënyrë të përbashkët dhe individuale:
  - interpretojnë këngë (popullore, artistike shqiptare dhe të popujve të tjerë) me dhe pa shoqërim instrumental;
  - zhvillojnë në nivel më të lartë ndjenjën ritmike, melodike e harmonike përmes interpretimit dhe dëgjimit;
- zhvillojnë kreativitetin:
  - improvizojnë dhe eksperimentojnë në bazë të përmbajtjeve të ndryshme muzikore;
- zhvillojnë të menduarit kritik :
  - vlerësojnë interpretimin individual dhe të përbashkët
  - vlerësojnë ngjarjet muzikore në mjedisin e tyre

D Ë GJ I M	VEPRIMTARITË MUZIKORE <ul style="list-style-type: none"> • Dëgjojnë vepra muzikore; • Sistemojnë njohuritë mbi veprat dhe kompozitorët e epokave dhe stileve në zhvillimin kontinual të muzikës; 	PËRMBAJTJET TEMATIKO-INFORMATIVE <ul style="list-style-type: none"> • Vepra e kompozitorëve të shekullit XX, dhe kërkimet e reja në muzikën bashkëkohore; • Zhvillimi i muzikës artistike kombëtare bashkëkohore - vepra dhe kompozitorë; • Zhvillimet muzikore në shekullin XIX - epoka e romantizmit; • impresionizmi në muzikë; • Zhvillimet muzikore në shekullin XVIII - epoka e klasicizmit; 	REZULTATET E PRITSHME <p>Nxënësit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rinjohin vepra dhe dallojnë elemente shprehëse karakteristike të muzikës së shekullit XX përkatësisht muzikës bashkëkohore; • Rinjohin vepra të kompozitorëve të rëndësishëm të epokës së romantizmit; • Rinjohin vepra të kompozitorëve kryesorë të epokës së klasicizmit; 	BURIMET ARTISTIKE MUZIKORE – SHEMBUJT E PROPOZUAR PËR DËGJIM <p>S. Prokofjev: Simfonia klasike (Koha I) A. Shënberg: Nata e purpurtë për harqe B. Bartok: Mikrokosmos për piano</p> <p>A. Koci: Apasionata për piano Z. Ballata: Nëna Tereze (solokëngë) R. Rudi: Avazi i Tanës për klarinet e piano E. Rizvanolli: Musica Simfonica M. Mengjiqi: Donum Musicum për orkestër V. Beqiri: AlbAlcanicA (Koncert për saksofon, harkor dhe perkusione) F. Ibrahim: Rapsodi shqiptare A. Peçi: Çast poetik për piano V. Tole: Ç’u mbush mali për kor femrash</p> <p>F. Shubert: Suleika (solokëngë për soprano e piano) F. Shopen: Valsi për piano Ges-dur Op.70</p>
------------------------	---	--	---	--

		<ul style="list-style-type: none"> • Zhvillimet muzikore në shekullin XVII – epoka e barokut 	<ul style="list-style-type: none"> • Rinjohin vepra të kompozitorëve të rëndësishëm të epokës së barokut; 	<p>F. List: Poema simfonike Tasso Xh. Puçini: Opera Madam Baterflaj</p> <p>K. Debysi: Preludi i një pasdite të Faunit</p> <p>J. Hajdën: Simfonia Nr. 104 “Londineze” V.A. Moxart: Koncert për piano nr. 21 L.V. Bethoven: Uvertura Egmond</p> <p>J.S.Bah: Kantata BWV 212 G.F.Hendël: Oratorio Messiah</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. VOLFGANG AMADEUS MOZART : Rekuiem d- mol Kv 626 2. FREDERIK SHOPEN: Vals nr. 6-8 op. 64 3. SERGEJ PROKOFJEV: Simfonia klasike, koha I 4. MORIS RAVEL: Bolero 5. PHILIP GLASS: Koncert per violine e orkester 6. PENDERECKI: Simfonieta per harkor 7. ARVO PERT: Cantus in memoriam B.Britten, STRINGS and BELL
--	--	---	--	--

				8. LORENC ANTONI: Suitë korale 9. REXHO MULLIQI “Akuarelet e Prizrenit” 10. ESAT RIZVANOLLI: Musica Simfonica 11. FEIM IBRAHIMI: Toccata C-dur 12. VALTON BEQIRI: Kuartet harkor 13. MENDI MENGJIQI: Oratorium-fragment 14. VINÇENC GJINI: “Letrat” solokëngë
D Ë G J I M	<ul style="list-style-type: none"> Njohin cilësitë themelore të folklorit muzikor kombëtar; Dallojnë zhanret e muzikës së lehtë; 	<ul style="list-style-type: none"> Zhvillimet muzikore në shekullin XVI – vepra dhe kompozitorë të epokës së renesansës; Muzika popullore vokale, instrumentale dhe vokale - instrumentale; polifonia popullore, vallja koreografike; Mjuziklli, xhazi, shansona, kënga e lehtë, roku; 	<ul style="list-style-type: none"> Rinjohin vepra të popullarizuara të epokës së renesansës; Rinjohin disa nga format dhe cilësitë themelore të folklorit muzikor; Rinjohin zhanret e muzikës së lehtë; 	O. di Laso: Eho për kor të përzier Këngë njëzërëshe - Dola n’bahçe (nga tradita fashatare) - Njëzetepesë gërsheta (nga tradita qytetare) Vokale-instrumentale - Fol një herë (nga tradita qytetare) Pjesë instrumentale - Valle popullore Këngë polifonike - Këndon zogu (dyzërëshe) - Një bahçe me lule (trezërëshe) L. Bernstein: Tregimi nga perëndimi - Amerika (mjuzikëlli) Luis Armstrong (xhaz) Iv Montan (shansona) Këngët e shekullit XX (muzika e lehtë) -

				S. Bejleri, Vikena Kamenica Elvis Prisli (roku)
I N T E R P R E T I M	<ul style="list-style-type: none"> • Interpretojnë këngë • Interpretojnë pjesë nga veprat artistike - muzikore 	<ul style="list-style-type: none"> • Këngë artistike, popullore dhe të lehta; • Këngë, tema, melodi; 	<ul style="list-style-type: none"> • Kanë përvetësuar së paku gjysmën e numrit të temave dhe këngëve të interpretuara; 	Këngë artistike njëzërëshe: Veber – Vera Këngë artistike njëzërëshe me shoqërim instrumental: Shubert - Trëndafilja Këngë artistike dyzërëshe: Bah - Kur gëzimi ...
K R I J I M	<ul style="list-style-type: none"> • Riinterpretojnë dhe improvizojnë në bazë të përmbajtjeve të përvetësuar muzikore si dhe shprehen me mjete të ndryshme kreative; • Vlerësojnë interpretimet e tyre si dhe ngjarjet muzikore; 	<ul style="list-style-type: none"> • Këngët, meloditë, temat; plotësimet, ndyshimet meloritmike, krijimi i melodive - këngëve, shoqërime instrumentale dhe vokale; • Manifestimet muzikore; 	<ul style="list-style-type: none"> • Realizojnë disa nga format e punës krijuese sipas prirjeve të tyre individuale; 	

UDHËZIMET DIDAKTIKO-METODIKE

Mësimdhënia e Edukatës muzikore në klasën IX me mësim të përshpejtuar ka karakter përmyllës të edukimit fillor dhe të mesëm të ulët. Kjo kërkon racionalizim, si në planifikimin e kujdesshëm, ashtu edhe në realizimin e përmbajtjeve programore. Në këtë kuptim bëhet sistemimi i përmbajtjeve programore, jo duke i përsëritur ato të klasave të mëparshme, por duke i vështruar dhe njohur nga një këndvështrim më i gjerë. Kjo do të thotë se një çështje a dukuri që është përjetuar dhe njohur më parë, në këtë klasë përpunohet përmes përmbajtjeve - shembujve të rinj nga literatura muzikore. Përveç kësaj, dëgjimi dhe interpretimi i veprave bëhet në mënyrë kronologjike pra, sistemohen në epokat zhvillimore të muzikës. Renditja kronologjike është realizuar duke u nisur nga vepra e autorë të muzikës bashkëkohore (botërore dhe kombëtare) për të vazhduar thellimin në epokat paraprake. Në këtë mënyrë mësimdhënia nuk rëndohet me shpjegime të zhvillimit historik prej komunitetit të parë shoqëror, duke u ngritur në epokat vijuese, por zbret prej bashkëkohësisë e deri tek ata autorë dhe vepra që janë aktualë në jetën muzikore. Në këtë mënyrë është bërë dallimi në mes të sistemimit praktik dhe atij historik, i cili do të mund të çonte në verbalizëm dhe historicizëm.

Kjo bëhet e mundur duke i koncipuar njësitë e gërshetuara në kuadër të veprimtarive: dëgjimi, interpretimi dhe krijimi. Shkoqitja e përmbajtjeve të reja duhet të bëhet duke patur parasysh mundësitë zhvillimore muzikore të vijuesve.

Kërkesat që paraqiten në përmbajtjet programore mbështeten dhe zgjidhen duke u bazuar në:

1. Literaturën e përzgjedhur muzikore për dëgjim dhe interpretim.
2. Njohuritë , konceptet dhe ligjshmëritë muzikore të cilat ndihmojnë në ngritjen e nivelit të arsimimit muzikor.
3. Informacionet për kulturën muzikore të mjedisit të vijuesit si dhe formimin e qëndrimit estetik dhe pozitiv ndaj krijimtarisë kombëtare dhe botërore.

DËGJIM

Procedura metodike e dëgjimit të veprave të përzgjedhura duhet të mundësojë dëgjim aktiv. Dëgjimi duhet të jetë i shkurtër dhe i përsëritur, gjë që do të mundësojë rritjen e përqendrimit të vëmendjes së vijuesit.

Posaçërisht dëgjimi i përsëritur mundëson njohjen më të gjithanshme të veprave, kompozitorëve, epokave dhe stileve e formacioneve interpretuese. Me përgatitje motivuese para dëgjimit dhe komentimet përkatëse pas dëgjimit, procedura mësimore pasurohet dhe bëhet më atraktive për nxënësin. Informatat kthyes si: të shprehurit e përjetimit të veprës së dëgjuar në forma të ndryshme, komenti për elemente të saj etj., janë primesa të dëgjimit analitik.

INTERPRETIM

Intepretimi realizohet përmes këndimit dhe luajtjes në instrumente. Procedura metodike e këndimit bëhet: sipas veshit (imitimit), tekstit notal dhe mënyrës së kombinuar (kur metoda sipas veshit dhe ajo sipas tekstit notal kombinohen) duke marrë parasysh mundësitë individuale të vijuesve. Luajtja në instrumente aplikohet në shoqërimin e këngëve dhe interpretimin e përmbajtjeve të veçanta instrumentale. Meqenëse përmbajtjet programore në këtë klasë janë nga muzika vokale, vokalo-instrumentale dhe instrumentale, kërkesa për këndimin e temave ose të melodive të këtyre veprave është e arsyeshme. Nga aspekti metodik është mirë që këto të mësohen para dëgjimit të veprës ngase kështu bëhen mbështetje dhe lidhje për përqendrimin e vëmendjes gjatë dëgjimit.

KRIJIM

Puna krijuese duhet të përshkohet nga spontaniteti dhe liria e të shprehurit përmes: krijimit të tërësive ritmike dhe melodike të mbështetura në tekste poetike, lëvizjes, shprehjes figurative dhe letrare.

VLERËSIMI

Mësimdhënësi bën vlerësimin e arritjeve të edukimit muzikor në mbështetje të kërkesave profesionale didaktike dhe psikologjike. Vlerësimi bëhet në kuadër të grupit, duke vlerësuar arritjet në zhvillimin muzikor individual të vijuesve në dëgjimin aktiv, interpretimin vokalo-instrumental dhe punën krijuese.

Mësimdhënësi përcjell, evidencon dhe vlerëson aftësitë muzikore shkathtësitë interpretuese, dituritë informative, ndieshmërinë dhe interesimin e vijuesve.

Vlerësohet rinjohja dhe përjetimi i shprehjes muzikore në veprat e dëgjuara.

Interpretimi vokal dhe instrumental vlerësohet në mbështetje të përvetësimit të numrit të caktuar të këngëve dhe përmbajtjeve instrumentale, saktësisë melodike-ritmike dhe interpretimit të përjetuar.

Mësimdhënësi duhet ta përcjellë dhe inkurajojë interesimin e vijuesit për shprehje kreative, në veçanti vlerësohet:

- rinjohja e veprave të dëgjuara
- këndimi dhe luajtja instrumentale
- përgjigjet me gojë dhe me shkrim
- prezantimi

instrumente të tjera të vlerësimit janë:

- testi
- vetëvlerësimi

Mësimdhënësi gjatë vlerësimit duhet të ketë parasysh rezultatet e arritshmërisë në vartësi nga objektivat e parashtruar për mësimin e përshpejtuar.

NDËRLIDHJA MES LËNDËSH

- Përmbajtjet vokale-instrumentale nga krijimtaria popullore dhe artistike i njohin vijuesit me vlerat kulturore kombëtare e botërore (gjuha amtare, gjuhët e huaja, artet, historia, gjeografia etj.)

ARTI FIGURATIV

(18 orë në vit)

HYRJE

- Zhvillimi psikofizik gjithnjë më i madh dhe korrelacioni interaktiv i Artit figurativ me lëndët mësimore arrijnë njohuritë, shkathtësitë dhe të menduarit kritik ndaj kulturës figurative në përgjithësi.
- Dukuritë dhe fenomenet natyrore e shoqërore vetëdijësojnë nxënësit për angazhim më të madh në zhvillimin e ndjeshmërisë, përjetimit e reflektimit figurativ të një shoqërie të re.

QËLLIMET

- Zhvillimi i aftësive vërejtëse e përceptuese, kultivimi i komunikimit konvencional, imagjinata dhe orientim individual më kreativ e më i lirë shprehimor.
- Zhvillimi i vetëdijësimin më të madh për qartësimin e kuptimeve dhe aftësive individuale figurative.
- Organizimi i lirë i jetës kulturore figurative në shkollë përmes ekspozitave, vizitave të galerive apo muzeve pasurojnë inteligjencën dhe begatojnë shpirtin human njerëzor.

OBJEKTIVAT

Të përgjithshëm:	Specifikë:
Nga përmbajtja programore nxënësit do të:	
Njohin	- Përmbajtje të ndryshme natyrore e shoqërore.
Kuptojnë	- Shumëllojshmërinë e shprehjeve përmes lëmenjve dhe teknikave figurative.
Orientojnë	- Qasjet, nxitjet e prirjet individuale për komunikim figurativ.
Krijojnë	- Hermonitë estetike kompozicionale.
Vlerësojnë	- Arritjet përmbajtësore të njohurive dhe shkathtësive figurative.
Kultivojnë	- Esenë e përjetimeve figurative e ruajtjen e trashëgimisë kulturore.

ORGANIZIMI I PËRMBAJTJES PROGRAMORE

	Kategoria:	Nënkategoria:
I	- Të vërejturit dhe perceptimi	1 – Hapësira = 3 orë 2 - Forma = 2 orë 3 - Sipërfaqja = 1 orë
II	- Të shprehurit dhe kreativiteti	1 - Vija = 3 orë 2 - Ngjyra = 4 orë 3 - Vëllimi = 2 orë
III	Analizë dhe vlerësim	1 - Komunikimi = 2 orë 2 - Ecja = 3 orë Gjithsej = 18 orë

ORGANIZIMI I PËRMBAJTJES PROGRAMORE

Kategoria I – TË VËREJTURIT DHE PERCEPTIMI

Nënkate- goritë	Temat mësimore	Udhëzime metodologjike	Rezultatet e pritshme
1. Hapësira	- Ritmi (detyra: Motiv peizazhi)	- Kompozicion sipas realitetit (duke parë), - Punë tematike (sipas kujtesës) apo imagjenative	- Nxënësi do të: - Kuptojë ritmin si element es- tetik i harmonisë kompozicionale.
2. Forma	- Trajtimi i <u>karakterit</u> të formës (detyra: saktësia reale) (portreti)	- Figurë nga historia apo rrethi i afërm. (nga e njohura në të panjohurën).	- Zhvillojë perceptimin e karakterit të figurës.
3. Sipërfaqja	- MASA dhe MATERIA (detyra: saktësia natyrore e artificiale (natyrë e qetë)	- Kompozicioni si baraspeshë e sipërfaqeve të ndryshme.	- Kreirojë sipas natyres dhe imagjinatës individuale.

Kategoria II – TË SHPREHURIT DHE KREATIVITETI

Nënkate- goritë	Temat mësimore	Udhëzime metodologjike	Rezultatet e pritshme
1- Vija	- Ilustrimi (detyrë: Përmbajtje nga literatura)	- Liria, memoria dhe imagjinata shprehëse (sipas kuptimit indi- vidual të tekstit letrar).	- Nxënësi do të: - Kuptojë gjuhën e shkruar dhe figurative.
2 - Ngjyra	- Vëllimore (dritë hije me tonalitete) - E rrafshët (dekorative) (detyrë: motiv nga realiteti dhe imagjinata)	- Punë e lirë apo tematike - Trajtim i dydimensionalitetit dhe kombinatorikës së ngjyrës.	- Dallojë shprehjen figurative dhe atë dekorative.
3 - Vëllimi	- Konkavja dhe konveksja (vëllim i ndonjë figure) (detyrë: një qenie (gjallesë))	- Formësim me materiale të ndryshme sipas natyrës	- Kuptojë tredimensionin e formës skulpturale.

Kategoria III – ANALIZA DHE VLERËSIMI

Nënkategoritë	Temat mësimore	Udhëzime metodologjike	Rezultatet e pritshme
1 - Komunikimi	- Qasje pamore figurative. (detyrë: vlerësime figurative të ndryshme).	- Informacione nga kultura figurative, - nga punimet e nxënësve deri te historia e artit.	- Nxënësi do të: - Zhvillojë inteligjencën figurative.
2 - Eseja	- Analizë vlerësuese (shprehje) me shkrim (verbale) mbi Artin figurativ. (detyrë: vlerësim individual mbi vlerat figurative)	- Vlerësim selektiv i një vlere estetike: - Lëmi fig., teknikë, material, stil apo element figurativ i veçantë.	- Dallojë e zhvillojë mendimin kritik mbi vlerën artistike.

QASJET NDËRLËNDORE DHE PROGRAMORE

- Informacionet e kuptimit dhe temave nga qasjet ndërlindore e programore, bëjnë që mësimi i lëndës figurative të jetë përmbajtësor dhe i ndihmon zhvillimit inteligjent dhe zbatimit më të lehtë të shprehjes figurative. Kjo rrit vetëdijësimin e nxënësit si personalitet më të ngritur me nxënie në një shoqëri bashkëkohore.

VLERËSIMI

- Me zhvillimin e procesit të të nxënit, krijohet fond i realizimit të kriterëve në mbështetje të objektivave të planifikuar programorë që nxënësin e bëjnë më të avancuar. Njohja lëndore, zbatimi programor, puna e suksesshme duke zbatuar detyrat rrisin aftësimin e shprehjes figurative më kreative, njohjen terminologjike dhe të menduarit kritik.

Në këtë mbështetje të vlerësuarit ka progresivitet të ngritur arsimor të nxënësit.

BURIMET DHE MJETET MËSIMORE

- Pajisja e shkollave me mjete e kushte për realizimin didaktik të specifikës së artit figurativ, krijon edhe kërkesën për kabinet të veçantë, duke patur parasysh shumëllojshmërinë e lëmenjve teknikave dhe materialeve për shprehje figurative dhe realizimin e duhur të programit lëndor.
- Si burim për proces mësimor të suksesshëm, shfrytëzohen informacione nga riprodukimet, ekspozitat figurative, muzetë, CD-të multimediale dhe ekskursioni si metodë e veçantë për njohjen e kulturave mes popujve e vendeve të ndryshme.

PUNA PRAKTIKE (PËRVOJA E TË NXËNIT)

- Përmbajtjes programore të mëimit joformal për kl. IX-të i është përshtatur njohja e deritashme mësimore me shprehjen praktike më të lirshme, kreative e individuale për arritjen e objektivave të paraparë.
- Bashkëpunimi gjithëpërfshirës nxënës – familje, mësimdhënës – shkollë dhe institucioneve kulturore, përforcojnë kulturën figurative.
- Krijimi i një mjedisi të përshtatshëm sipas specifikës së Artit figurativ në shkollë, mundësohet estetika mjedisore shkollore.
- Autoriteti profesional i mësimdhënësit bënë që puna e tij të afirmojë dhe masivizojë shprehjen e bukur si motivim, stimulim e nxitje për gjenerata të mëtuqjeshme.

EDUKATË FIZIKE

- Edukatë fizike dhe sportive

EDUKATË FIZIKE DHE SPORTIVE

(1 orë në javë, 36 orë në vit)

HYRJE

Në kuadër të rritjes dhe zhvillimit biologjik e shoqëror të nxënësve të kësaj moshe e duke i shfrytëzuar maksimalisht kushtet objektive që i ofron shkolla, programi veprues lëvizor i kësaj lënde duhet të jetë stimulues, zhvillimor, edukativ-human, preventivë e së keqes shëndetësore dhe sa më shumë formues i shprehive pozitive të mjeshtërisë sportive.

Më afër përmbajtjet programore me ngarkesa lëvizore duhet përshatur aftësive zhvillimore të nxënësve, qofshin ata me pengesa të ndryshme psikosomatike, apo me prirje për lëvizje mjeshtërore.

QËLLIMET

Programet e hartuara e të miratuara pas diskutimeve profesionale me vërtetim objektiv atje ku ka mundësi krahasuese numerike, duhet t'u mundësojnë nxënësve:

- (1) zhvillim të drejtë të aftësive lëvizore e njëherësh atyre funksionale duke stimuluar rritjen dhe mbrojtjen e shëndetit;
- (2) zbulimin dhe zvogëlimin e mangësive lëvizore, e njëherësh atyre psikosomatike;
- (3) rritjen e nivelit të mjeshtërisë sportive (shprehive) dhe memorimi programor sa më stabil e zbatues në jetën reale dhe në sport;
- (4) përzgjedhje dhe stërvitje sa më e specifikuar dhe e qëlluar në disiplinat e ndryshme sportive, sportet olimpike ku nxënësit paraprakisht kanë treguar rezultate etj.

Realizimi i këtyre qëllimeve do të duhej të ketë mbështetje të fortë organizative e përgjegjëse nga: aktiviteti të mësuesve të edukimit sportiv, drejtoria e shkollës, organet e arsimit e sportit të komunës, prindërit, organizatat joqeveritare etj. duke i përcaktuar detyrat dhe përgjegjësitë në interes të fëmijëve tanë.

OBJEKTIVAT

Kuptimet orientuese themelore mund të lidhen me:

1. Të zhvilluarit e aftësive trupore dhe mendore përmes aktivitetit lëvizor të programuar;
  - Përvetësimin e mjeshtrive të ndryshme sportive;
  - Formimin e qëndrimit të drejtë trupor e mendor në ballafaqim me situata të ndryshme praktike në klasë, shkollë e më gjerë në shoqëri, etj.
2. Udhëheqja, kontrolli e korigjimi real i objektivave programorë nga ana e mësuesit duhet të objektivizohet përmes:
  - 2.1. Matjeve në fillim të vitit shkollor, në gjysmëvjetor dhe në fund të vitit me masa si: centimetër, sekondë dhe kilogram dhe zbatimit të njohurive e përmasave
  - 2.2. Biomekanike e teknike të lëvizjeve mjeshtrorë sportive.

PËRMBAJTTJA PROGRAMORE	Nr. i orëve
1. VLERËSIMI I AFTËSIVE LËVIZORE	4 orë
2. ATLETIKË	6 orë
3. GJIMNASTIKË SPORTIVE DHE RITMIKE	6 orë
4. SPORTET KOLEKTIVE	12 orë
5. SPORTET INDIVIDUALE	
- sportet luftarake	6 orë
- sportet me raketë	4 orë
6. SKIJIMI-NOTIMI ¹	7-10 ditë
7. PIKNIQET DHE FUSHIMI	2 ditë në vit
8. GARA SPORTIVE SË PAKU NË DY SPORTE (SIPAS KUSHTEVE)	

¹ Mësimi organizohet në terren të përshtatshëm për ski e not në bashkëpunim me drejtorinë e shkollës, prindërit dhe institucionet e tjera

TREGUESIT THEMELORË TË PROGRAMIMIT

KATEGORITË	NËNKATEGORITË	PËRMBAJTJET PROGRAMORE	Numri i orëve
ANTROPOMETRI DHE MOTORIKË	Vlerësimi i veçorive antropometrike dhe i aftësive lëvizore	(A) -Pesha e trupit (PT), - Lartësia e trupit (LT), etj. (M) - Kërcim nga vendi në gjatësi,(KVGJ) - Kërcim nga vendi në lartësi (KVL), - Vrapim 100 metra(V100m), - Vrapim 600mF-800mM dhe dy teste nga mjeshtëria e të mësuarit.	4 orë
ATLETIKË	Vrapime Kërcime Hedhje Gara (në 2 disiplina)	Përsosje e mjeshtërisë së vrapimit (teknikë), kërcimeve dhe hedhjeve përmes: - Vrapimit të shpejtë, - Vrapimit dhe rritjes së qëndrueshmërisë në shtigje më të gjata si 600m për femra dhe 800m për meshkuj. - Kërcimi së gjati teknika me trup në hark (përsosje) - Shtytjes së gjyles 4kg. - GARA brenda e në mes të paraleleve së paku në dy disiplina ku duhet të rangohen nxënësit dhe grupëzohen në tri grupe sipas rezultateve.	4-6 orë
	Ushtrime në dysHEME Në hekur	- Vertikalja mbi shpatulla - Ekuilibri ballor. - Kapërdim fluturimthi. - Rrotullimi prapa, në mbështetje para. - Dalja në hark.	4-6 orë

GJIMNASTIKË SPORTIVE DHE RITMIKE	Në paralele	<p>Paralelja (M):</p> <ul style="list-style-type: none"> - Lëkundje në mbështetje mbi krah. - Lëkundje në mbështetje mbi duar. - Ngritje me shpalosje deri në ndenjë me këmbëhapur. <p>Paralelja (F)</p> <ul style="list-style-type: none"> -Varje në drushtën e sipërme. - Nga lëkundja me kapje nga sipër mbështetje e këmbëve në drushtën e ulët, kthim për 180° . - Varje në drushtin e lartë, kalim me këmbë anash, (majtas-djathtas) - Rrotullim prapa në drushtën e ulët. 	
	Unazat	<ul style="list-style-type: none"> - Lëkundje në varje në unaza. - Lëkundja nga mbështetja para dhe prapa. 	
	Kërcime	<ul style="list-style-type: none"> - Kërcimi i kaluçit në gjerësi, këmbë anash. - Kërcimi me këmbë hapura anash. 	
	Në traun gjimnastikor	<ul style="list-style-type: none"> - Hipjet në shalë përkulje me mbështetje. - Ecje mbi tra në majë të gishtave-para-prapa. - Kërcim me të dy këmbët nga vendi. 	
	Gjimnastika ritmike	<ul style="list-style-type: none"> - Ushtrime me rekuizita 	
	Vallet popullore	<p>Përsëritja e valleve popullore të përvetësuar në klasën V,VI,VII,VIII</p>	

	Gara (2)	- Brenda e mes paraleleve së paku në dy vegla.	
SPORTET KOLEKTIVE	Futboll Hendboll Volejball Basketboll Gara	Përmes lojës në kushte të mundshme dhe në numër të lojtarëve të mundshëm bëhen përsëritja, korrigjimi e përforcimi i drejtë i 1. Elementeve themelore të teknikës si - pasimet dhe pranimet. - driblimi- udhëheqja. - mashtrimet. - goditjet- gjuajtjet etj. Brenda e mes paraleleve së paku në dy sporte kolektive.	10-12 orë
SPORTET INDIVIDUALE	Sportet luftarake- Xhudo	Njohja me teknikën themelore të lëvizjeve të xhudos si: kapjet e ndryshme, rëniet etj.	
	Pingpong	Përsosje të teknikës themelore të goditjes me pëllëmbë me shpinë dhe goditje me rrotullim.	
	Roshula Gara (2)	Mësimi i lëvizjeve themelore të rrëshqitjes me rroshula. Brenda e mes paraleleve së paku në dy njësi mësimore të kaluara.	4-6 orë
Aktivitete në ujë 7-10 ditë	Teknikat e notit: Gara	Përsosja dhe përvetësimi i stileve të notit (krol, kroli në shpinë, bretkosë, ushtrime për përsosjen e teknikës delfin). Stil i lirë	7-10 ditë

<p>Aktivite në borë 7-10 ditë</p>	<p>Disiplinat alpikë Gara</p>	<p>Përsosje e teknikës themelore të rrëshqitjes me ski të mësuar me parë (ecjet, kthimet, ngjitjet, zbritjet, kalimet, lëshimet, sllallom dhe sllallom i madh. Lidhja e dy e më shumë kthimeve në terrene të përshtatshme për këtë grup-moshë . Në sllallom të madh në shteg të përshtatshëm për këtë grup-moshë.</p>	<p>7-10 ditë</p>
<p>Gara shkollore</p>	<p>Gara në sportet kolektive dhe individuale Krosi pranveror dhe vjeshtor</p>	<p>Së paku në dy degë sportive në kuadër të shkollës dhe ndërmjet shkollave të komunës, zonës e atyre finale e shtetërore për grupmosha të caktuara me të dy gjinitë. Krosi pranveror dhe vjeshtor</p>	
<p>Shëtitje</p>	<p>Shëtitje në natyrë dy herë në vit</p>	<p>Ecja në natyrë me konfiguracion 6-12 km. Elemente orientimi në natyrë dhe të kampingut (zgjedhja e kampit dhe vendosja e një tende). Lojëra të ndryshme terreni.</p>	

UDHËZIME METODOLOGJIKE

Sipas kushteve që ka shkolla përshtaten përmbajtjet programore duke bërë,

- përfshirjen rreth 70% të përmbajtjeve programore (analizo tabelën) si mësim i obliguar, ndërsa
- rreth 30% mësim zgjedhor

Metodologjia realizuese. Në procesin e mësimit të lëvizjeve në edukimin sportiv, pa marrë parasysh mjetet e konkretizimit që i ka shkolla patjetër duhet zbatuar:

- demonstrimi praktik i njësive lëvizore nga ana e mësuesit të edukimit sportiv apo të ndihmësit të tij (nxënës, sportist). Në vartësi prej aftësive të nxënësve dhe shkallës së ndërlikshmërisë së lëvizjes, mësuesi zgjedh ecurinë metodologjike të ushtrimeve, duke u mbështetur në radhë të parë
- në formën sintetike (tërësinë lëvizore), analitike apo kombinimi i të dyjave. Po ashtu, organizimi i orës mësimore bëhet në vartësi nga kushtet, objekti, rekuizitat dhe numri i nxënësve. Duhet bërë përpjekje që komplekset lëvizore përmblylëse lidhur me kategoritë e nënkategoritë të cilat zbatohen, të finalizohen me lojë e garë.

Arritshmëria.- Në disiplinat lëvizore ku rezultatet mund të vlerësohen në masa metrike objektive si centimetër, sekondë, gram, mësuesi i edukimit sportiv duhet të evidencojë gjendjen fillestare, pastaj atë kaluese dhe së fundi atë përfundimtare, duke bërë renditjen dhe grupëzimin e nxënësve së paku në tri grupe (të dalluar, mesatar e me aftësi të kufizuara). Për lëvizjet ku nuk mund të kemi masa metrike të sakta duhet bërë përpjekje që niveli i arritshmërisë të lidhet me shkallën e përvetësimit të mjeshtërisë së lëvizjeve nga aspekti i teknikës shkollore, stilit të notimit dhe duke pasur parasysh anën e drejtë biomekanike të lëvizjeve (me përshkrim).

Ndërlidhja me lëndët e tjera.- Orari mësimor, organizimi i orës së edukatës sportive, duke përfshirë edhe ngarkesat gjatë orës, duhet të jenë asisoj që të ndikojnë në mënyrë motivuese për lëndët e tjera të asaj dite shkollore.

Njësitë mësimore të kategorive e nënkategorive të përfshira ndërli-
dhen duke filluar nga matematika, informatika deri te lëndët biologjike e
shkencat e tjera në hierarkinë disiplinare e interdisiplinare të emërimeve.

VLERËSIMI

- vlerësimi i zhvillimit trupor ashtu si në klasën paraprake, të masave antropometrike, bëhet 2 herë në vit. E detyrueshme është lartësia e trupit dhe pesha e trupit, po do të ishte mirë të mateshin edhe masat e tjera si indi dhjamor etj.
- Vlerësimi i aftësive motorike bëhet me sistemin CGS (centimetër, gram, sekondë). Instrumentet matëse obliguese janë: kërcim nga vendi në gjatësi, kërcim nga vendi në lartësi, vrapimi 100m dhe vrapimi 800 m për femra dhe 1000 m për meshkuj.
- Shkalla e informatave të mësuara lidhur me lëvizjet rrethore (sportive) vlerësohet individualisht dhe gjatë situatave të lojës dhe garës.

LITERATURA

1. Edukata fizike dhe sportive, Libri shkollor, Prishtinë 2004 (Libra të publikuar)
2. Hendboll, Prof.dr. Faik Çitaku;
3. Basketboll, Prof.dr. Masar Nixha;
4. Volejbol, Prof.dr. Enver Gjinolli;
5. Atletika, Prof.dr. Hysen Rakovica;
6. Futboll, Prof.dr. Enver Gjinolli;
7. Ski, Prof.dr, Masar Nixha - Mr.Aziz Dujaka;
8. Metodika e Edukatës fizike, Beqir Hasangjekaj-ligjërues;
9. Sate Practice- in Physical Edukation- Baalpe.
10. Ditari i edukimit sportiv, Instituti i Antropologjisë Sportive, 2003

Tirazhi: 200 copë
Përgatiti për shtyp:
SHTËPIA BOTUESE LIBRI SHKOLLOR – Prishtinë
Shtypi:
Shtypshkronja DRUCKART – Prishtinë

Katalogimi në botim – (CIP)
Biblioteka Kombëtare dhe Universitare e Kosovës

371.214 (075.3) (496.51)

Plani dhe programi mësimor :)arsimi joformal) : për klasën IX të shkollës së mesme të ulët / [Kryeredaktor Fehmi Ismajli].- Prishtinë : Ministria e Arsimit, e Shkencës dhe e Teknologjisë, 2006 (Prishtinë : “Druckart”).- 192 f. ; 24 cm.

ISBN 9951-450-006-9